

4640010220201

Харшин
дайда
харууhalhaар

Н. 13

БУРЯД
БАСАГАНАЙ
БУЯНТАЙ ЗАМ

(Айна ШЕФФЛЕРЭЙ
докторско
диссертаци хамгаалхан
тухай)

Н. 12

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!
Буряад ҮНЭН

Бүтэдэ арадай сонин

Дүхэриг

2012 оной
январин 26
Четверг

№ 3 (21851)
№ 3 (766)

Үбэлэй һүүлшын
сагаатнан үхэр
һарын 3
гарагай 5
www.ynen.ru

Буряад
Унэн

МЭХЭШЭДТЭ МҮНГЭЭ БҮ БЭЛЭГЛЫТ!

Н. 3

А. БАТОМУНКУЕВАЙ фотокеллаж

Россин Буддын шажанай заншалта Сангхын хүтэлбэри
Бурядай болон хүршэ регионуудай ажалануугшадые финансова
пирамидануудта хабаадахая арсахыель уржалта.

Үлэмжэ ехэ олзодо хорхойтуулаад, бодото дээрээ ямаршье
найдуулга үгэдэггүй шимэ түхэлэй байгуулгануудта нилээд олон
зон орошонхой.

БОДОТО БАЙДАЛДАА «БОГООЛ», НААДАН СООГОО - ХААН

Н. 6

МАНАЙ ВЕРТОЛЕДУУД ДЭЛХЭЙЕ ЭЗЭЛНЭ

«Шуур-шуур дуутай» 85 вертоледуудыг Улаан-Удын авиазаводт Россиян «Оборон-промой» болон «Вертолеты России» гэнэн акционернэ бүлгэмэй хүтэлбэрилгэгшэд Андрей Реус, Дмитрий Петров гэгшэд ажалай хэрэгээр ержэ, заводой байдалтай танилсаад, харюусалгата даабари үгэбэ.

- Улаан-Удын заводто түсэбһөө гадуур үшөө табан вертоледуудыг гаргаха гэнэн даабари үгөөбди, - гэжэ Андрей Реус мэдүүлбэ. - Гэхэтэй хамта юрын бэшэ, харин мүнөө үеын электроникын туйлалтануудаар гүйсэд зэбсэжэһэн вертоледууд дархалагдаха болоно. Тиймэһээ заводтыс оньожоруулха талаар бидэ туһаламжа үзүүлхэбди.

- Даабари заатагүй дүүргэхэбди, - гэжэ авиазаводой генеральна директор Леонид

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Белых мэдүүлнэ.

- Манай заводто анхаралаа ходо хандуулжа байһандатнай баярыс хүргэнэбди, - гэжэ Бу-

ряад Республикын Президент Вячеслав Наговицын айлшайта хэлэбэ.

Николай НАМСАРАЕВ.

ВЯЧЕСЛАВ НАГОВИЦЫН ҺАНАЛАА ЭЛИРХЭЙЛБЭ

Буряадай Президент Вячеслав Наговицын болондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэдтэй хаяхан уулзаба. Тэрэ энэ жэлдэ бэслүүлэгдэхэ хараа түсэбүүд тухай хөөржэ үгөө.

Энээнһээ гадна социальна хамгаалалтын министр байһан

Наталья Хамагановагай эзэлжэ байһан тушаалһаа болиһон тухай эндэ хэлэгдэ. Буряадай Президентын хэлэһээр, тэрэ һайн дураараа, өөрөө мэдүүлгэ бэшэ.

Тийхэдэ Вячеслав Наговицын кадрнуудай һэлгэлдэхэ асуудалда тогтоо. Арадай Хуралай февральин сессидэ социальна политикын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшын тушаалда Владимир Матхановыс дэбжүүлхэ шидхэбэри абтанхай гэжэ тэрэ мэдээсэ. Мүнөө энэ тушаалай уялгануудыг Алдар Дамдинов дүүргэжэ байнхай.

Тэрэшэлэн Улаан-Удэдэ Ази-Номгон далайн регионуудай экономика холбоондо ородог гүрэнүүдэй финансын министрүүдэй хураллаан

үнгэргэгдэхэеэ болибо гэжэ Президент В.В.Наговицын баталба.

Гүрэнэй үргэн сэхэ можо нотагуудай гэхэ гү, али областнуудай губернаторнуудыс, республикануудай толгойлогшонорыг һунгаха һунгалта тухай хуулида хубилалтанууд оруулагдаад, Гүрэнэй Дүүмэдэ зүбшэн хэлсэгдэхэ юм гэжэ тэрэ хэлэ. Хэрбээ май һарада Гүрэнэй Дүүмэдэ энэ хуули баталан абтабал, тэрэнэй удаа региональна парламентнууд хоёр һарын туршада зохихо забабаринуудыг нотагайнгаа хуулинуудта оруулха ёһотой гэбэ. Энэ хуули ямар түхэлөөр абтахаб, энээнһээ республикада үнгэргэгдэхэ Президентын һунгалта дулдыдаха гэжэ тэрэ хэлэ.

2011 ОНОЙ ДҮНГҮҮД ТУХАЙ

Үнгэргэгшэ долоо хоногто Арадай Хуралай Сөвөдэй зүблөөн үнгэргэгдөө. Үнгэрһэн жэлэй дүнгүүдыг энэ зүблөөндэ депутатууд согсолбо. Гол түлэб 2011 оной хүдэлмэрийн түсэб хэр дүүргэгдээб гэжэ тэдэ зүбшэн хэлэсэ.

Цыденжап Батусвай хэлэһээр, Арадай Хуралай хороонууд Правительство болон Президентын Захиргаантай хамта хуулийн түлэбүүдыг бэлдэхэ үедэ шэнжэлэлгын хүдэлмэри һайжаруулха нүхала.

Депутатуудай хүдэлмэри сессинүүдыг болон хороонуудай зүблөөнүүдыг үнгэргэлгөөр хизаарлагдадаггүй гэжэ эндэ тэмдэглэгдэ. Депутатууд хүдөө нотагуудаар ябажа, нүүдэл хүдэлмэрилгын зүблөөнүүдыг, «дүхэриг-шэрээнүүдыг» үнгэргэдэг байна. Үнгэрһэн жэлдэ иимэ хэмжээ ябуулганууд республикын олон аймагуудаар үнгэргэгдөө гэжэ энэ зүблөөндэ тэмдэглэгдэ.

Арадай Хуралай удаадахи сессидэ бэлдэхэ хүдэлмэри депутатууд ябуулжа эхилэнхэй.

Андрей ХАЛБАШКЕЕВ.

АЖАЛЫНЬ УРАГШАТАЙ БАЙГ ЛЭ!

«Улаан-Удэ - Хяагта» гэнэн зам Буряадай эрхим харгынуудай нэгэн гэжэ тоологдодог. 1999 ондо энэ харгы «Икат-плюс» компани барыжа эхилэ бэлэй.

«Олоной хүсөөр бүтэжэ байһан хүнгэн бэшэ энэ ажал дүүрхэ тээшэ болобо.

«Улаан-Удэ - Хяагта» харгыгаар олон машинанууд сулана. Ехэнхидэ Монгол руу, заримашуул Хятад, мүн Зүүн-Урдахи гүрэнүүд руу эгээл энэ замаар гаралаг. Хяагта хото сэрэд, олон гудамжануудаарнь годиржо-бэдиржэ, машинанууд сагаа алладаг ха юм. Харин энэ харгын барилдахада, Монголой хилэ руу сэхэ, һомон шэнги хурдаар ябадаг болохо юм хаш. Сагшыг алмагдаха, түлшэ бензиншыг бага гараха, харин хотын ажаһуугшад сэрэр агартай болохо. «Икат-плюс» компани Хяагта хотын дэргэ-

дэ ажалаа эршэтэйгээр ябуулжа байна.

Ямаршыг үдхэн ой тайга соо, хада уулада, намагтайшыг газар хаа-хаангүй энэ техникэ панартайгаар ажалаа бүтээнэ. Харин эндэ хүдэлжэ байһан манай нотагаархид ажалдаа габшагай бэрхэ, дорюун хүнүүд гэжэ абаһаар мэдэхээр. Түсэбэй ёһоор, 2013-дахы он болотор 2 миллион 200 мянган дүрбэлжэн метр шорой эндэһээ зөөгдэхэ юм. Харин мүнөөдэр харгын ажалшад сэхэнхи хубииснь, 1 миллион 700 мянган кубометр шорой гаргаад байна.

Булгадаа 240 хүн энэ барилгада хабаадалсана. Аятай, шэнэ янзын гэрнүүд соо байрланхай. Хэрбээ хэрэг болоо һаань, барилгаһад энэ һууринһаа гансата ондоо тээшэ зөөшэхэ аргатай юм. Өһөһдын асфальтова завод бии, хаанашыг ошолтогүй. Бетонгоор барилгын элдэб зүйлнүүдыг «Икат-плюс» компани үйлдэбэрилжэ гаргана. Сибирь болон Алас-Дурна хүрэтэр нэмжыһэн олон харгынуудыг барилсаһан «Икат-плюс» компани ажал хэрэг урагшатай байг лэ.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.

Авторай фото.

ЗАХААМИНДА ОЛЗЫН ХЭРЭГ ЭРХИЛЭЛГЭ ХҮГЖЭНЭ

Ажаһуугшадые ажалаар хангалгын түбэй туһаар захиамнаархын өөрын хэрэг эрхилдэг болонхой.

Жэшээн, хүүгэдэй сэсэрлигтэ хүмүүжүүлэгшээр хүдэлдэг байһан Ольга Курнатова 2010 ондо 176400 түхэригэй дэмжэлгэдэ хүртэжэ, туулай үдхэжэ эхилэ юм. Туулай -

тон үдэсэтэй амитан, мяхан болон арһаниннь үргэнөөр хэрэглэгдэдэг. Тиймэһээ хубийн хэрэг эрхилэгшын ажал хэрэгүүд урагшатайшыг, олзтойшыг.

Гадна нилээд ажалгүйдэһэн Боян Дашеев 294000 түхэригтэ хүртэжэ, «ДАБОР» ООО нээгэдэ, автомобильнуудыг забабарилжа эхилэ хэн.

Жэлһээ жэлдэ түмэр хүлэгүүдэй олошоржол байдаг хада предпрятийн үзүүлдэг хангалганууд үргэдэһөөр. Тиин саашадаа Боян Дашеев бага олзын хэрэг эрхилэлгэ хүгжөөлгын программада хабаадаха түсэбтэй.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.

МЭХЭШЭДТЭ МҮНГЭЭ БҮ БЭЛЭГЛЫТ!

Россиин Буддын шажанай заншалта Сангхын хүтэлбэри Бурядай болон хүршэ регионуудай ажаһуугшадые финансова пирамидануудта хабаадахаяа арсахыень уряална. Үлэмжэ ехэ олзодо хорхойтуулаад, бодото дээрэ ямаршы найдуулга үгэдэггүй иимэ түхэлэй байгуулгануудта нилээд олон зон орошонхой.
Мэхэ гоходо хабаадалга

муу хойшолонтой, нүгэлтэй юм гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, финансова пирамиданууд хадаа бусдай мүнгэн зөөри дээрэ ба-яжалгын ёһодо үндэһэлдэг. Тиимэһээ олонхи зон мэхэлүүлээд лэ, нула халаха жэшээтэй. Харин хабаадахые уриһан хүнүүд нэрээ хухаржа, бултанда хүндэгүй болошодог. Буряадтахи байгуулгануудай эмхидхэгшэд буддын шажанай санаартаниие хаба-

адуулан, нэрэ хүндыень дурдажа байгаад, мүнгэ олохо зорилгоёо бөөлүүлнэ. Һүзэгтэй хүн хэжэглэмээр ямаршы хэрэгтэ хабаадалсаха ёһогүй. Финансова пирамиданаа олоһон "шүүбэри" мүнгэн хайтай бэшэ гэжэ ойлгохо шухала: шунахайрал болон хүнэй абари зангай бусад муу шэнжэнүүдые эрид бэхижүүлжэ, саашадаа зоболонгой далайда хүргэхэ.

Зарим ламанарай хүнгэн мүнгэндэ хорхойтон, иимэ байгуулгануудта хабаадалга ханаа зобооно. Тэдэ буддын шажанай санаартанай нэрэ хүндые хухална. Россиин Сангхын хүтэлбэри ёһо журам эбдэгшэдые элирүүлжэ, хэһээхэ талаар хэмжээнүүдые абаха. Россиин Буддын шажанай заншалта Сангха республикын ажаһуугшадые мэхэ гохоһоо хамгаалхын тула финансова пирамидануудай

ажал ябуулгада анхарал хандуулхыень гүрэнэй зургаануудые уряална.
Сайт: sangharussia.ru

ЭЛҮҮРЫЕ ХАМГААЛГАДА НҮЛӨӨЛХЭЛ

Сагаан харын үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэ хотодо хоёр шэнэ байшан үүдээ эслихэнь.
Республикын СПИД болон халдабарита үбшэнүүдтэй тэмсэлэй түбэй лабораторийн танхим февралийн 20-до нээгдэхэ. Физкультурын асари томо комплекс февралийн 26-да баяртай сугларагшадые хүлээн абаха. Үнгэрһэн амаралтын үдэрнүүдтэ Буряад Республикын Президент – Правительствоын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын эдэ байшануудые ошожо хараба.

СПИД ҮБШЭНТЭЙ ТЭМСЭЛ ЭРШЭДЭХЭ

Вячеслав Наговицынай хэлэһээр, үнэхөөрөөшье лабораторно түб удаан саг соо бодхоогдоо, энээндэ хэдэн шалтаган бии. "2011 ондо тус байрые ашаглалгада тушааха гэжэ оролдообди. Энэ асуудал шийдхэлгэдэ федеральна түб аргагүйгөөр туһалаа", - гээд Буряад Республикын Президент тэмдэглээ.
Республикын СПИД болон халдабарита үбшэнүүдтэй тэмсэлэй түбэй ахамад врач Екатерина Имеевагай хэлэһээр, иимэ шэнэ лаборатори үнинэй хэрэгтэй байгаа ааб даа. "Ушар гэхэдэ, манай республикада СПИД үбшэндэ нэрбэгдэһэн хүн зоной тоо олон зандаа. Энэ талаар Буряаднай Сибирийн регионууд сооһоо 6-дахи нуури эзэлнэ. Гэхэтэй хамта, Сибирь Росси дотор түрүүлээ гээ наа, бүри аймштагтай болоно, - гээд Екатерина Имеева хөөрэнэ. – Тус лабораторийн байшан соо сагай эрилтэдэ харюусама лабораторно оньһон техникэ табигдаха. Энээн дээрэ хүдэлжэ шадаха бэрхэ,

шударгы ажалшад манай түбтэ олон. Тэдэ булта тусхай бэлэдхэл гаранхай.

Буряад Республикын элүүрые хамгаалгын министр Валерий Кожевниковэй тэмдэглэһээр, энэ бүхы ажал медициные хэльбэн шэнэлэлгын талаар тусхай федеральна программн ашаар бүтээгдэбэ гээшэ. Мүн тиихэдэ гепатит В ба С үбшэнүүдхэ нэргылэлгын талаар тусхай программада манай республика оролсожо шадаа. Тиимэһээ эндэ шуһа ханалгын республиканска станцигай нягта харилсаан тогтоогдоно.

СПОРТЫН ОРДОН

АРАД ЗОНОЙ ТУҺАДА

Физкультурын асари томо комплекс февралийн 26-да Республикын Президент Вячеслав Наговицынай хабаадалгатайгаар үүдээ эслихэ.

Энэ үдэр олон тоото хэмжээ ябуулганууд хараалагдана. Ямаршы хүн гэр бүлээ эндэ асаржа, хүн бүхэн спортын талаар бээ хориходо болоно. Томо гоё бассейн соо шунгахада болохо гээд Президент хэлэнэ.

Хотын хүүгэдэй спортын бүхы нургуулинууд өөрынгоо презентаци эмхидхэхэ, хүн бүхэн спортын секцинуудтэ хүүгэдэ, мүн өөһэдөөшье бэшүүлхэ аргатай. Түрүү тамиршад аза талаанаа олохо арга дүрэ дурадхаха.

Спортын талаар хэдэн мурьсөөн болохо. Тамаргалгаар регион хоорондын мурьсөөн, волейболор Россиин чемпионатай наадан гэхэ мэтэ.

Россиин эстрадын одод сугларагшадые энэ үдэр баясуулха. Мүн тиихэдэ Буряадайнаа түрүү артистнуудай дуулахые шагнаха, хараха арга олгодоно. Мүн барилгашад үдэшэ айлшадтаа гоё фейерверк табиха байһанаа мэдүүлэ.

Борис БАЛДАНОВ.

Хүршэнэрэй һонин

«БУРЯД ЗУРАГ» УГТАН АБАХАЛ

Забайкалийн хизаарай буряад соёл хүгжөөлгын түб «Буряад зураг» гэхэн студи нээхэ проект дээрэ нёдоовдо жэл хүдэлжэ эхилһэн байна.

Тэрэ проект мүнөө жэл Россиин правительствоын 500 мянган түхэригтэй грант шүүбэ. «Буряад зураг» - «Урданай буряадай уран зураг» гэхэн студи уран зурагай, соёлой, хизаар ороной, арадай түүхын шэглэлнүүдээр эрдэм мэдэсээ гүнзэгээрүүлхэ талаар шэнжэлхы ажалнуудые ябуулха аргатай. Эндэ үхибүүд болон залуушуул уран зурагай оньһотой танилсаха болоно. Агын тойрог дотор байгуулагдаһан уран хайханай түбэй проектын хүтэлбэрилэгшэ Марина Будажапова, методист Цырендулма Батомункина, уран зурааша Намжилма Эрдынеева гэгшэд бэлэдхэлэй горитойхон ажал ябуулһан байна.

КАНАДЫН ҮХЭРНҮҮД АГЫЕ ХАЙХАШААБА

Үнгэрэгшэ зунай үедэ Забайкалийн хизаарай мүнгэн хангай туһаламгаар Канада гүрэнһөө мяханай герефорд үүлтэрэй хэдэн зуугаад эбэртэ бодо мал Ага тойрогой ажахынуудта тараагдаһан юм.

Мүнөө тэдэ мал манай эндэхи шэрүүхэн сагай уларилда ядамаргүй үбэлжэлгэдэ оронхой. Малда эрилтын ёһоор сэнэрд уһан, суданска ногоон, даһан үгтэдэг. Аяар холын Канада гүрэнэй үүлтэртэ бодо мал үнгэрэгшэ жэлэй сентябрь һарада хэмэл аргаар үржүүлэгдэдэ, байгша оной зунай эхээр тугаллажа эхилхэ.

УГСААХАЙН АРШААНДА – ТАБАН ХУШУУН МАЛ

Дулдаргын аймагта оршодог Угсаахайн аршаан дээрэ Зүдхэлийн ажахын «Агинская» үүлтэрэй 400 эхэ хонидой тэн хахадны эртын түрэлгэдэ орохо.

Үнгэрэгшэ намар ехэ дулаан байжа, малай тэжээл урагшатай бэлдэгдэ. Нөөсөлгэдэһэн үбһэн, холоомон, зельнко эхээр гаргашалагданагүй. Ушар юуб гэхэдэ, профилакторидо дүтэ хүдөөгэй полинууд дээрэ намарай хагдан нимгэн саһан хушалгатай, бэлшэһэн хонид бэлээр хоол хошоо олоно. Мүн Агын үүлтэрэй хонид шэрхи, хүйтэнэй саг ядаралгүй дабаха аргатай. Тэдэнэй ута һаглагар ноһоннинь бэсынгээ дулаа баряад байдаг. Угсаахайн аршаанай дарга Радна Батуевай хэлэһээр, эндэ хонинһоо гадуур, 100 гаран толгой бодото мал, 30-аад гахай, 10 гаран адуун үбэлжэлгэдэ оронхой. Ерээдүйн сагта аршаанай газарта буряад арадай угсаата 5 хушуун мал тала дайдаар дүүрэн бэлшэдэг болохо түсэбтэй.

«БУЛЖАМУУРАЙ» АМЖАЛТА

Агын тойрогой гимназийн «Булжамуур» гэхэн аман зохиолой хүүгэдэй ансамбль «Наши звезды» гэхэн уласхоорондын фестивалда хабаадаа.

Энэ фестиваль Санкт-Петербург-Стокгольм-Хельсинки-Таллин хотонуудаар үнгэрөө. «Булжамуур» хадаа «Жемчужина Востока», «Каменный цветок», «Единство России» гэхэн соёлой талаар хэмжээ ябуулгануудай гран-принүүдтэ хүртэһэн. 2010 ондо ансамблин оркестр Н.Будашкинай нэрэмжэтэ уласхоорондын конкурсын 3-дахи шатын лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртэһэн. Энэшые удаа үндэр амжалтатай нютагаа бусаба.

ДУРАСХААЛТА ТУРНИР

Советскэ Союзай Герой Базар Ринчиногой мүнхэ дурасхаалда зориулагдажа, бүхэ барилдаагаар Бүхэроссиин 49-дхи заншалта турнир Ага тосхондо февралийн 17-19-эй үдэрүүдтэ үнгэргэдхэ.

Ага нютагай баатарлыг хүбүүнэй нэрэ мүнхэлхэ, бүхэ барилдаа хүгжөөхэ, мурьсөөндэ хабаадагшад дүршэл дээшлүүлхэ, тамиршадтай хоорондох харилсаа бэхижүүлхэ зорилготой энэ турнир жэл бүри эмхидхэгдэдэг заншалтай. Энэ мурьсөөндэ Буряад оронһоо, Красноярска, Хабаровска, Забайкалийн хизаарнууднаа, Амарай, Эрхүүгэй областнууднаа тамиршад хабаадажа, мурьсөө шэмэглэдэг. Паяшаг эмхидхэлэй комитедэй зүблөөн тойрогой захирганай хүтэлбэрилэгшэ Сокто Мажисвай ударилалга доро үнгэрөө.

Цырема САМПИЛОВА, журналист.

Шухала асуудал

ШОНОТОЙ ТЭМСЭЛ

Агын аймагай Хойто-Ага нууринай захын гэрэй газар хаалгахаяа хүлээжэ байһан үнээндэ гэнтэ 5 шоно добтолон аһалдашабад. Тугалаа хаамагнаань гаргажа ябаһан эзэн эхэнэр сошон, шангаар хашхарба. Хүршэ эхэнэрнүүдэй хашхаралдан, хоһон хүнэгүүдэ хангиргабашье, арьяатад үнээе таһа татаба. Гэрэй эзэн буугаар буудажал, шононуудые намнаа...

«Шулуутай газарта гэр бү бари, шонотой газарта мал бү үсхэ» гэхэн урданай сэсэн үгэ ухаатай бэрхэ хүн боло гэхэн гүнзэгий удхатай хаш. Шоно арьяатан гээшэ тон мэхэтэй, зарим хүнһөөшье ухаатай гэлсэдэг. Тэдэндэ хүдөөгэй

мал тон бэлээр олдодог эдэе хоолынь болоно. Агын ба Могойтын аймагуудаар агнууриин гүрэнэй албанай инспектор Баир Дугаржаповай мэдээсэһээр, шонотой тэмсэлдэ Агын тойрогой шамбай бэрхэ ангуушад гарадаг хэн. Харин һүүлэй үедэ Забайкалийн хизаарай Хүдөө ажахын министрствын талаар энэ хэрэгтэ Ага руу мүнгэ алтан номологдохое болёод байна. Инспекторэй хэлэһээр, хизаарай бусад аймагуудта хороогдоһон нэгэ шонын түлөө 5 мянган түхэриг түлэгдэнэ. Түлбэриггүйгөөр ангуушад шонотой тэмсэхэ дурагүй. Шоно юрэ хүдөө уятай байдаг бэшэ. Хэдэн хоногой туршада шоные манажа, мурдэжэ, хэдэн тээһэнь үргээжэ хороодог ёһотой юм. Эдэ бүгэдэ горитойхон мүнгэнэй хэрэг. Хэрбээ 2010 ондо нилээд олон шоно хороогдоод, хүдөө ажахын малай хосоролгын ушар үсөөрһэн хаа, үнгэрэгшэ ондо мүнгэнэй номологдоогүй шалтаганһаа арьяатад ехээр үдэжэ, хэдэн миллион түхэригэй гарза асараа бшуу. Тоо баримталбал, үнгэрэгшэ жэлэй һүүлшын гурбан харын хугасаада Агын тойрог дотор шонын

һабарһаа 6 толгой эбэртэ мал, 459 толгой хонин, 21 адуун хосорһон байна.

Агын аймагай захиргаанай толгойлогшо Владимир Цэдэшиев энээн тушаа иигэжэ хөөрөбэ: « Үнэхөөрөө, шоно һүүлэй үедэ ехэ олоор үдэжэ, бага сага юумэнһээ айхаашье болинхой. Тээд бидэ миин лэ байна бэшэбди. Шэнгэн түлшэ болон номоной мүнгэ үгэнэбди. Агнууриин албанайхид, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд болон дотоодын хэрэгүүдэй таһагайхид суг хамта шонотой тэмсэлдэ гарана. һүүлэй 7 хоногой туршада 6 шоно хороогдоо. Юрэ ангуушадайшые тушааһан шонын арһанууд буридхэлдэ абтана. Толгой бүхэнэй урмашуулгын 3 мянган түхэриг түлэхэ гэхэн аймагай хэмжээнэй тогтоол абанхайбди. Забайкалийн хизаарай Хүдөө ажахын министрствэтэй мүнгэ номололгодо хабаатай ажал ябуулагдажал байна».

Гэхэтэй хамта, малшад хони малаа орхингүй, ходол хажуудань манажа, ажаллаа хэхэ ёһотой. Хүдөө ажахыда тодхор болоһон энэ асуудал бултанай хүсөөр шийдхэгдэхэ ёһотой гэжэ малшадшые ойлгоно.

ХОТО, ХҮДӨӨГӨӨР ЯМАР БАЙДАЛТАЙБ?

ХҮНДЭ АШАА ШЭРЭЖЭ ЭХИЛХЭНЬ

Буряад ороной харгы замуудаар хүндэ аад, ехэ ашаа шэрэхэ зүбшөөл үгтэжэ эхилээ.

Буряад Республикадахи Транспорттын министерствын, тийхэдэ региональна автомобилин харгинуудай управленин үүсхэлээр федеральна, региональна хэмжээндэ энээн тушаа зохихо хуули ёһонууд абтаа. Эдэ хуули ёһонуудтай зохилдуулан, иимэ зүбшөөл үгтэжэ эхилээ гэжэ Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан мэдээсэнэ. Шэнэ хуулиар «Бурят-автодор» бүлгэмэй мэргэжэлтэд энээн тухай документүүдые бүридхэхэ эрхэ түлөөлэлгэтэй болоо. Энээнхээ урид транспорттын министерствэдэ энэ уялга даалгаданхай байгаа. Гэбэшье хүндэ ашаа шэрэхэ тухай зүбшөөһөн документүүдтэ Транспорттын министерствэдэ эсэслэн гар табигдаха юм. Иимэ зүбшөөл абаха гэбэл, «Бурят-автодор» предпрятида мэдүүлгэ бэшэжэ, хандаха хэрэгтэй.

ШЭНЭ ТОМИЛОЛГО

Россин Дотоодын хэрэгүүдэй министрствын Зүүн Сибирин лийнэй управленин транспорттай холбоотой полицин хүтэлбэрилэгшөөр полицин подполковник Григорий Проконьев томилогдожо, суг хүдэлхэ хүнүүдтэй танилсаба.

Россин дотоодын хэрэгүүдэй министрэй 2011 оной декабриин 26-да абанан захиралгаар Григорий Проконьев томилогдоо. Мурманска областин Мончегорск хотодо 1968 оной январин долоондо тэрэ түрэнхэн юм. Юристын дээдэ эрдэмтэй. 1997 онһоо мүнөө үе хүрэтэр транспорттай холбоотой дотоодын хэрэгүүдэй албан зургаануудта тэрэ хүдэлнэ. Гэр бүлэтэй, басагатай.

ҺҮН ЕХЭЭР БУЙЛУУЛАГДАНА

2011 ондо Буряад орондо һүлиг маллай ашаг шэмэ дээшлүүлгэдэ инвестицин гуримаар 36 миллион түхэриг шэглүүлгэдэ.

Буряад Республикын Экономикын министрствын мэдээнүүдээр, урзанда жэлдэ орходоо үнгэрхэн жэлдэ 521 шахуу тонноор сагаан эдээнэй зүйлнүүд ехээр үйлдбэрилэгдөө.

Акционернэ «Молоко» бүлгэмдэ үнгэрхэн жэлдэ үйлдбэриэеэ техническэ талаар зэбсэгжүүлгэдэ ехэ анхарал хандуулаа. Сагаан эдэе амһарталха шэнэ лини эндэ хабсаргагдаа. Тийхэдэ хүдөө нотагуудһаа һү зөөхэ 11 автомашина энэ бүлгэмэй захиргаан худалдажа абанхай. «Титан» магазинда энэ бүлгэмэй үйлдбэрилхэн сагаан эдээн элбэгээр худалдагдана. Тэрэшэлэн һү худалдажа абаха автомат энэ магазинда тодхогдонхой. Гүрэнһөө үгтэһэн тэдхэмжын мүнгөөр һүнэй үйлдбэри һайжаруулагдана.

ДУЛААСУУЛГЫН ХАҺА УРАГШАТАЙ

Хурамхаанай аймагта мүнөө жэлэй үбэлэй дулаасуулгын хаһа урагшатайгаар үнгэргэгдэжэ байнхай.

Аймагай захиргаан энэ хаһада бэлдэхэ хүдэлмэридэ 11 миллион шахуу түхэриг шэглүүлхэн байна. Захиргаанай толгойлогшо Даба-Жалсан Чириповэй хэлэхээр, 2581 тонно шулуу нүүрхэн нөөсөлгэдэнхэй. Энэнь үшөө хоёр һара үлүүтэй болзорто хүрэхэ байна. Бүхыдөө үбэлэй дулаасуулгын хаһа үнгэргэлгэдэ Хурамхаанай аймагта 10400 тонно шулуу нүүрхэн хэрэгтэй болодог. Тэрэнһын 7046 тоннонь гаргашалагдаад байна. Аймагай түб һуурин болохо Хурамхаан тосхоной котельнэдэ үнгэрхэн жэлдэ шэнэ хоёр котёл табигданхай байгаа. Тийхэдэ аймагай түбтэ 1 модоной зайда халуун уһа ябуулдаг соргонууд шэнэлэгдээ. Энээнһээ гадна Аргада һууринда шэнэ котельнэ түхээрэгдэһэн, хуушарһан соргонууд хэлгэгдэһэн байна.

МЯХАНАЙ ЦЕХ ТҮХЕЭРЭГДЭХЭНЬ

Буряад Республикын Экономикын министрствэдэ Ахын аймагай захиргаанай мэдүүлгээр 5 миллион түхэриг үгтэхэ болоо гэжэ аймагай захиргаанай толгойлогшо Баяр Балданов нотагайгаа хүтэлбэрилэгшэдтэ һаяхан дуулгаба.

Буряад ороной хаха холын Хойто зүгэй үндэһэн үсөөн тоото арадуудай социальнэ-экономическа хүгжэлтые дэмжэжэ, бэлүүлхэ хэмжээ ябуулгануудта энэ мүнгэн гаргашалагдаха болоно. Тийхэдэ 2012 ондо федеральна болон республикын бюджедһээ энэ мүнгэн һомологдохо ёһотой. Саяанай «Туяа» гэхэн хүүгэдэй сээрлигэй

байшангай сонхонуудые хэлгэхэ, газар талаһаань дулаалха хүдэлмэридэ нэгэ миллион түхэригын гаргашалагдаха юм. Харин бэшэниинь аймагай муниципальна зөөри болохо мяха үйлдбэрилхэ цехэй онһон түхээрлэгнүүдые худалдажа абалгада гаргашалагдаха байна. Энээнһээ гадна «Бурятмясопром» гэхэн хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэмэй захиргаантай аймагай хүтэлбэри нотагтаа мал гаргаха цех түхээрхэ арга тухай хэлсэжэ байнхай.

АЙМАГАЙ НУРГУУЛИНУУД ШАЛГАГДАХАНЬ

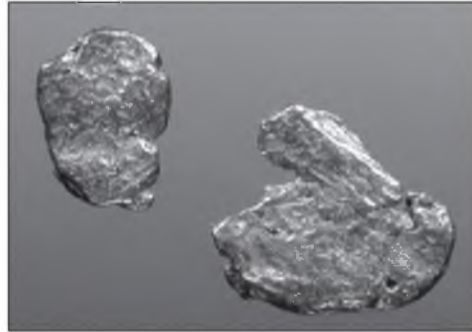
Ахын аймагай эрдэм һуралсалай управленин начальнигай уялганууды дүүргэһэ Туяна Протеевагай мэдүүлгээр, аймагай һуралсалай бүхы эмхи зургаанууд февралын 13-һаа 17 хүртэр шалгалта гарахань.

Аймагай 3 дунда юрэнхы эрдэмэй болон 4 эхин һургуулиар республикын Нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын комисси шалгалта үнгэргэхэ байна. Пурагшадай эрдэм мэдэсые һонирхохо, багшанарай һуралсалай түсэбүүдые, тийхэдэ юрэнхы эрдэмэй эмхи зургаануудай документүүдыень хинан шалгаха юм.

АЛТААР БАЯН ДАЙДАДА

Ахын аймагай захиргаанда шуухала удхатай уулзалга үнгэргэгдөө. Аймагай захиргаанай толгойлогшо Баяр Балданов акционернэ «Бурятзолото» бүлгэмэй шэнэ генеральна директор Евгений Петровтой уулзажа, хөөрэлдэһэн байна.

Энэ уулзалгада захиргаанай бүридэлгэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, аймагай депутатуудай Сөвөдэй бюджегнэ комиссиин түрүүлэгшэ Д.Д.Наханцаков, аймагай захиргаанай түрүүшын толгойлогшо байһан В.Р.Монголов болон бусад хабаадаа.

Уулзалгын эхиндэ Евгений Петров өөрынгөө намтар тухай хөөрөжэ үгөө. Багдаринай дунда юрэнхы эрдэмэй интернат-һургуули дүүргэд, Совет армин зэргэдэ алба хэһэн байна. Тэрэнэй удаа Муяын аймагай «Ирокинда» гэхэн уурхайда тэрэ ажаллаа. Шэтын ашагта малтамалнуудые олзборилдог мэргэжэлтэдые бэлдэдэ техникум дүүргэд, «Витим» гэхэн алта малтаг-

шадай артельдэ мастераар хүдэлхэн байна. 2008 онһоо «Ирокинда» гэхэн уурхайн директорээр хүдэлжэ байһанаа үнгэрхэн жэлэй сентябриин 15-һаа акционернэ «Бурятзолото» бүлгэмэй генеральна директорээр томилогдоо.

Энэ предпряти хадаа Ахын аймагта Холбын болон Ирокиндын уурхайнуудта алта малтана. Холбын уурхайда 1850 хүн хүдэлдэг. Харин Ирокиндын уурхайда 1323 хүн ажаллана. Акционернэ «Бурятзолото» бүлгэм энэ аймагта нэрлэгдэһэн хоёр газарта алта олзборилхо лицензитэй юм.

2012 ондо нэрлэгдэһэн хоёр газарта тус предпряти алта олзборилгые доошолуулан байна. Энэ предпрятиин генеральна директор болоһон Евгений Петровтой хэлэхээр, газарай гүн сооһоо алта малтаха хүсэтэй онһон хэрэгсэлнүүдээр дутажа байнхай. Алта малтадаг уурхайн хэбтэшэ доошоо орожол байнхай.

Акционернэ «Бурятзолото» бүлгэмэй хүдэлмэриэе элбхижүүлхын тула Ахын аймагта алтанай хэбтэшэтэй шэнэ талмай ашаглаха хараатайбди гэжэ тэрэ нотагай захиргаанда мэдүүлхэн байна. Үшөө 100 тонно нөөсэтэй газар эндэ олдонхой. Энээнһээ гадна Саха Яхад Республикада бэлээр малтажа абахаар бэшэ газарта алтанай нөөсэ бии гэжэ тэрэ хэлээ. Бэлдэхэлэй ехэ хүдэлмэри, тийхэдэ горитой мүнгэн энээндэ хэрэгтэй гэжэ Евгений Петров мэдүүлээ.

Тэрэнэй хэлэхээр, «Ирокинда» гэжэ газарта геологуудай үнгэргэдэг бэдэрэлгын хүдэлмэринүүдтэ жэл бүри 600 миллион түхэриг гаргашалагдана. Тийхэдэ Зүүн-Холбын алтанай уурхайда хэгдэдэг бэдэрэлгын хүдэлмэринүүдтэ баһал эды шэнээн мүнгэн гаргашалагдадаг гэжэ тэрэ хэлээ.

2013-2014 онуудта энэ предпряти нэрлэгдэһэн аймагта алта малталгые доошолуулхагүй гэхэн зорилготой. Тийхын тула бэдэрэлгын хүдэлмэринүүд эндэ үргэдхэгдэхэ болоно. Гүнзэгыгөөр газар малтаха хүсэтэй онһон хэрэгсэлнүүдтэй «Русская Буровая Компания» хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэм энэ хүдэлмэридэ хабаадуулагдаха юм ха.

Тус аймагта Зүүн-Холбын алтанай уурхайн тогтууритай хүгжэлтэһөө аймагай тогтууритай хүгжэлтэ дулдылана гэжэ аймагай депутатуудай Сөвөдэй бюджегнэ комиссиин түрүүлэгшэ Доржо Наханцаков тэмдэглээ. Мүнөө үелд аймагта харгинуудые түхээрхэ, байшан гэрнүүдые капитална аргаар заһабарилха болон бусад нотагай байдал болбосон түхэлтэй болгохо хүдэлмэри үнгэргэлгэдэ мүнгэн хэрэгтэй. Акционернэ «Бурятзолото» бүлгэм аймагай һан жасада эгээл ехээр налогой түлбэринүүдые оруулдаг юм. Тиймэнһээ энэ бүлгэмэй Ахын аймагта урагшатайгаар ажал хүдэлмэрээ эмхидхэлгэдэ аймагай захиргаан ехэ һаналаа табина.

Энээнһээ гадна акционернэ «Бурятзолото» бүлгэмэй алта малтагшадые мяхаар хангаха асуудал эндэ табигдаа. Тийхэдэ хамжаанай гуримаар социальнэ-соёлэй зорилготой объектүүдые заһабарилха тухай асуудал Д.Д.Наханцаков энэ уулзалгада табиһан байна. Тэрэшэлэн Ахын аймагай хүн зониёе ажаллаар хангадаг таһагай начальник Б.С.Сотников энэ предпрятида хэрэгтэй мэргэжэлтэдые хургаха тухай дурадхал оруулаа.

Аймагай толгойлогшо Б.Д.Балданов акционернэ «Бурятзолото» бүлгэмэй генеральна директор Е.Л.Петровто саашанхи ажалдань амжалта хүсөөд, нягта харилсаатайгаар, ашаг үрэтэйгөөр хүдэлхэбди гэжэ найдажа байһанаа мэдүүлээ.

Эльвира ДАМБАЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Ахын аймагай захиргаанай сайтын материалнууд хэрэглэгдэбэ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТҮСЭБ

2012 оной январин 23-27

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

23.01 10.30 РБ-гэй Президентын зүблөөнүүдэй танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЭЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИИН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

23.01 13.30 Ехэ танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.-Д.Э.Доржиев)
Буряад Республикын ээлжээтэ хорин зургаадахи сесси дээрэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд тухай
25.01 14.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрин, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

«Буряад Республикын Хэжэнгын аймагай сүүдые болуулха тухай» федеральна хуулин түлэбье Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын зүбшэн хэлсэлгэдэ оруулха тухай» Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай
24.01 10.00 каб.322

«Буряад Республикын хунгуулин асуудалнуудта хабаатай зарим хуули ёһоной актуудта хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын Хуулин түлэб тухай
25.01 14.00 каб.322

«Буряад Республикада нютагай өөһэдын хүтэлбэри эмхидхэхэ тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
26.01 10.00 каб.322

«Буряад Республикада муниципальна албан тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
27.01 15.00 каб.322

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй

КОММУНИСТ Л.ПОТАПОВ "ЕДИНОРОСС" В.ПУТИНИИЕ ДЭМЖЭНЭ

Республикадамнай Владимир Путиние дэмжэлгын Арадай штаб байгуулагдаба. Тэрэниие Буряадай Эрдэмэй түбэй президиумэй президент, Монгол шудлалай, буддологийн болон тибетологиин институтдай директор Борис Базаров толгойлоо.

Штабай бүридэлдэ 13 хүн ороо: Буряадай түрүүшын президент, мүнөө БНЦ-гэй эрдэмэй хүдэлмэрилэгшэ Леонид Потопов, нэгэдэхэ болон хоёрдоху зарлалнуудай Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Михаил Семенов,

Улаан-Удын авиационно заводой хүтэлбэрилэгшэ, Буряад Республикын промышленнигуудай болон олзын хэрэг эрхилэгшэдэй холбоной түрүүлэгшэ Леонид Бельих, Владимир Путицай зониие хүлээн абалгын таһагай хүтэлбэрилэгшэ, ВАРК-ын президент Владимир Булдаев, Россиин арадай артистка Дарима Линховоин, Ород драмын театрай актер Дмитрий Панков болон бусад.

Арадай штабай гол зорилго – В.Путиние дэмжэхэ зониие нэгдүүлгэ, республикын ажаһуугшадые программатайнь танилсуулга, хунгагшаддай дурдхал болон захяануудыень бүридхэлдэ абалга.

талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

«Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ гэр бүлын (угай) хүдөөлүүлгын газарнууд тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
23.01 14.00 каб.119

«Гүрэнэй гү, али муниципальна мэдэлэй газарай участогууд дээрэ оршодог байшангуудай, барилгануудай эзэдтэ тус газарай участогуудые худалдахадаа, газарай сэн гаргалгын дүрим тогтоохо тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
24.01 10.00 каб.119

«Хүдөө ажахын газарнууд дээрэхэ хамгаалгын ой модо нэргээхэ тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
25.01 10.00 каб.119

«Газар тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
26.01 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, нийтын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

«Физическэ культура болон спорт тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
24.01 14.00 каб.212

«Буряад Республикада залуу гэр бүлэнүүдые гүрэнэй талаһаа дэмжэлгэ тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай
26.01 14.00 каб.212

Нүүдэл хүдэлмэрин зүблөөн: «Физическэ культура болон спорт тухай» Буряад Республикын Хуули бэелүүлгын ябаса тухай» Буряад Республикын Арадай Хуралай Зүблэлэй 2011 оной майн 19-нэй 1301-IV дугаарай тогтоол бэелүүлгэ тухай»
27.01 Прибайкалийн аймаг

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. «Россиин Федерациин субъектнүүдэй гүрэнэй хуули гаргалгын (түлөөлэлгэтэ) болон гүйсэдхэхэ засагай зургаануудые эмхидхэлгын юрэнхы дүримүүд тухай» федеральна хуулида хубилалтанууд болон нэмэлтнүүдые оруулха тухай» болон «Россиин Федерацида нютагай өөһэдын хүтэлбэри эмхидхэлгын юрэнхы

дүримүүд тухай» федеральна хуулинуудай абтаһан ушараар Россиин Федерациин хуули ёһоной актуудта хубилалтануудые оруулха болон Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актуудые хүсээ буураһанда тоолохо тухай» федеральна хуули бэелүүлгын талаар Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай зарим бүрин этигэмжэнүүд тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

2. «Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хорооной 2012 ондо бэелүүлгэ хүдэлмэрин түсэб тухай»
23.01 13.00, 14.30 каб.218

Нүүдэл хүдэлмэрин зүблөөн: «Буряад Республикада орёо ажабайдалда ороһон хүүгэдые харгалзалгын, тэдэнэй амарха болон элүүржүүлэгдэхэ эрхэнүүдые хангалгын талаар ажал ябуулга эмхидхэлгэ болон бэелүүлгэ, мүн тиэхэдэ Буряад Республикада муниципальна байгууламжануудай нютагай өөһэдын хүтэлбэрин зургаануудта гүрэнэй зарим бүрин этигэмжэнүүдые олголо тухай» Буряад Республикын Хуули бэелүүлгын ябаса тухай
25.01 Хэжэнгын аймаг

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

БҮХЫ СОЦИАЛЬНА ЭМХИ ЗУРГААНУУД ШАЛГАЛТАДА ОРОХО

Видеокамераһаа буулгагдаһан фото.

Захамнай Хуулин наһа гүйсөөгүй-Шүүлэй түбтэ хүүгэдые доромжолһон ушар хадаа Буряадта оршодог бүхы социальна эмхи зургаануудые – хүүгэдэйсье, наһатай зонийсье гэрнүүдые – шалгалтын үндэһэн болобо. Президент Вячеслав Наговицын январин 23-ай түсэблэлгын зүблөөн дээрэ иимэ захиралта үгөө.

Республикадахи МВД-гэй Хэблэлэй албанай мэдээнүүдээр, хүүгэдые доромжолһониие гэршэлһэн видеоматериалые январин 15-да нэгэ танигдаагүй хүн олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ дамжуулжа үгөө юм. Энэ хэрэгээр мурдэлгэ үргэлжэлһөөр.

Тиин бүхы социальна эмхи зургаануудта видеокамерануудай буулгабаринуудые шалгаха, тиэхэдэ камерагүй газарнуудые иимэ тодхолгонуудаар хангаха гээд В.В.Наговицын шанга эрилтэ табиба.

ВостокТелеИнформ.

Һанаа зобоомо асуудал

БОДОТО БАЙДАЛДАА «БОГООЛ», НААДАН СООГОО - ХААН

Нэгэ танилайм зээ хүбүүн баганаа хойшо компьютерта бэрхэ һэн. Мүнөө тэрэ нэгдэхү курсын оюутан, нилээд орёо мэргэжэл судалжа байнхай. Тээд һуралсалай хахад жэлэй туршада нэгшье дахин ном руу шагаахань харагдаагүй, институтһаань ерээд лэ, компьютерта аһадаг заншалтай.

- Хараахадам, нохойшье хусаа гэжэ һанадаггүй. Мэнэ дууһахаяа байнаб гэжэ сухалтайгаар бард гэжэрхөөд, наадаа хэдэн час соо үргэлжэлүүлдэг. Үшөө тинхэдэ хоёр-гурба хоноод лэ, компьютерна клуб ошожо, һүнеэрээ дүүрэн "Дота" гэжэ ямар бэ даа наада наададаг хэбэртэй, - гэжэ нагаса абгайн гэмэрээ.

Зээ хүбүүндэнь хандахадам, тэрэ наадан тухайгаа ехэ дуратайгаар хөөрөжэ үгөө. "Дота" гэшэнь "Warcraft 3" гэжэ нэрэгэй юм хаш. Тэрэ 3-4 жэлэй саана Хитадга зохёогдоод, мүнөө залуушуудай эгээл дуратай наадан болонхой. Компьютерна клубта сугларһан геймернүүд табатабаар хэдэн команда боложо хубаараад, бэе бэетээ тэмсэдэг.

- Энэтнай сетевой наадан болоно гэшэ. Ямар гоё гэшэб?! Та мэднэгүйт. Наадажал туршаа һаа ойлгохот.

Би неделин 2-3 дахин клуб ошоогүй һаа, досоом муудадаг, нэгэл юумэн дугаһан шэнги байдаг. Клуб соохи оршон байдалда тон дуратайб: һүхирэлдөөн, энэлдээн, командынгаа гэшүүдтэ һанаагаа зобоон... Гайтай гоё даа. Заримдаа мүнгөөр наададагбди. Киберспорт гэжэ мэдэхэгтэ? Тэрэл болоно ха юм, - гэжэ хүбүүн хэлээ.

Улаан-Үдэдэ хорёод клуб бии. Тэдэ үдэрэй 12 сагһаа үглөөнэй 8 болотор хүдэлдэг. Энээгэр бодоходо, нилээд олон хүн компьютерай мэдэлдэ оронхой гэжэ тобшолхоор. Ехэнхидэ оюутад болон залуушууд эндэ сагаа үнгэргэдэг. Түлбэринь - нэгэ часай түлөө дунда зэргээр 25 түхэриг, һүнеэрээ наадаха гээ һаа, 100 түхэриг хэрэгтэй. Дүринь - 18 наһандаа хүрөөгүйшүүл эндэ орохо эрхэгүй, хуулин наһа гүйсэһэнөө заал һаа паспортһаара гэршэлдэг, тинхэдэ тамхин болон архи хоршоготой. Үдэһын 23 сагта клубууд үүдээ хааж, хүншье оруулхаяа болдог. Хонон

наадахааа үлэһэн зон эсээ һаа, креслнүүдээ дэлгээжэ, үглөөнэй 7 саг болотор нойрсохо аргатай.

- Компьютерна клуб ошоходом, нагаса абгайм ходоод һанаагаа зободог. Энэнь үлүү. Юундэб гэхэдэ, бидэ бэе бээ хуу таниха болонхойбди. Тээдшье би гансаараа ябана бэшэб, шютагайнаа хүбүүдээр гү, али суг һурадаг нүхэдөөрөө ошодогби. Мүн хирэхирэ болоод лэ, полицейскэнүүд шалгадаг, - гэжэ тэрэ хөөрэнэ.

Тус наадан һуралсалда һаалта хэдэг гү гэжэ һурахадам, хүндөөр һанаагаа алдаад, "DotaHoO" бэшэ юумээр һонирхохоёо болонхойб гэжэ сэхээ хэлээ. Хахад часай туршада наадажархиха байна гээд, компьютерта һуухадаа, бүхыгөөрөө шуналда абтан,

нааданһаа таһаржа шалахаяа болнодог юм. Нагаса абгайн зээ хүбүүндэ үгээ дуулгажа ядахадаа, институтһаань үлдүүлээд, "шабаананай ноён" болоходоо даа гэжэ ходо зандаг. Зүгөөр тэрэнь номоо һайн үзөөшьегүй һаа, саанаһаа үгтэһэн һүбэлгэн бэрхээрэ гарасалдан, мүнөө сессеэ һанаһанһаа дээрээр тушаажа байна. Пургуулидашье һуража байха үедөө "номоо үзөө һаа, холо ошохо хүбүүн" гүүлээд бэлэй.

- "Дота" - эгээл һонин наадан юм. Хүнэй бодолы һайса гүйлгэдэг, хүтэлбэрлхы шадабари мүндлэг. Тус нааданай ашаар ехэ-ехэ хотонууды баривжа, олвын хэрэг эрхилжэ, олон тоото сэрэгы хүтэлбэрлхэдэ гоё даа. Жэшэнь, "Контертнай" ("Counter-Strike"

наадан) гансал байлдаан ха юм. Энэһине наадахын тула ехэ ухаан хэрэггүй, тинмэхээ тэрэ хүнэй һонирхол татахаяа болёо шахуу. 7-8-тай хүүгэдшье гэртээ "Дотье" наададаг болонхой. - гэжэ хүбүүн онсолоо.

Наадан соо амжалтанууды туйлахыда бэлхэн, харин бодото байдалда ямар нэгэн зорилго бэлүүлхын тула оролдолго гаргахы хэрэгтэй бшуу. Энэл ушарһаа олонхи зон компьютерай урда бүхы сагаа үнгэргэжэ, зүрхэ сэдхэлээ ханадаг гэжэ тобшолхоор: энэ наһандаа - үгыгэйш, наадан соо - баянши; эндэ "богоол" һаа, тэндэ захирагша болохо аргатайш.

Компьютерна нааданууд архи болон наркотик шэнги хүсэтэй, хүнэй ухаа манаруулжа, бүхыгөөрш мэдэлдэ абажархидэг гэжэ зарим эрдэмтэд тоолодог болохой. Энэ һанамжыке немец шэнжэлгшэдэй хэһэн туршалганууд баталжа: компьютераар наадаха дуратайшууд наадануудайнгаа зурагууды харахадаа, архи хараһан архиншан, наркотик хараһан наркомандал адли болодог юм.

Тэдэ үдэр һүний компьютераар наадажа, бодото байдалһаа холондон, зохёомол ажабайдалһаа таһаржа шадахаяа болнодог. Психологууд компьютерна нааданда шунахайралгы "кибернетическая лудомания" гэхэн нэрэ томёогоор тэмдэглэжэ, үбшэнгүүдэй тоодо оруулхы дуралханхай...

Мүнөө Англи, Урда Солонгос, Хитад, Вьетнам гүрэнүүдтэ нааданда шунахайралгы эмшэлдэг эмхи зургаанууд тогтоогдонхой. Жэшэнь, Хитадта 2007 ондо заһаруулалтын лагерь нээгдээ юм. Геймернүүд эндэ бэе бэетээ болон байгаалитай харилсажа һурадаг. Гадна компьютерна нааданууд соо тухсай программа нэбтэрүүлжэ, гурбан часһаа үлүү наадаха аргагүй болдог. Тингэжэ зохёомол ажабайдал руу шургаһан зоние бодото байдалһань бусаахаяа оролдоно гэшэ.

ДЦЫБИКДОРЖИЕВА.

Хайшан гэжэ буряад хэлэнэй хэһээлнүүды хүүгэдтэ һонирхолтойгоор болон үрэ дүнтэйгөөр үнгэргэхэб? Тус асуудал багшанарай һанаа үншөө хойшо зобоодог.

Паяхан Улаан-Үдэ хотын һургуулинуудай буряад хэлэнэй багшанарай суглаан дээрэ 3-дахи гимназин буряад хэлэнэй багша

“АРАДАЙ АМАН ЗОХЁОЛОЙ ГҮН РУУ АЯНШАЛГА”

Ханда Пурбуева энээн тушаа хэлэхэдэ, һуралсалай шэнэ федеральна стандартын нэбтэрүүлэгдэжэ байха үедэ шэнэ гуримаар ажалаа ябуулха ёһотойбди гэжэ онсолоо.

Тинн Улаан-Үдын 3-дахи лингвистическэ гимнази болон «Үльгэр» театр Сагаалганда зориулжа, «Арадай аман зохёолой гүн руу аяншалга» гэхэн конкурс эмхидхэнь, Бурядай Президентын болон Правительствоын захиргаан, Арадай Хурал, Пуралсалай болон Соёлой министрствэнүүд, Улаан-Үдэ хотын Пуралсалай талаар хороон, Пуралсалай кадрнуудай республиканска институт болон «Буряад үнэн» Хэблэгэй байшан энэ үүсхэһынь дэмжээ юм.

- Минни театрта хүдэлжэ эхилхэһээ хойшо элдэб саг дайралдаа, Гэнтэ буряад хэлэмнай тон хэрэгтэй болохохо, гэнгэ тоогдохоёо болишохо, - гэжэ "Үльгэр" театрай артистка Татьяна Бунеева хэлээ. - "Ургы" гэжэ сэрэлигтэ буряад хэлэнэй хэһээлнүүд үншөө хойшо ехэ һайнаар үнгэргэгдэлг гэжэ мэдэжэ. Хэдэн жэлэй саана Япон делегацие урихадань, би тэндэ хоёр хэһээл хараад, ехэ зохидшоогоо һэмби. Юундэб гэхэдэ, ородшье, буряадшье хүүгэд хэһээлэй һүүлдэ халуужа абанан үгэнүүдэ япон хэлэн дээрэ дабтажа һуугаа. Тинн нимэарга хэрэглэхэдэ, үрэдүн ехэ гэгэй гэжэ ойлгоод, буряад хэлэнэй зүжэглэмэл хэһээлнүүдээр ажал ябуулжа эхилһэн байнаб. Хүүгэд зүжэглэмэл хэһээлнүүдтэ тон дуратай байдаг, бэлээр юумэ халуужа абадаг. Тинмэхээ хотын һургуулинуудай дунда буряад онгохонуудар "Арадай аман зохёолой гүн руу аяншалга" гэхэн конкурс үнгэргэхэ гэжэ шийдээбди.

Ханда Пурбуевагай тэмдэглэһээр, конкурсно бэлдэлгын шаһааа эхилээд, шийдхэгдээгүй асуудалнууд олоор гаража ерэнэ. Жэшэнь, буряад онгохонуудай шэмэглэл һанаанда тааранагүй, зурагуудын хүүгэдэй һонирхол татанагүй. Ород онгохонуудай шэмэглэлтэй жэшэхээр бэшэ юм.

Зүгөөр буряад хэлэ хүтжөөхын тула ганса энэ конкурсоор хэрэг дүүрэхэ бэшэ, үшөөшье олон ондоо хэмжээ ябуулганууд байгша ондоо хараалагданхай. Тэрэшэлэн, манай Хэблэгэй байшанай "Морин хуур" сэтгүүл багшанарай урдаа хараха методическа пособи болгодохоор түсэблэгдэхэй.

- «Морин хуурай» түрүүшын дугаар 1-дэхи лицей-интернаттай бэлдэн хэблэхэбди, саашанхи дугаарнуудаа бусад һургуулинуудай багшанартай харилсаа холбоотойгоор бүтээдэг болоходби. - гэжэ сэтгүүлэй редактор Дарима Цыбикова хэлээд, багшанарые суг хамта хүдэлхые уряалаа.

Эб хамта оролдобол, хэрэг бүтэсэгэй байдаг гэдэгтэл, нёдондо республикын буряад хэлэнэй багшанарай эблэл эмхидхэн байгуулагдаа, мүнөө Пуралсалай кадрнуудай республиканска институт саг үргэлжын семинар эмхидхэлг болохо.

Дьжикт МАРХАДАЕВА.

Тоосоото концерт

ХҮГЖЭМТЭ ЗОХЁОЛНУУДАЙ ХОНГЁО ҮЗЭСХЭЛЭН

Буряад Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша, бэлигтэй композитор, республикынгаа Композиторнуудай холбооной правлениин түрүүлэгшэ, ВСГАКИ-гай ахалагша багша, олон тоото уласхоорондын, бүхэроссин конкурсуудай лауреат Л.Н.САНЖИЕВА тээмэндэ Улаан-Удын 1-дэхи Буряад үндэһэн лицей-интернадайд актыва зал соо «Талын аялга» гэжэ нэрлэгдэһэн зохёохы ажалайнгаа концерт-уулзалга үндэр хэмжээндэ үнгэргэһэн байна. П.Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищи, удаань Новосибирскын Глиньскын нэрэмжэтэ Гүрэнэй консерватори, һүүлдэнь «Музыкальное искусство. Композиция» гэхэн мэргэжэлээр Новосибирскын Глиньскын нэрэмжэтэ Гүрэнэй консерваториин дэргэдэхи зохёохы-гүйсэдхэлгын мэргэжэлэй (ассистентура-стажировка) аспирантура дүүргэһэн композитор 1994 онһоо ВСГАКИ-да амжалта түгэсөөр ажаллана.

Хүүгэдтэ, багшапарга зорюулагдаһан тоосоото концерттэ «Талын аялга» гэхэн хүгжэмтэ-зохёолоороо эхилбэ. Хуур дээрэ наадагшадай ансамблине хүтэлбэрлэгшэ багша Ринчин-Ханда Бадмаева удардаба, концертмейстер республикын арадай артистка Лариса Хегай дэмжэбэ. Багша Любовь Кузнецовагай хургадаг Алина Бадмаева (фортепиано) бишыхан хүүгэдые унтуулха үүргэтэй «Бүүбэйи дуунай», «По городу Улаан-Удэ» гэхэн аялга бэрхээр гүйсэдхөө. Эдэ зохёолнууд анха түрүүшыхиеэ шагналгадай анхаралда дурадхагдаһан байна. Энэрхы найхан зантай эжы тухай ород дууе Юмжана Батожаргалова зохидхоноор дуулажа, өөрөө композитор пианино дээрэ хүгжэмыень дэмжэбэ. Хэбэд номхон Хэжэнгэ тухай хүгжэм чаанза дээрэ Любовь Бархалеева, харин пианино дээрэ Лариса Хегай гүйсэдхэжэ, шагналгадай зүрхэ сэдхэл ханаагаа. Багша Баярма Лайдаповагай хургадаг Эржена Будожанова бэлигтэй композиторай «Эжыдээ» гэхэн дууе (үгэнь Л.Кононовагай) гүйсэдхэбэ.

«Буряадай хатарнууд» гэхэн фортепианна сюитгэһэ буряад огсом аялгатай хатар шадамар бэрхээр Лариса Хегай пианино дээрэ наадаһан байна. Пайхан байгаалитай Шэбэртэдэ, Яруунада зорюулагдаһан хүгжэмтэ зохёолнууд олондо найшаагдаба.

Олондо мэдээжэ найхан дуунуудынь онсо шадабаритай композиторай талаан бэлигыг гэршэлгэ. А.Бадаевай, Ш.Байминовай, Г.Чимитовэй, Г.Раднасвагай, А.Ангархасвай, Б.Дугаровай, М.Чойбоповой, Д.Улзытуевай, С.Нестеревагай, Б.Юндуповай, бусад авторнуудай үгэнүүд дээрэ хүнэй сэдхэл уяруулма

дуунуудаа бэшэһэн байха юм. Энэ уулзалга дээрэ аха дүү Солбои, Содном Доржиевууд «Буряад орон» (үг. Ч.Гуруевай), «Ши билэ хоёр» (үг. Б.Юндуповай) ехэ гоёор дуулажа, халуун алыга ташалгаар утгагдаһан байна. «Жаргалтай зүрхэн» гэхэн дууень (үг. Ш.Х.Базарсадаевагай) багша Баярма Лайдапова, харин олондо мэдээжэ «Сагай нэлгээн» (үг.А.Ангархасвай) гэхэн дуугаа өөрөө гоёор дуулаһан байна. «Хожомдоһон дуран» гэхэн шэнэ дууень (үг. А.Прушеповэй) Ирина Батожаргалова гүйсэдхэжэ, өөрөө композитор хүгжэмынь дэмжэбэ.

Хүгжэмтэ зохёолнуудынь бэлшгтэй композитор-эхэнэрэй баян намтарые шэмэглэнэ: «Үргэи Баргажан» гэхэн арадай дуунай вариацинууд (ятаг, фортепиано), «Тэнгэрини канцеляри» (чанза, фортепиано), «Нэрилгэ» (ятаг, фортепиано), «Холын талын нэсы гэр» (ятаг, фортепиано) гэхэн зохёолнуудынь «Звук Евразии» фестивалнуудта, Москвада, Барнаулда, мүн Солонгосто, Болгарида, Хятадта, Монголдэ зэдэлһэн байна. Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй буряад драмын академическэ, «Үльгэр» гэхэн хүүхэлдэйи театруудта олон зүжэгүүдые хүгжэм дуугаараа шэмэглэһэн габьяатай Л.Н.Санжиевагай хургадаг шабиннар мэдээжэ артистнар, уран бэлигтэн болонхой. «Алтаргана-2006» гэхэн уласхоорондын фестивалиин, «Музыкальный фейерверк-2006» гэхэн бүхэроссин конкурсын (Рязань), «Лучшая песня об Улан-Удэ-2005» гэхэн конкурсын, «Буряад үнэһэй» «Буряадай түрүү хүнүүд» («Гуа сэсэн хатан-2006» номинацияар) гэхэн конкурсын, Агуухэ Илагтын 60 жэлэй ойдо зорюулагдаһан патриотическа дуунай республиканска конкурсын лауреат, «Ногоон Дара Эхэ» гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэй (Монголой зурхайн академин зууршалгаар) Лариса Николаевна олон тоото гастрольнуудта хабаадаһан, Хүхэ-Хотодо (Хятад) 4-дэхи уласхоорондын фольклорой, искусствын фестивалда тухай шанда хүртэһэн габьяатай юм.

Концерттынгэ түгэхэдэ «Буряад хатарнууд» гэхэн фортепианна сюитгэһэ «Бөөгэй хатар» ульгам гоёор гүйсэдхөө. Анха түрүүшыхиеэ гүйсэдхэдэһэн «Гүүнүүдэй нюуса» гэхэн хүгжэмэй зохёол Алтана Доржиева фортепиано дээрэ бүлэг багшапарай дэмжэлгэ доро гүйсэдхэжэ, концерттын түгэхэһэн байна. Тус концерт бэлигтэй багша, режиссёр Балма Дамбаева шадамар бэрхээр хүтэлөө.

Бэлигма ОРБОДОЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ.

Зурагууд дээрэ: концерттын үедэ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

АРАДАЙМНАЙ ДУУНУУД СОО МАНАЙ ТҮҮХЭ, ГҮН УХААН

«Шэрэм булад таха»,
«Уусын дуунууд», хашалган
хамалганай үедэ хүдөө
нуга нютагуудаар зэдэлдэг
буряад арадай дуунууд
«Зүүн буряадуудай зуун
дуун» гэхэн шэнэ компакт-
диск соо оруулагдаба.

Угсаата арадайнгаа урданай дуунуудые үндэр наһатай зонһоо бэлшэжэ абаад, суглуулаад шэнэ дуунай диск Москвада бүтээгдэ. Үнгэргэһэ жэл Россин Федерациин соелой габьяата хүдэлмэрлэгшэд Саян, Эржена Жамбаловтанай үүсхэлээр «Баруун буряадуудай дуунууд» гэхэн диск мүн лэ гараһан байна. Энэ удаа соелой ажалуулагшад Агын тойрогой, Монголой, Үбэр Монголой үндэр наһатайшуултай уулзажа, зүүн буряадуудай урданай дуунуудые бэлшэжэ абаад, хүдөө ажабуугшадай өөһэдөө дуулаһан дуунуудые диск болгобо.

- Арба гаран жэлэй саана энэ ажал хэжэ эхилгэ хэмди. Мүнөө эдэ дуунуудые дуулаһан зарим дуушадны наһа бараххай. Тинбэшьс, гэдэнэй дуулаһан арадай дуунуудай аялга маягыень, нугалбаринь тэрэл зандаһан үлөөгөөд, урдандаа ямараар дууладаг байһыень харуулха, зондоо шагнуулха хүсэлтгэбди, - гээд мэдэжэ сослой ажалуулагша Саян Цыдыпович Жамбалов хөөрлэбэ.

Зохёохы бүлэг ёһотойл арадай дуушадтай танилсаа, гэдэнэй хөөрөө ехэ һонирхожо шагнаа, ханаандаа хадужа абаа болоно.

- 2000 ондо Дашбалбарсомондо Болот ахатай уулзахадамнай, ахатан гансашье урданай дуунуудые маанадта дуулаа бэйс, мүн буряад арадай түүхын хуудануудые һонирхолтойгоор хөөрөө. Монголой буряадай хашалган хамалганай үедэ дууладаг дуунууд олон байна. Тэрэ сагай шэрүүн байдалда ехээр сохюулагдаһан гэжэ эли, сэдхэлдэ хадуугадамар үшлэр наһатайшуул дурсаа бэлэй. Шэнэхэндэ Нанаш ахай гэжэ дуунаш «Уусын дуунай» 22 бадаг дуулаа

бэлэй. Тэрэнь энэ диск соомнай булта ороо, 12 минута соо зэдэлнэ. Шэнэхэндэ, Агада Бальжан хаташ тухай урдандаа олоор дууладаг байгаа ха. Тэрэ дуунуудынь мүнөө мартагдажа байна. Гадна 50-60 –аад оноор түүхын дуунууд, жэшээлбэл, Хорин Ринчин Доржи тайшагай дуун, Хятадай хилэ дээрэ дуулаһан Шэлдэй зангийн болон бусад дуунууд хорюулгай байгаа, - гээд Саян Жамбалов арадай дуунуудые бэшэхэдэ, шэнжэлэгшын талаар тодо элирүүлэгдээгүй олон үйлэ ушарнуудтай танилсаһанаа тэмдэглэнэ.

Үнэхөөрөөл, арадаймнай дуунууд соо манай гүн ухаан, манай сэдхэл, түүхэ, тинмэхэ энэ баялигаа сэгнэхэл хэрэгтэй.

Байгша оной февралин 14-15 –най үдэрнүүдтэ Буряадай гүрэнэй филармони соо «Зүүн буряадуудай зуун дуун» гэхэн дисктэй танилсалга болохо, энэ шэнэ бүтээл соо ороһон дуунуудые «Урагшаа» театр студийн дуушад гүйсэдхэхэ юм.

«ЭНДЭЛ ДАА ЭХИН ДУУМНИ, АНХА ҮГЭМНИ»

Арюун тоонто нютагаа аажам дуугаар магтан, зохоохы ажалай үндэр орбел өөдэ лабшан гараһан Буряадай арадай поэт, Максим Горькийн нэрэмжэтэ Гүрэнэй шангай лауреат Николай Дамдиновай түрэхөөр 80 жэлэй ойдо зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууд нислэл хотодомнай, түрэн тоонто Хурамхаан нютагта эмхидхэгдэхэ байна.

- Эсэгымнай ойн баярта зорюулжа, республиканска типографида уран зохоолнуудайнь гурбадахи боти ном хэблэлгээ эдэ үдэрнүүдтэ гарахань. Мүн тинхэдэ Николай Дамдиновай нэрэмжэтэ Хурамхаанай дунда хургуулида уран шүлэгшэй зохоолнуудаар аймагай үхибүүдэй дунда уран найханай фестиваль үнгэргэгдэхэ. Үндэһэтэй номой сагда олонийтын хабаадалгатайгаар, Николай Гармаевич Дамдиновта зорюулагдаһан литературна үдэшэ болохо, - гээд басаганинь, Дина Николаевна Дамдинова хэллэбэ. – Эпэ ехэ хэмжээ ябуулгануудта хабаадажа, абымнай хэһэн ажалые үндэрөөр сэгнэжэ байһан зондо ехэ баярые хүргэһэб.

Эсэгынгээ нэрэ мүнхэлжэ, Дина Николаевна Аля басагантаяа, уран шүлэгшэй түрэлхидынь Николай Гармаевич Дамдиновай уран зохоолынь бүтээлнүүдые согсолон, номуудынь хэблэлдэ бэлдэжэ гаргадаг, литературна үдэшэнүүдые эмхидхэдэг гээшэ. Эпэнь ёһотойл буянтай, Буряадтаа аша үрэтэй ажал хэрэг болоно.

Эшигма Цыбенова.

ЗОРЮУЛГА ЗАЛЬБАРЛАЛНУУД

ХҮНДЭТЭ ЛАМА БАГШАНАРТАА

Хори арбан нэгэн эсэгэнэрэй,
Хүндэтэй, аясалиа зоной
Хорин дүрбэдэхи хамбамнай,
Дамба Аюшеев багшамнай.
Бүгэдэ Бурядайнгаа дасануудта
Буян шүтээсэ ябахые.
Байдалай найхан байхые
Бүхөөр заадаг ламанартайл.
Арюун дасануудай найрта,
Арад зоной нааданда,
Агын арадудыне ариудхаал,
Аюшеев Дамба, ламанууднай.
Суурхуулхан лама багшанартаа
Субаргыне зорюулжса барюулаал,
Суутай шэрээтэнэр хабаадаал,
Дамба Аюшеев, хамбамнайл.

АГЫНГАА ДАСАНАЙ 200 ЖЭЛДЭ

Ага найман эсэгымнай,
Алтан ганжартай дасамнай,
Арюун буянаар мүүндэлхэн,
Арадтаа хүндэтэй дасамнай.
«Дэчен Лхундүблиг» дасамнай
Дээдын ламанарай нэрлэн,
Жамсаран бурхан сахюусантай
Жаргалтай буянтай байхабди.
Ехэ, ехэнүүд субарганууднай –
Ерэн сагай омогорхол,
Ерээдүй сагыне заяалан
Ехэл буянтай шүтөөнүүд
Хаагдажа үзөөл дасанууднай,
Хорёод жэлдэ ламанарнай,
Хүйтэн газарта сүлүүлээд,
Колыма, Воркутагаар ажаллаал.
Гэгээн түрэнэ толорхой даа,
Гуримтай журамтай Агадамнай,
Гөбөн байгуулаа дасанаа
Гайхалтай уран дарханууднай.
Түбэд, Монголноо багшанартай,
Тува, Алтайнаа шабинартай,
Түмэнэй түлөө оролдодог,
Тэнигэр багша, ламанартайбди.
Дид-хамба Цырен ламахаймтай,
Дүүрэн эрдэмтэй шэрээтэмнай,
Дээдын ехэнүүд ламанарнай
Дабтажа буянаа баяжуулал.
Буянтай бүгэдэ арадууд,
Байдалаа найхан байгуулна,
Баян Агымнай дасан,
Баясанал 200 жэлээр.
Эхэ зургаан зүйл, хамаг амитан
хуу бултадаа эсэргэлтэй найхан
оршоохонь болтогой!

СҮҮГЭЛЭЙ ДАСАНАЙ 210 ЖЭЛЭЙ НАЙР НААДАНДА

Сүүгэлэй ехэ Дасамнай,
Сэлгэ Оюной хойморто,
Санзай хүмэнь хангалтай,
Суутай лама, багшанартай.
«Даша-Чоймлинг» дасамнай,
Дүршэлтэй Шойжсил
сахюусантай,
Дүүрэн буян дэлгэрүүлдэг,
Дээдын ехэнүүд ламанартайл.
Найман сэжиг Майдаримнай,

Намжуу Ваандан тарнитайл,
Наһанай буян хэхэдэмнай,
Наратай дэлхэйдэ ерэхэл юм.
Зонхово бурханаа арамнайжса,
Заагдаһан гуримаарынь залаа даа,
Зорюулжса һилдэдг дарханууднай
Золтой, эсэргэлтэй ябахал даа.
Ганжарбын Гэгээн шэнги,
Ганжуур, Данжуур мэдэхэ,
Гуримтай хубарагууд шабинартай,
Гайхалтай мэргэн ламанартай.
Шажсан бурхан нэргээдэг
Шэнэхэнэй бэрхэ ламанартай,
Шажсанай-Дүгэжүүбы хурадаг
Шэрээтэ Алдар, ламанууднай.
Намнанай багшын бүтээхэн
Найдамтай Субарга, сүмьень,
Нарин гоёор нэргээжэ,
Найдамтай дарханууд бүтээгээл.
Арюун багша, ламанартай,
Аажам шаби, хубарагуудтай,
Арадай хэрэг бүтээл.
Арюун буян дэлгэрэг даа!

XII ПАНДИДА ХАМБА ДАША-ДОРЖО ЭТИГЕЛОВ ЛАМАХАЙДАА

Бурхан багшын шаби,
Пандида хамба Этигеловнай,
Буряад найхан нютагаа,
Бүхы дэлхэйдэ суурхуулаал.
Арья Баалын шаби
Арюун Этигелов ламамнай,
Анхантай ехэ ламал даа,
Абарал эрдэнэ эриел даа.
Даша-Доржси Этигеловнай,
Дээдын ехэ зиндаатай,
Дүүрэн боди сэдхэлтэй,
Дээдэ буянтай ламал даа.
Хамба лама Этигеловнай,
Хамаг арадтаа гайхуулаал,
Хаража бидэнэрээ эрьсэл даа,
Харюудань бултаараа мүргээл.
Этигелов Пандида хамбамнай,
Ивалгынгаа дасанда һуулал даа,
Этигэн баршадаһаа халаал даа,
Эрдэнэ ламадаа мүргээл даа.
Пандида хамба ламамнай,
Байдалай найхан байхые,
Буряадаа суурхуулаа дэлхэйдэ,
Бултадаа Этигеловтээ мүргээл.

Энэ зорюулхан дууе урданай буряад аялгаар зохёодог хаа.

«АЛТАРГАНАМНАЙ» УЛААН-ҮДЭДЭ

Бүгэдэ Буряадаа «Алтарганамнай»,
Буужса ерээл айлиаднай,
Баяр ёһоор дохижо,
Буряад гүрэмнай угтаал даа.
Хүндэлжэ буугаал «Алтарганамнай»,
Хун шубууд гарбалаа,
Хүлээжэ абаал Буряаднай,
Хүхэ номин Байгалтай.
Арюун Буряадтаа «Алтарганамнай»,
Аялжса буугаал айлиаднай,
Аажам тэнюун араднай,

Аюуша хадагаараа угтаал даа.
Урдаһаа бууһан «Алтарганая»
Утахан Удынгөө хойморто
Улаан-Үдэ хотомнай,
Урижса, угтажса абаал даа.
Эрын гурбан наадыне
Эртын заншалы мартаагүй,
Элдин тэнюун Буряадтаа,
Эльгэлэн наадаа «Алтарганатаа»!

ЗУРХАЙШАН ЛУПСАН БАЛЖИР ГАБЖАДАА

Бурхан Багшын нургаалаар,
Балжир габжса – ламамнай,
Байдалай найханшине шэнжээлдэг,
Бүтөөлиэ, зурхайша болоол.
Монгол, Түгэдэй дасануудаар,
Мэдээжэ этигээжэ ябаал,
Мэргэн сэсэн ухаагаараа,
Мүнхын зурхай зохёогоол.
Түрүүшын габжымнай зохёол,
Түби дэлхэйдэ дэлгэрээл,
Түүхэдэ ороол нэрэн,
Түмэн буян хуряагаал.
Догой түрэнэ нютагань
Дээдын ламанарай захилаар
«Дуйнхар» субаргыне бүтөөгөөл
Дутын, түрэл, нютагайхид.
Арья Баалын заабаряар,
Арад олоһи ханалжса,
Амгалан, тэнюун ябаал,
Амжалта, буттыне түйлаал.

Пандида хамба Дамба Аюшеев, бүхы дасануудай шэрээтэнэр арамнайлаа хэн.

ШЭРЭЭТЭ ЛАМХАЙ БАДМА ЦЫБИКОВТЭ

«Дэчен Лхундүблиг» дасанай,
Доктор Будадынь эрдэмэй,
Дашигалсан Цыбиковэй хүбүүн
Дасанай шэрээтэ болоол.
Арабжамба, Бадма ламахай,
Агымнай дасанай шэрээтэ,
Арюун, найхан нагасатай,
Аюуша нагаса ламатай хэн.
Хорин нэгдэхэ шэрээтэ,
Хүндэтэй Бадма ламахай,
Хүнэй хэрэг бүтээжэ,
Хаража, этигээжэ ябадаг юм.
Олоной түлөө оролдоходонь,
Орден үгөөл гүрэмнай,
Олон жэлдэ бутанай түлөө,
Оролдодог Бадма ламахаймтай.
Утахан Агымнай дасанда
Ухаатай, арюун ламанартай,
Урматай, этигэлтэй хубарагуудтай
Урда-Агымнай шэрээтэл даа.

Рабжамба гэжэ ехэ нэрэ. Далай ламын дасанда ехэ номуудыне табихадаа, Бадма ламахаймнай, сээжэеб хэбүүд номуудыне уншажа, өөрынгөө һууха һууритай, ошоод һууха эрхэтэй болоһон ламахай.

Зальбарал зохёогшо Цыбец-Доржо РЫГДЫЛОН.

Урда-Ага нютаг.

“УШАРБАЙ – ЗӨӨЛЭН АЛТАНАЙ ХИЗААР”

гэһэн гаршагтай ном хэблэлхээ гаража, нара хараба. Энэ ном түүхэтэ баримтануудаар, фото-зурагуудаар баян, уран гоёор шэмэглэгдэнхэй, Агын тойрогой Ушарбай нютагай ажалша арад зон тухай зураглалнуудаар согсологдонхой юм.

Январин 14-дэ Улаан-Үдэ хотодо энэ номтой танилсалгын баяр ёһолол боложо үнгэрбэ. “Ушарбай” ажахын директор Цыдендамба Санжитович Жамьянов, Ушарбай һууриннай гулваа Батор Будажапович Будажапов гэгшэд зорюуга ерээжэ, энэ номтой танилсалгын баярта хабаадаба. Тэдэнэр Ушарбай нютагай арад зоной зүгһөө энэ ном зохёоһон бэлигтэй бэрхэ Баир Эрдыневич Балбаровта, энэ номой мүнделхэдэнь хубитагаа оруулһан, хамбалсаһан Долсон Цыреновна Санжжапова, Владимир Бальжинимавич Бальжинимав, Сэсэг Цыренжаповна Баторова гэгшэдтэ хүхэ сэнхир хадаг барижа, гүн сэдхэлэй баяр хүргэбэ.

Январин 17-до номтой танилсалга Ушарбай нютагта үргэлжэлбэ. Нютагай арад зон нимэ гоё, һонин номой хэблэгдэхэндэ баяртайнууд. Нютагай хүбүүн Владимир Бальжинимавта баярыне хүргөөд, гарай бэлэг барюулаад, хадаг барижа хүндэлэн ёһолбо.

Буряад арал эртэ урда саһаа ном һударта дуратай, эрдэмтэй хүнүүдыне хүндэлдэг, ном хэблэнэн хүн буян хэшэгтэй ябахэ гэжэ тоолодог байһан гээшэ. Тиймэһээ Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг ушарбайнхидэй үүсхэлээр “Ушарбай – зөөлэн алтанай хизаар” гэһэн ном хэблэгдэнэн ушар буянтай хэрэг, мүн ажахынгаа 85 жэлэй ойн баярта тон ехэ бэлэг болоно гээшэ.

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

ЯМАРШЬЕ ЗАСАГТА ЗОХЁОЛШОД ХЭРЭГТЭЙ!

(Түгэхэл. Эхинишнь урдаху дугаарта).

Тиймэһээ хамаг ажал хэрэгүүдэй хаба соогоо найнаар бүтэхэ байһанда батаар этигэмээр юм.

Зохёолнуудыне бэшэхэ гээшэ имагтал хубиһан хэрэг гэхэдэ, баһа алдуу гарахагүй ха. 19-дэхи зуун жэлдэ, уран гоёор найруулдаг уладай тусхай холбоонууд гээд байгаагүй. Зохёолшон бүхэн гэр гэгтэ һуугаад, дуран соогоо саархануудыне «эрээлдэг» байгаа. Нюрландань хүн зогсоод, ингээд тингээд бэшэхэ ёһотойш гэхэ мэтээр заңдаржа, заабарилжа байдаггүй хэн. Тиймэһээ нимэ зохёолшодой агууехэ удха шанартай номуудыне бэшгэн ушарнууд гайхалгүй байдаг. Гэхэтэй хамта

Совет засагай үедэ хэблэгдэнэн социалист реализмын шөглөл баримталдаг зохёолнуудыне муугаар бэшгэдэнхэй, хэндэшье хэрэгтэй бэшэ гэхын аргагүй ха юм. Тэдэ номууд үе сагайнгаа үйлэ хэрэгүүдыне тон зүбөөр харуулжа шаданхай. Эгээл энээн дээрһээ тэдэ номууд үндэрөөр сэгнэгдэдэг гээшэ. Ингээд ерэхэдэ, 19-дэхи болон 20-дохи зуун жэлүүдэй манай ороной уран зохёолшод агууехэ түүхэтэ удха шанартай ажал хүдэлмэри дүүргэжэ шаданхай байна. Бүхы үе сагуудай уран зохёолшодой наһан соогоо дүүргэхэ гэхэн үндэр үүргэ энэ гээшэ бээ. Тиймэһээ зохёолшон бүхэн удха шанараа, үндэр үүргэе сэгнэжэ, ажабайдалай саг зуурын бэрхшээлүүдһээ голхоронгүйгөөр, нээрээл түүхэтэ хүдэлмэриэе ябуулжа зэргэтэй гэхэ-

эр байна. Хожомоймнай үеынхид, үри һадаһаднай бэшээшэ хүн бүхэндэмнай алдар солын хүшөө бодхоохо гээд найдаха ёһотойбди. Найдабарин ехэтэй ажал хүдэлмэри, ямаршы хэрэг эхинһээ урагшатай, бүтэсэтэй байха гэхэн заяатай ха юм. Мүнөө сагай уран зохёолнууд хадаа дээрэ дурсагдагша зуун жэлүүдэй үедэ хэблэгдэнэн номуудта алишыне талаһаа хүрэхгүй гэхэ хэрэгтэй. Зүгөөр шэнэ, 21-дэхи зуун жэлнай эхилдэг байна. Тиймэһээ саашадаа найн, найн зохёолнууд заагагүй бэшгэдэхэ. Үе сагай уряагаар, тэрэ сагай хүн зоной хүсэлөөр номууд бэшгэдэг. Тиймэһээ нимэ номууд сагайнгаа шэнжэ панарыне, удхыне гүнзэгы зүбөөр харуулдаг. Мүнөөмнай аласалдаан, муу

муухай ааша ябадалнуудыне олон талаһаань зураглаһан номууд, кинофильмүүд хойно хойноһоо забда зайгүйгөөр бэшгэдэжэ, харуулагдажа байдаг болонхой. Удаан саг соо нимэ хуули буса, гажа буруу байдал, үйлэ хэрэгүүд үргэлжэлхгүй гээд лэ найдахаһаа ондоо арга үгы гээшэ. Саг – сагтаа, сахилза – хүхэдөө. Удахагүй саг хубилха бээ. Пайнишнь муугаа дараха, хурсань мохоогоо булиха, үнэнишнь худалаа дилгэхэ ёһотой. Тинхэдэнь үнэнишнь хүн үүдэндэ зогсохоёо болёод, гэрэй тэг дунда һууринга эзэлхэ. Хойморто һууһан худалша улад үлдүүлээд, богоһын саагуур хаюулха. Сэбэр сэхэ зон толгойгоо дээрэ үргөөд ябадаг болохо. Иймэ хүнүүд тухай удха түгэлдэр, зузаан томо номууд бэшгэдэхэ. Тиймэ номуудыне шэнэ

сагай ариг сэбэр ханаатай олон улад зон һонирхожо уншаха байха. Тээд нимэ сагай ерэхыне уран зохёолшод эльгээ тэбэрээд хүлээжэ һууха ёһотой. Харин үнэн зүб, сагаан сэдхэлэй ябадал, найн найхан үйлэ хэрэгүүд тухай мүнөөдэр зохёолнуудтаа найруулан бэшэхэ, тэдэнээ хэблүүлжэ, уншагшадтаа хүргэхэ жэшээтэй. Тийгээжэ найн найхан эрээдүй сагыне ойрохон болгожо үгэхэ ха юм. Мүнөөдэрэй уран зохёолшон бүхэнэй үндэр үүргэ нимэ байна гэхэ ёһотойбди. Саарһан дээрэ сараа гарган үлээһэн үнэн зүб бэшгүүд мүнхэ заяатай байдаг!

Доржо ДАМБАЕВ,
Буряадай Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн.

«АРР-БАН, ГУРР-БАН, АБАРР-ГА»...

(Үргэлжлэл. Эхинийн урдах дугарта).

- Панаагаа бү зобогты, минни фюпер! Ехэ түбин эзэн болохын дэмбэрэлтэй зүүдэн. Мүнөө гү, үглөө гү манай хүл доро Москва хүгэдэн унахаяа байна. Энээн тухай шанга мэдээсэл толихоёо газетэнүүдтэ тусхай зай табюулаад байнабди гэжэ ехэ бардаастай, бахархалгай энеэдэн тэрэ минутануудые хушалан...

Германийн милитаризм ба нацизмын сэрэгүүд Советскэ Союзай ниислэл Москвае хэхэрүүлжэ шадаагүй, харин хүрин тахалта «гурбадахи рейх» дайнай хүл доро шатан унажа, хэтгэдэ хосороо хэм шуу.

Буряад арадай нэгэ таабари хануулаа:

**«Уулагүй талада,
Унагүй губида,
Мүсгүй генералууд,
Мэсгүй солдадууд
Мин миил байлдана –
Шуһан дубанагүй,
Шуһал дууһанагүй».**

Тайлбаринь ойлгостой гүб даа – шатар! Эртэ сагай гүн ухаатанай бодол сооһоо бүрилдэһэн хадаал, молхи нула ухаатанай хабаадалсаха наадан бэшэ. Ойлгохонь хүшэр, хизааргүй далда үйлөөр хүрмэлдэжэ эрдэг ябадалнуудайнь урьхабша – тон орёо. Юрэдөөл тусгаар өөрын нюуса-дүлгэтэй, таабаритайхан лэ «хэбтэжэ» гээд мэдэрнэбди. Эндэ нэгэ оньһон үгэ зэргэшэд эрэнэ. "Гарай хүсэн – ганса хүүтэ, сээжын хүсэн – сэрэг хүүтэ". Эдэхэн үгэнүүдэй бодол үүдхээшье хаань, орхий.

Урданай томо нургуулитан шатарые табан бага эрдэмэй зэргэдэ табиһан:

**Зурхай.
Газарай буулгабарин (карта).
Шүлэг.
Уран урлал (искусство).
Шатар.**

Эндэ мүнөө Николай Галдановай Алехин тушаа бэшэһые халта хануулаа:

«Элдэб эсын хорон холтоһон үгэ соностожо, уураа бусалгаһан А. Алехин гуримгүйшгэ ажаябадалаа орхижо, доторойнгоо нөөсэ хүсье дүүрэнээр элсүүлэн, архи тамхияа хаяжа, шанга журамда гайхалтайгаар бусаһан байгаа. Нарин гэгшээр түсэблэһэн бэлдхэлээ бэлүүлжэ байһан сүлөөгүй үень болоо. Илангаяа психологийн асуудалнуудга ехэ анхарал хандуулаа... Энээнэйл эсэгтэ Макс Эйветэй тулалдахадаа, 15,5:9,5 тоотойгоор илажа гараа бшуу».

Хүсэгдэшгүй хүсэл зоригтоной, эсшэгүй эрдэм ухаатанай эрхилхэ наадан – шатар лэ! Иихэдээл табан бага эрдэмэй хүрэлэн соо өөрын нуури ээлхэ эрхэтэйнь дахин, дахин ойлгонобди. Дуурияһан бэшэ, өөрын хоолойгоор суурялһан...

«В.Стейниц хүн нэрээ харюулжа, һониншье, баяншье ажабайдалай зам гаталаал даа. Тэрэнэй ухаансар зоригтой хүн байһыень гэршэлһэн элдэб ушарнууд намтар соонь бии юм аабза. Тэрэ 1900 оной августын 12-го Нью-Йоркдо наһа бараа. Пүүлшынгээ үдэрнүүдтэ Стейниц үйлсын шорой хамагша байһан юм гэжэ францыз уран зохёолшо К. Бурниель «Темп» гэхэн шатаршан тухай роман соогоо бэшэнэ. «Агуухэхээ энеэдэтэй хүрэтэр нэгэл алхам» - гээд хэлэһэн нүгөөдэ французай үгэнүүд ханаандам ороходол гээ юм», - гээд, Н. Галданов зураад, зураад абана.

**Ажабайдал – шатарай хюлгэл,
Алхам бүхэндэ тэрэнэй жама.
Аюултай, золтойшье зам нэлгэн –
Алтан дэлхэйһээ хүнүүд хулжана.
Эрэ нэгэн галаб соо түлгэн,
Өөрынгөө хэлэн үйлэ дамжана.**

Агуухэ шатаршадай хуби болон тэдэнэй заяан тухай тоб гэмэ тодорхойгоор бэшэжэ, түмэн уншагшадтаа түхээжэ шадаха дээгүүр зиндаатай хүбүүтэй байһандаа бидэ омогорхонобди! Бүри холоһоо даа, аяар тэрэ табин жэлэй саанаһаа Николай Галдановай нэрэ Совет орон соогуу-

раа нийдэжэ эхилһэн юм. Тэрэ үеэр РСФСР-эй түрүү нуурын түлөө XII чемпионатай хахад финалда Н. Галданов илажа, түгэсхэлэй тулалдаанда бээ эхэлжэ эхилээ һэн. 1958 он байгаа. СССР – Польшын, СССР – Венгрийн, СССР – Монголой хани ёһоной харилсаануудай туг доро наадаһан солотой. 1965 ондо СССР-эй спортын мастерта кандидатай зэргэ хамгаалаа. Энэ ушарар ехэл хэгшэжэ, поэт Бато Базарон шүлгэй мурнуудые зорюулаа бэлэй.

**Дээгүүр разрядай шатаршан
Н. ГАЛДАНОВА**

**Шатарай хюлгөөр далижанхай
Шамбалын наагуур нийдэһэн хүм.
Морин тэмээн хоёртойл хаа,
Монгол, Хитад руу дүүлхэл хэм.**

1965 он. «1985 оной сентябрь һэн, - гээд, Н. Галданов саашань иигэжэ бэшэнэ: - Ригэ, Таллин, Ленинград хотонуудаар аяншалаад, Москва эрэхэдэмнай, Карпов – Каспаров гэхэн матч түлэг дунда ябажа байба. Теэд билет олохо гээшэ – тон орёо асуудал. «Юрэдөөл, эндэ орожо шадаагүй хаа, шатаршан боло даа» гэжэ өөртөө хэлээд ябажа байбаб.

СССР-эй спорткомитедэй шатарай управлениин начальник, уласхоорондын гроссмейстер, психологийн эрдэмэй доктор Николай Крогнус гэгшэдэ сэхэ орохо ханаатай Гоголевско бульварта байдаг клубта хүрэгжэ ерээб. Урдань ехэ мурсыөөнүүдтэ хоёр дахин наадаһан байгаабди.

Хоёрдохи дабхарта үүдэнэй гаршагуудые хаража ябатаринь, нэгэ дуулаһан обог байба. Тоншоод лэ орооб. Шатарай федерациин заочнигуудай (бэшгээр наадагшадтай) комиссийн харюусалгата секретарь Ю. Архангельский хууба. Хэн гээшээ хэлээд, ушар шалтагаанаа хэлээб.

- Танай нэрые мэдэхэб. Хүлээгээд байгты. ЦШК-гай директор мэнэ мэнэ ерэхэ болоо. Фондһоонь хоёр билет абажа үзэхэб, - гээ. Баяртай хүн коридор соогуур ябуултанаб. Нэгэ үүдэндэ «СССР-эй эхэнэрнүүдэй суглуулаг-

дамал командын ахамад тренер Р.М. Белунова» - гээд байба. Тэндэ оробоб. Бүри үнихэн даа, Свердловскдо Челябинскын командын бүридэлдэ залуухан Римма Кузьмина гэжэ басаган наадаһан юм. Пануулан гэхээмни, аргагүй болоо даа...

Үдэшлэн метро соогуур билет хурагшадтай олон гээшэнь. Карпов – Каспаров хоёрой наадые хараад, сэдхэлээ дололгоһон хүн, «нимэрхүү газарта орохо гээшэ ямар сэнтэйб!» гэхэн тобшолол бусажа ябахадаа хэгдээ бэлэй. Н. Галдановай хэдыхэн үгэ дээрэһээ эли болоно гүб даа, ошоһон газарын – ушартай, ороһон лэ газартаа – танилтай ябаха гээшэмнай автарай үргэн харгыгайе мэдүүлнэ. Эндэ юрын жиирэй шатаршадтай ханаһанаа бүтээхэхээ байтагай, орошошье үүдэн «үгы» гээшэ. Урда үеымнай элинсэгүүд удааханаар аад, мэргэнээр хэлэдэг зон ябаа.

**Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ,
Буряадай соёлой габьяата ажалшан,
СССР-эй кинематографийн
эрхимлэгшэ, «Арадай хүндэ» шангай
лауреат, Российн Уран зохёолшодой
холбооной гэшүүн.
(Үргэлжлэлэнь хожом гараха).**

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ Словарь с комментариями

**Любовь
НАМЖИЛОН**

(Үргэлжлэл. Эхинийн августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябрийн 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябрийн 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-эй, январийн 12-ой, 19-эй дугаарнуудта).

Тнигээд Японидо Каннон бурхандаа элдэб аюулһаа, илангаяа уһанай аюулһаа, дээрмэшдхээ, муу ябадалһаа зайлуулхын гуйжа зальбардаг. Үхибүүгүй айл үхибүү гуйдаг. Манзашэрэ бурханийн Манджу, үгышье хаа, Мандзю гэжэ нэрлэнэ. Абида бурханий гүн ухаанһаа өөрөө бии болоһон бурхан хадань, хажуудань ямаршье дахуулгүйгөөр зураглана.

Майдари бурханийн Мирокү гэжэ нэрлэнэ. Ехэнхидэ Мирокү-босацу гэхэ - бодисада Майдари гэхэн удхатай. Абида бурханийн Амида гэнэ. Уншалгань «Наму Амида буцу» гэхэдээ, «Абида бурханда этигэнэб» гэнэ. Сухавадине Шухавади гү, али Дзёдо гээд, Сүмбэр уулые Шумеру гэжэ нэрлэдэг. Ингээд газаа талаһаань харахада, яһала олон юумэн манай мүргэлтэй адли шэнгишье хаа, «дзен-буддизм» гээшэмнай манай «телуппа» шэглэлхээ яһала илгардаг юм.

* Буддизм в стране восхода солнца, Учение Будды стало проникать в Японию в 4-5 веках вместе с китайским письмом. Однако у японцев была своя религия - синтоизм, по-

этому большинство населения оставалось равнодушным к новой религии. В конце 6 века люди рода Сога, очень влиятельного в императорском кругу, первыми приняли буддизм. Этот поступок послужил примером подражания для других знаменитых родов. В 593 году при поддержке рода Сога регентом стал Сетокү Тайси, который впоследствии в японской истории стал называться великим политическим деятелем, реформатором, обновителем.

Здесь его можно сравнить с великим реформатором Тибетского буддизма Богдо Дзонхавой. Когда умер Сетокү Тайси, в Японии уже было построено 46 дацанов, подготовлено 816 лам и 569 монахов.

В 646 году в Японии была проведена Великая реформа, после которой буддизм получил право считаться государственной религией наравне с синтоизмом. В это время страной правила императрица Гэмэй из рода Фудзивара. Вообще, род Фудзивара дал Японии много талантливых людей, среди которых можно назвать великую Японскую поэтессу Мурасаки Сикибу.

В 8 веке была выдвинута концепция «ребусинто», что значит «двойной путь». Была подана идея о том, что синтоистские боги не что иное, как те же Будды, просто пришедшие японскую землю, они немного изменили свой облик. Презе-

ней столицей Японии был город Нара. Там усиленно стали строить буддийские храмы, ступы и другие сооружения. Очарование природы этих мест и построек древней столицы проникновенно передано в трехстишии великого японского поэта 17 века Басё на японском:

Нара нанаэ
Ситидо гаран
Яэдзакүра.
На русском:
Нара – семистенная,
(Где) 7 монастырей святых
(И) цвет вишневыи, многоле-
стниковый.

Гаран - это монастырский архитектурный комплекс, который состоял из 7 зданий, пагоды, молельни, зала проповедей, библиотеки, звонницы, трапезной, жилого помещения. Храмы Хорюдзи, Якусидзи, Кофукүдзи, Тодайдзи являлись главными сокровищами древнего буддийского искусства. Воздух в этих местах был напоен редкими ароматами, а на ветках распевали в ослепительных лучах солнца прекрасные, как драгоценности, сладкоголосые птицы. Такое место естественно притягивало сердца поэтов, музыкантов, философов. Возвращаясь к Басё, хочется подчеркнуть, что великий национальный поэт Басё занял в истории японской литературы столь же почетное место, как Петрарка в Италии. Он создал подлинно новую поэзию, зеркало своего

времени, наделив ее немеркнущей красотой, глубиной мысли и чувства. Басё основал школу талантливых и преданных ему последователей. Согласно свидетельствам всех знавших его людей, он был человеком огромного обаяния и нравственной высоты, подлинным подвижником искусства.

Родился в 1644 году в замковом городке старинной провинции Ига в семье учителя каллиграфии - весьма ценного в Японии искусства. Подлинное имя поэта - Мацүо Мунэфуса. В 1664 году состоялся поэтический дебют Басё, в одной из антологий были опубликованы два его стихотворения. Безвестному поэту трудно было добиться успеха, тем более что, покинув родной дом, он стал бедным горожанином. Одно время даже подумывал уйти в монастырь. В конце концов, он стал профессиональным учителем поэзии, но его ученики тоже были небогаты. Только один из них, по имени Сампу, сын богатого купца, смог помочь своему наставнику. Он подарил Басё маленький домик возле небольшого пруда, на берегу которого были высажены банановые пальмы (Басё). Тогда он и принял этот псевдоним. Ницета стала символом духовной независимости. Очень ценит Басё великих китайских поэтов Ли Бо (701-762) и Ду Фу (712-770). Глубоко изучал

и даосских философов, через даосизм познакомился с дзен-буддизмом. У дзен-буддистов свои почитаемые наставники, монастыри и ритуалы. По учению дзен, человек может освободиться от коловращения земного бытия, приносящего страдания, через просветление (сатори), когда он осознает, что в его сердце живет Будда. Дзен - это мировоззрение и мировосприятие. К просветлению приходят сложным путем медитации, а «сатори» часто наступает мгновенно. Это и привлекло многих в дзен-буддизме. В 1680 году Басё создал первоначальный вариант знаменитого в истории японской поэзии стихотворения:

Караэда ни
Карасу-но томаритару я
Аки но Курэ
На голой ветке
Ворон сидит одиноко.
Осенний вечер.

Стихотворение сравнивают с монохромным рисунком тушью (суми-э). Ничего лишнего, все предельно просто, но при помощи нескольких деталей создана картина осени. Чувствуется отсутствие ветра, природа словно замерла в грустной неподвижности. Не только об одиночестве ворона, но и о своем собственном одиночестве размышляет поэт.

(Үргэлжлэлэнь хожом гараха).

Сагаалганише угтуулан

”Наадан дээрэ ерээбди”

Сценари

1-й ведущий: - Амар сайн, хүндэтэ айлшад!

2-й ведущий: - Сагаан хараар! Сагаалганаар!

1-й ведущий: — 47-доху хургуулинш зүгтөө халуун амар мэнд!

1-дөхи хурагша: - Сагаан хадагар хүндэтэ айлшадаа амаршалнабди! Эхын хүнэй үнгэтэй, буянтай, харгы найн, арюун байха гэхэн хүсэтэй. (*Белый хадак*).

2-дөхи хурагша: - Хүхэ хадагар амаршалнабди! Мүхэ тэнгэрийн үнгэтэй, энхэ тайбанай хүсэтэй (*Синий хадак*).

3-даху хурагша: - Улаан хадагар амаршалнабди! Гал гуламта бадарааха хүсэтэй. (*Красный хадак*).

4-дөхи хурагша: - Шара хадагар амаршалнабди! Бурхан шажанаа үргэхэ хүсэтэй. (*Желтый хадак*).

5-даху хурагша: - Ногоон хадагар амаршалнабди! Баян дэлгэр, буянтай ябаха хүсэтэй. (*Зеленый хадак*).

1-й ведущий: - Сэлмэг энэ үдэртэ, Санзайн хангал үнэртэ Согтой хүхион басагад, хүбүүд, Сагаан харынгаа наада эхилтэ! Эхилтэ!

2-й ведущий: - Ямар сээг гоёб даа? Ягаан сээг гоёл даа. Ямар наадан гоёб даа? Ёохор наадан гоёл даа!

1-й ведущий: - Залуушуул! Ёохороо хатарая!

(*Ёохор эхилнэ. «Наадан дээрэ ерээбди»*).

Сагаан Үбгэн газааһаа орожо ерэнэ. **Сагаан Үбгэн:** - Амар сайн, залуушуул!

Үргэн Буряад ороноороо айлшалажа ябахандаа, танай хонгёо ёохор дуулаад, баяр нааданда баяртай орожо ерээб.

1-дөхи хурагша: - Хүндэтэ Сагаан Үбгэн! Дээшээ гаража, хойморго хуугты! Тапняа хүхэ номин хадагаар угтанабди!

(*Үхибүүд дуулана*). (Дуун «Буурал баабай»).

Буурал Үбгэн баабай. Сагаан Үбгэн баабай. Сарюун танаа хүлээнхэй Согтой жаахан хүүгэднай, Шэнэ жэлнай дүтэлбэл, Шангаар дуунууд зэдэлбэл, Шамай намай дуудабал Шэдигтэйхэн наадандаа.

Сагаан Үбгэн: - Ямар найхан дуун гээшэб? Буурал Үбгэн баабайгаа хүндэлэн угтахадатнай ехэ баяртайб. Зай, залуушуул! Амар мэндэ шэнэлбэ гүт?

1-дөхи хурагша: - Амгалан тайбан даа!

Сагаан Үбгэн: - Бэе лагшан, хүнгэн гү?
2-дөхи хурагша: - Хүнгэн солбон даа.

Сагаан Үбгэн: - Буруун булшантай, дааган далантай гү?

3-даху хурагша: - Буруумнай булшантай, дааганнай далантай, Бурьянаар, турьянаар ондо оробобди.

Сагаан Үбгэн: - Саг хубилжа, сагаан эдеэн дэлбэрбэ гү?

4-дөхи хурагша: - Сагаан эдеэн дэлбэржэ, Паба хуулгаараа билтаржа байна.

Сагаан Үбгэн: - Харин та хэр сагаалжа байнат?

Залуушуул: - Пайн даа, тарган тайбан даа.

Сагаан Үбгэн: - Зай, орон дэлхэйдээ, хүхэ мүнхэ тэнгэридээ, хада бурхадтаа сагаан харын сэржэм үргөөд, хии мори хиндхүүлэе. (*Сэржэм үргэнэ, хии мори хиндхүүлэе*).

Сагаан Үбгэн: - Зай, залуушуул, танай дунда дуушад, хатаршад бии гү?

Залуушуул: - Бии, бии.

Сагаан Үбгэн: - Баатар мэргэн танай дунда бии гү?

Залуушуул: - Бии, бии. Манай дунда бүхэ барилдаашад бии.

(*Бүхэ барилдаан. Хоёр хүбүүд барилдана*).

Сагаан Үбгэн: - Хүсэ шадалтай байнат! Тапай дунда абарга бүхэшүүл бии!

Сагаан Үбгэн һээр гаргаад, хэлэнэ: - Зай, энэ һээр хэн хүсэжэ шаахаб?

1-дөхи хүбүүн: - Би, би! Би шаахаб! (*Һээр хүбүүд сохино*).

Сагаан Үбгэн: - Манай хүбүүд ехэ хүсэтэй, шадалтай байнал.

1-дөхи басаган: - Зай, басагад, хүбүүд! Бэһэлиг нюулгаа наада! Барилдаан хүн дуу дуулаха, шүлэг хэлэхэ, таабари тааха, оньһон үгэ хэлэхэ. (*«Бэһэлиг нюулгаа наадан»*).

Сагаан Үбгэн: - Зай, бэрхэнүүд! Ямаршые хүхион наадан дээрэ орожо ерээб даа! Жэл ерэхэ бүри сагаалжа, ногоолжо байял даа. Булта сугларжа, наадажа, хүхижэ байхадамнай, ехэ урматай байна даа!

1-дөхи хурагша: - Залуушуул, ёохор наадаа хатарая!

Сагаан хара гаража, Сагаалгамнай эхилбэ.

Сарюун нүхэд сугларжа, Ёохорложо наада! (*Ёохор «Тохомой шэнээн газарта»*).

Хурагша: - Сагаан һэеы гэр Нээлгэтэй үдээрээ Холоһоо тание даллаха, Сагаан шарахан сайгаа шанажа, Ээдышь хүршөөр аягалха, Сагаан эдеэгээр, дүүрэн табагаа Удаадань асаржа табиха, Сагаан буурал үбгэжөөл Үдэшжэ гарахадаа, Юрөөл айлдахаха.

ҮРЭЭЛНҮҮД

1-дөхи хурагша: Жэл бүри жэгдэ амгалан, Он бүри омог дорюун, Сагаалжа, ногоолжо байя даа.

2-дөхи хурагша: Эрдэм бэлигэй, эрдэмэй харгыда Эрхим шадамараар хурагты!

3-даху хурагша: Аба эжыдээ, үетэн нүхэдтөө Хододоо туһа хүргэжэ, Эбтэй эетэй ябагты!

4-дөхи хурагша: Ута наһа, удаан жаргал Арал зондоо үрелел!

Дети берутся за руки: Баяртай, хүндэтэ нүхэдүүд! Сагаан хараар! Сагаалганаар!

Т.Д.ЭРДЫНЕЕВА,
Д.Ж.ЦЫБИКДОРЖИЕВА,
учителя бурятского языка
СОШ №47.

«БҮТҮҮ ҮДЭР»

Сценари

(*Түгэхэл. Эхинише урдаху дугаарта*).

Хүгшэн нагаса эжы: Зүб даа, зүб.

Аша хүбүүн: Эжы, яагаад буряадууд саламат хэдэг бэ гэжэ хөөрөжэ үгэтгы. Ехэ һонин.

Хүгшэн нагаса эжы: Зүб даа! Ехэ һонин, олон хүнүүд саламат хэжэ шадахагүй. Хөөрөжэ харуулһууб. Эдэ нүхэдһини ойлгохоор гү?

Аша басаган: Ойлгохо. Манай 19-дөхи хургуулида үхибүүд бултадаа буряад хэлэ үздэг.

Эжы: Ойлгохогүй наань, би оршуулжа үгэхэб, эжы.

Бур: Наада! Тоолуур наада!

Хүгшэн нагаса эжы: Болон даа. Шагнагты даа, дүтэлөөд. Мэдээд ябахадатнай хэрэгтэй. (Хүгшэн нагаса эжынь саламат хэжэ хөөрэнэ. Булта харанад).

Эжы (столдо урина): Үхибүүд, наашаа ерэжэ, сагаан эдеэн табагһаа хүртэгты. (*Булта эдеэлтэ*).

Хүгшэн нагаса эжы: Сагалганайнгаа Бүтүү үдэр манай яхатан буряадууд найнаар хотоо дүүргэдэг. Сагаалганаа садхалаа хүхиюутэй угтадаг заншалтай. Сагаан эдеэн табагһаа хүртэгты. Пайн ябагты, үхибүүд, найн хурагты даа.

Эжы: Шэнгэн эдеэндэ юун ородог бэ, үхибүүд, мэдэхэ гүт? **Үхибүүд:** Пүн, тараг, сай.

Хүгшэн нагаса эжы: Зүб даа! Хатуу эдеэндэ юун ородог бэ? **Үхибүүд:** Айрһан, эзэгэй,

мяхан. **Андрей:** Ямар найр нааданууд бииб буряад зондо?

Хүгшэн нагаса эжы: Зүб даа. Ехэ һонин асуудал хурабаш, хүбүүн. Мэдээд абагты. Би буряад зоной найр наадануудые тооложо үгэхэм. Хадугты, үхибүүд. Милаанууд, нур харбалган, түрэ, түрэнэн үдэр, мори уридаан, Бүтүү үдэр, Сагаалган, бүхэ барилдаан, Шэнэ жэл, зунай найр, үһэ хайшалган, хадаг табилга. Зай, үхибүүд, би Сагалганайнгаа хубсаһа бэлдэхэе ошохом. Сайгаа уугты даа. Эдэлэгты! (*Хүгшэн гаража ошоно. Үхибүүд эдеэлээд бодон*). - Бидэ садаабди. Пайн даа!

Бальжин: Ахай! Наадахамнай гү? Мартагдаһан наадаяа һэргээ!

Дари: Тэдэ юумэн эндэ тэндэ таража хэбтэг. Харин бидэ хамта эндэ тааража эбтэй наада эхилтэ! Дамдаа гэлдэе, шамдаа - намдаа.

Мигра: Ши, би, энэ, тэрэ. Тэмээн, ямаан Тэргэ, шарга Арга, хурга Таба, арба Яба, гара.

Алтана: Эндэ, тэндэ, үндэр, дэндэр Хэн торооб, хэн унааб? Тороошо тогтоо.

Унааша — гараа! **Андрей:** Шиньше шии, биньше биб,

Тэрэшые тэрэ, Тэхэшые ямаан, Тийбэ яабашые Тоолоноб таанадые.

Тос тудаб, Тоб - тодоош, Тэс - гарааш. **Овик:** Аадай - даадай Байгаа найгаа Аадай, даадай Айгаа, гүйгөө Аадай, даадай Байгаа, гүйгаа Аадай, даадай - бай!

Бальжин: Шабар лонхо тоолое, уушха хайтай, ута наһатай, найн хоолойтой болохобди. Хэн тоолохоб?

Үхибүүд үрдилдэнэд: Би, би. Түргэн хэлэхэ ёһотойбди, хэлэхэдээ, үгээе элээр хэлэхэ. Нэгэ найн хүн боложо түрээ. 9 шабар лонхо тоолое!

Үхибүүд: Тоолое, тоолое шабар лонхонуудые. (*Үхибүүд тоолоно, нааданад. Хүгшэн эжы дэгэлнүүдээ баряад, таһалга руугаа ороно*).

Хүгшэн нагаса эжы: Дари, ерэ даа, наашаа. Энэ дэгэлээ үмдөөд үзэ, оёжо дүүргээ һэнби. (*Дэгэл үмдэнэ. Булта харана, гойшооно*).

Алтана: Эжы, ямар дэгэлнүүд байдаг бэ?

Хүгшэн нагаса эжы: Дэгэлнүүд һамган, басаганай, эрэ хүнэй гэжэ байдаг юм.

Алтана: Эжы, энэ шагтын шагталааб.

Эжы: Үгы, энэһини шагта бэшэ, тобошо гээшэ. Дэгэлэй тобошо гүнзэгы удхатай юм.

Дээдэ - хэшэг буянай. Дунда - үнэр баянай. Доодо - адууһа мал, баялгатай хүлдэ.

Энэ заншал ута наһатай, буян хэшэгтэй болохын дэм-

бэрэлтэй. Тобшоёо дээрэһэн тайладаг, дороһоонь эхилжэ тобшоолдог. Бүһтэй дэгэл 3 үнгөөр оёгдодог. Памган дэгэл татааһатай, булуубшатай байдаг. Энэнь заабол улаан үнгэтэй, Балжан хатанайнгаа Манжа монголнуудһаа хосорһон дурасхаал болгоһон тэмдэг.

Аша хүбүүн: Буряад малгай юундэ шобогор оройтойб?

Эжы: Урданһаа буряад зон үндэр уулануудай хормойдо ажаһуудаг байгаа. Тинмэхээ буряад малгайн орой шобогор юм даа.

Аша басаган: Ойлгосотой. Эжы, буряад гутал юундэ дээшээ хараһан хоншоортойб?

Эжы: Юундэб гэхэдэ, буряад зон газар онгилхогүй гэжэ хоншоорын дээшэн хэжэ оёдог юм.

Үхибүүд: Гоё даа, гоё! Эжымнай ямар уран гээшэб!

Алтана: Би томо болоходоо, хүгшэн нагаса эжыгэе һажаажа, гоёор буряад дэгэл, малгайнуудые оёдог болохоб.

Эжы: Тингээрэй даа. **Гост:** Уважаемая прабабушка нашей Бальжин. Мы от всей души благодарим Вас за интересный рассказ о подготовке к Сагалгану. Теперь мы хотим поздравить Вас на родном языке.

(*Выступление гостей. Айлшад амаршална*).

Эжы: Зай, үхибүүд, найн ябыт даа. Аха дүүнэрөө хүндэлжэ, найн эбтэй ябыт даа. Пургаал заабаринемни һанажа ябаарайгты.

Үхибүүд: Үрел тогтог! Үглөөдэр Сагалган ерэхэн!

(*«Сагалган» дуун гүйсэхэд хэгдэнэ*).

Булга: Сагаан хараар, Сагаалганаар!

(*Хүшэг*).

Д.ДАШИЕВА,
учитель бурятского языка,
В.БУЯНТУЕВА,
учитель русского языка
и литературы,
Д.ПУРБОДОРЖИЕВА,
учитель технологии
СОШ №19.

«ШАКЪЯМУНИ ЗАНДАН ЖУУ» ДАСАНДА ТҮБЭД ЭМШЭН ГАЛСАН БАГША:

«Архи, тамхинһаа болуулха аргууд биш...»

Авиазаводхоо баруун тээ Старый Зеленый гэхэн тосхондо оршодог («Сталь-мост» буудал) «Шакъямуни Зандан Жуу» (мэдээжэ лама Доржо Цыденовэй байгуулһан дасанда) түбэд бэрхэ эмшэн, эрдэмтэ, профессор Галсан багша Мамба дасандань хүн зонин аргална, эмшэлнэ, түбэд медицинһын элдэб онол аргуудыг хэрэглэнэ.

Мамбын дасанда: Галсан багша аргална

Дармасалада эндэхэг тусхай дээдэ хургуули дүүргэһэн Галсан Гьянцо багша 4 жэл соо республикынай, холоһоо ерэнэн зонин аргална, энгэл дасанай Цыденжаб, Жалсан ламанарые шаби болгон абажа анхан хургаһан байха юм.

- Дүрбэн ондо ондоо янзын түбэд эмээр, зүү хадхалгаар, төөнэхэ, шуһа ханаха, бусад түбэд медицинһын аргаар, бүхэли комплексоор эмшэлхэ, түрүүн худал барыжа, үбшэнгыень элирүүлхэ гэжэ оролдонбди. Хүнэй

бэеын байдал, нюур, нюдэ, арһа, үһэ, бусад хуби хаража, үбшэнгыень мэдэхэ аргатайбди. Хүнэй психологическа байдал тинн элирүүлжэ шаданабди. Хингэй, хүлһэнэй, бусад байдалай үбшэнүүд гэжэ илгардаг байна. «Вестник тибетской медицины» гэхэн тусхай газетэ хэблэнбди, бүхы дасануудта, кноскнуудта худалдагдана. Ахамад редакторынь Долгор Раднаевна Санжитова. Минни туһалагша, оршуулагша Зэдэ тоонтотой Соелма Викторовна Чойдопова. Олон ургамал, амитадай яһа, бусад хуби хэрэглэһэн, тусхай сагта суглуулагданаһан ногоон ургамал, жэмэс, бусад зүйлнүүд түбэд эм домдомнай хэрэглэгдэнэ. Тинхэдэ ямар сагта, яагаад уухаб, шанаад гү, али халаагаад гү, яагаад хэрэглэхэ еһотойб гэжэ заажа үгэнэбди, - гэжэ ехэ эрдэм мэдэсэтэй, 10 гаран жэлдэ түбэд медицинэ шудалһан, олон хатуу үбшэнгүүдыг аргалһан, зон олонин абарһан габьяатай Галсан багша туһалагша С.В. Чойдоповагай оршуулгын туһаар хөөржэ үгөө.

Би өөрөө Галсан багшада худалаа баруулжа, эльгэндэ туһатай, үдэнһэндөө 10 минута соо бусалгаад уудаг эм залажа абааб. Шадал тэнхэ нэмээхын тула чеснок, тмин хээд, хонинной тархин шүлэ (бульон) уухада хайн гэжэ ойлгожо абаа һэмби. Тинхэдэ шуһа шэнгэрүүлхэ үүргэтэй ацетилсалициловая кислота (аспирин) гэхэн таблеткын дүрбэнэй нэгэ хуби уудагби гэжэ хөөрэхэдэмни, шуһаа шэнгэрүүлхэ габэл, хахад

лимоной шүүһэ, имбирь нэмээд, бусалһан стакан уһантай холёод уугты, тинхэдэ шасарганын морс уухада баһал хайн гэжэ ойлгуулаа. Юрэ бага-сага ханяагаад абахадам, зүрхэнэй ханяадам байдаг гэжэ намайе шагнаад хэлэбэ. Шуһанай дараса ехэтэй, остеохондрозтой хүндэ 7-10 дахин зүү хадхдаг байна.

- Шэхэндэнь, хүнэй бусад хубинуудта зүү хадхдад, архи, тамхинһаа гаргадаг байнабди. Жэһэнь, шэхэндэнь зүү хадхдад, архиһаа болуулна. Энэ арга 1200 түхэригтэ. Харин тамхинһаа болхогоо ханаһан зон 700 түхэригөөр тамхинтай хахасаха аргатай, - гэжэ түбэд эмшэн хөөрөбэ. Бээ аруудхаха, баян, элүүр байдал асарха хэрэгсэлнүүд (оберэг) эндэ («Мэргэн зүбшэл» соо уншаха аргатай), худалдагдана.

Хэжэнгын 75-тай Вера хүгшэн орожо, олон үбшөө дурдахадань, аргаламжадань таараха талхан эм үгэбэ. Анхан хоолой, хотынгоо үбшэ Ямпил багшада аргалуулаһанаа дурдаба. Илангаяа үе мусын, хүл гарай үбшэнтэй зондо ехэ туһалдаг Галсан багшын хаяг (адрес), телефон дуулганабди: п. Старый Зеленый, Мамба дасан. Проезд микровобусом № 3, 4, 21, 51, 44, 23, до остановки «Сталь-мост». Контактный тел.: 8(9021) 69-24-88.

Бэлигма ОРБОДОЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

БУРЯАД БАСАГАНАЙ БУЯНТАЙ ЗАМ

(Айна ШЕФФЛЕРЭЙ докторско диссертаци хамгаалһан тухай)

Хүн болохо баһаһаа гэл-сэдэгбди. Тээмэндэ Шэнэ жэлэй болохын урда тээ Буряад орондоо спортдо амжалтаараа мэдээжэ айлда - Ц.Д.Н. ба В.Б. Магаковтанда телефоной хүлээгдээгүй ханираан ханхинаанһаа бүхы баяр эхилбэ. Энэ хадаа Валентина Базаровнагай түрэлэй зээ басаган аяар холын Германин Кассель хотодо ажаһуудаг залуу эхэнэр Айна Шеффлер байба ха. Түрэлэйнгөө зонин Шэнэ жэлээр амаршалаад, гэр бүлынгөө ажал хэрэгүүд, баяртай үйлэ хэрэгүүд, амжалта тухайгаа хөөрөбэ. Пая үнгэрһэн 2011 он ехэ хайн үрэдүн асараа: докторантура тэндэ хайнаар дүүргэһэн Айна юрэнхы эрдэмтэй докторой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байгаа. Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг түрэл гаралын аяар холын Европын гүрэндхи хуралсалаар, ажабайдалаарнь һонирхоһон юм.

Оловянинска районингоо «Дружба» колхозой хонидыг баян, үргэн таладаа харадаг угай малшад, хонишод байһан, олон хүүгэдтэй - үнэр баян, эбтэй эетэй Чимит Цыренжаповай, Рыгжидма Дамбиевагай гэр бүлдэ 1968 ондо долоодохи үринь боложо түрэнэн намтартай Айна басаган баһаһаа ажалша, хүбэлгэн ухаатай, бэрхэ һэн.

Пураха, саашаа хайн мэргэжэл абахаяа тэгүүлһэн басаган дээдэ хургуули олгуулһан гэрэгхиндээ үпэн зүрхэнэй баяр хүргэдэг даа. Орёо хүндэ онол аргуудтай физикэ, химидэ дуратай Айна хургуулидаа бэрхэ багша В.С. Милоковада заалгажа, олон тоото олимпиадануудта илаа. «Спектроскопические исследования процесса растворимости нефти в её продуктах в воде» гэхэн дипломно хүдэлмэриг эгээл эрхим сэгнэлгээр хамгаалжа, Единение тосхондо, ВСГТУ-гай филиалда (Могойто тосхон) багшалба, НИИ-дэ, политехническэ университетдэ химик-шэнжэлэгшээр, харин радиозаводто (Москва) химик-технологор амжалтатай ажаллаба.

Хаанашы хүдэлхэдөө, эрдэм мэдэсээ эршэтэйгээр үргэдхэн, олон тоото эрдэмтэй хүдэлмэринүүдыг бэлдэ, хэблэ. Мүнөө үедэ Забайкалин хизаарай Правительствын эрдэм хуралсалай министр болоһон, анхан Айнагай хүдэлһэн техническэ эрдэмтэй доктор К.Н. Карасев залуу эрдэмтэндэ үндэр сэгнэлгэ үгэһэн байна: «Хамтын эрдэмтэй хүдэлмэри бэлдэһэн хадаа Айна Цыренжаповас хайн танинаб, ехэ ухаатай, сэгэн бодолтой, ханаһанаа бэлүүлдэг хүн гэхэ байнаб».

Зохёохы ажалаараа баян дүршэлтэй мэргэжэлтэ болоһон залуу эхэнэр диссертация хамгаалһаа бэлдэжэ эхилэ һэн. Гэбнше хуби заяанинь ондоогоор хубилһан байна. Москвагай радиозаводто хүдэлхэ үедөө (2002-2006 онуудта) шэнжэлжэ байһан асуудалнуудаа гүнзэгыгөөр шудалһын тула немец хэлэ үзэжэ эхилһэн, тинн Германин Кассель хотын Хари хэлэнүүдэй университетдэй курсада хурахаа ороһон юм. Жэлэй туршда DSI (VUZ-уудай немец хэлэнэй) гэхэн шалгалтаа «эрхим» гэхэн сэгнэлтээр туһаагаа. Тэрэ үедэ хубинь ажабайдалда жаргалтай ушар

тохёолдоо: гүрэнэй алба хаагша Йенц Шеффлертэй танилсажа, хадамда гараа. Тэрэнэй удаа тэрэл университетдэ эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, удаань докторант болобо.

Залуугай залитай, мүнөө үеын хараа бодолтой, сэрбэрхэн шарайтай, Азинн эхэнэрэй ёһоор бээ дээгүүр абадаггүй, зохидхон абари зантай байжа, хүн зонтой, тэрэ тоодо университетдэйнгээ ажаллалдай харилсажа ядаагүй, англи хэлэнһээ гадна немец хэлээр тордиһогүйгөөр дуугардаг, эрдэмтэй журналнуудта статьянуудаа хэблэдэг байна.

Буряад нэрэ обогоо хэлгэһэн Айна нигэжэ бэшэнэ: «Германи ерэнэдэмни, намда зол тудда: хайн эрхэ байдалда эгээл дуратай ажалдаа - химидэ, шэнжэлгэнүүдтэ хүсэл зорилгоо зориулнаб. Энэ ажалайнгаа түлөө хайн салин абанаб. Суг хүдэлдэг немец зомнай намда хайнаар хандана, туһалхыг оролдно. Түрүүн хүндэтгэг байгаа...»

Нэн түрүүн электрохимии бүри гүнзэгыгөөр шудалха эрилтэнүүд табигдаа. Тэрэшэлэн англи хэлэнһээ ородто оршуулха, һүүлдэнь немец хэлэн дээрэ шэнжэлгэ бэшэхэ ушар болоо.

Тинхэдэ үшөө нэгэ хүндэ хүшэр ушар гэхэдэ, эрдэмтэ хүтэлбэрилэгшэнь - профессор, доктор Салбек (Salbeck) хүндөөр үбдэшэһэн байгаа. Тингэжэ 2011 оной июнь хараһаа Тюбинген хотын университетдэй эрдэмтэ профессор, доктор Спейсер (Speiser) харюусалгыень дажа абанан байна. Үшөө тинхэдэ үхибүүтэй болоһон баярта ушар докторант Айна Шеффлерэй хуралсалда һаад ушаруулан алдаа бэлэй. Эндэ Айна нигэжэ

бэшэнэ: «Эгээл ехэ баяраа Йенц Шеффлер - наһанайнгаа нүхэртэ, үбгэидөө, мүн бишыхан хүбүүндээ мэдүүлһэн байнаб, тэдэмни намайгаа дэмжээ. Пүүлтэй 8 хара соо бүхы амаралтын үдэрнүүдэ намгүйгөөр үнгэргөө. Үлөөнэй 5-һаа үдэшэ бологтор би оорынгоо хүдэлмэри бэшэһэн байнаб...»

Докторантурада хураха үедөө олон эрдэмтэй статьянуудыг эрдэмтэ нүхэдтээ бэшэһэн, 2007 ондо эрдэмтэй конференцинуудтэ (Германи, Итали, Чехини Республика) хабааһан габьяатай.

Иймэл даа, буряад арадаймай бэлигтэй басаганай - Кассель хотын университетдэй докторант болоһон Айна Шеффлерэй буянтай зам! 2011 оной декабрь хара соо бүхы туршалгануудаа нотагаймай эрэлхэг зоригтой басаган дабажа, «эрхим» гэхэн сэгнэлгээр юрэнхы эрдэмтэй докторско диссертация хамгаалһан байна. Энэ хадаа үнэхөөрөө мүнөө үедэ хоморой шухаг, баяртай үйлэ хэрэг болоно. Манай түрэлэй Айна Шеффлерэй (Цыренжаповай) жаргалтай «одото» саг!

Штэтэдэ ажаһуудаг 75-тай Рыгжидма Рыгдыловна эжын, олон тоото эгэшэнэр, аханарын, дүүнэрын, нүхэдын, суг ажаллаһан зонинь, нотагаархидын бэлигтэй, бэрхэ басаганайнгаа ажалайнь амжалтаар, ажабайдалайнь бэлдүүлэгдэһэн хүсэлөөр омогорхоно, баярлана, амаршала, Шэнэ 2012 ондо зол жаргал, зохёохы амжалта хүсэнь!

Гуро МИТУПОВ,
ажалай ветеран,
Буряад Республикын
соёлтой габьяата
хүдэлмэрилэгшэ.

ХАРИИН ДАЙДА ХАРУУҢАЛҢААР

Чингис хаанай хүсөөр бүхы дэлхэйе гэхээр зонхилжо байһан түүхээрээ монгол туургата бидэнэр омогорхол дүүрэн ябадаг гэшэ аабзабди даа. Харин булимтархы тэрэ үйлэ хэрэгүүдэй хойшолонгы дэлхэйн энэ тэрэ буланда харуул болгон үлөөһэн монгол угсаатанууд мүнөө болотор бэе дээрээ мэдэрһээр. Юунэйшье болоо хаа, тэдэмнай монгол зон гэшэбди гэжэ өөһэдыгөө нэрлэхээр, үни хада хандарһан Ехэ Монгол Уластаа үнэн сэхээр алба хааһаар зандаа. Хэдэн зуугаад жэлэй туршада хариин газарта "хаясаанай" гэхээр байһан аха, дүү монгол туургатан тухайгаа хүүлэй үедэ "Буряад үнэндөө" бэшэжэ эхилээбди.

Урдахи дугаарта "Хубилайн баатарнуудай хуби заяан" гэхэн гаршаг доро Юньнаниин монголшууд тухай хөөрөө нэмди. Чингис хаанай аша хубүүн Хубилайн эзэмдэһэн газар дайдые нахиха үүргэтэй үлэһэн зоной үри надаһадбди гэхэн 5 мянга гаран хүн тэндэ ажаһууна.

2009 ондо Буряадай Соёлой министрствын мэдээсэлэй түбэй директор, олонийтын ажал ябуулагша Жанна Дымчикова, сэтгүүлшэн Наталья Уланова, БГУ-гай багша Жаргал Бадагаров гэгшэд Юньнаниин монголшуудай түбхинэнэн Синмэн тосхон хүрэнэн байна. Энэ ушарарын Жанна ДЫМЧИКОВАТАЙ хөөрэлдөө эмхидхэбди.

- Жанна Чимитовна, монголшуудтаа гэжэ зорижо Юньнань руу ошоһон болоно гүт?

- Үгы. Юньнаниин түб Куньмин хотодо Антрополог болон этнологуудай уласхоорондын 16-дахи конгресс болоһон байна. Тэрээнэй хэмжээндэ элдэб үндэнэ яһатан тухай баримтата фильмүүд харуулагдаа хэн. Бидэнэр Шэнэхээн буряадууд тухай найруулан бүтээһэн фильмээ тэндэ дурадхаһан байнабди. Аргагүй үргэн дэлисэтэй конгресс болоо, дэлхэйн олон ондоо гүрэнүүдхээ хэдэн мянгаад эрдэмтэд, сэтгүүлшэд хабаадаа бэлэй. Монголһоо, Үбэр-Монголһоо, Ородһоо монгол туургатан олоороо энэ хуралдаанда хабаадана гэжэ дуулахадаа, Юньнаниин монголшууд нотагтаа бидэниие уриһан байна. Ехэл дулаанаар угтаа. Сэдьхэлээ хүдэлһэн зариманиин нюдэнһөө нөлбоһо дуһаажа байгаа бэлэй.

XX зуун жэлэй эхиндэ Юньнань мождо Аруг ванай хүшөө оллоо хэн. Дээрнэ хитад болон монгол бэшэгтэй. Энэ хүшөө хараһан БГУ-гай багша Жаргал БАДАГАРОВАЙ хэлэхээр, 1350 ондо Юньнаниин захирагша Аруг ван (тайжа) энэниие бүтээлгэһэн байна. Дээрнэ монгол сэрэгшэдэй Юньнаньда зобоһон, тулиһан тухай бэшээтэй ха.

- Гайхалгүй. Монгол зомди гэдэг 5 мянган хүндэ миин мянгаар бэшэ, хэдэ хэдэн саяар тоологдодог буса яһатан соо хүшэр лэ ёһотойл даа...

- Тиимэ. Хажуудам хууһан нэгэ эхэнэр 1960-70-аад он болотор монгол гарбалтайгаа нюуха баатай нэмди. Харин хэзээдэшье монгол нэрээрээ омогорхожо ябадагбди гэжэ уяран байжа мэдүүлэ хэн.

- Монголоор харилсана гэшэ гүт?

- Үгы. Бидэнтэй Шэнэхээнэй буряад нүхэрнай ябалсаа. Харин заримдаа тэрэмнайшье оршуулха аргагүй болошодог байгаа. Юуб гэхэдэ, Юньнаниин монголшууд хоорондоо монголооршье бэшэ, хитадааршье бэшэ хөөрэлдэнэ.

- Тиихэдэ монгол хэлээ алдаһан зон болоно. Харин шэг шарайн монголшуул ааб даа.

- Шэг шарайншье монгол гэхын аргагүй. Хүрин хара шарайтай, олонхинь бэээрээ набтар, туранхай зон лэ даа.

- Теэд монгол гэхэ ю адаглаабта?

- Бидэнтэй ябаһан монголшо эрдэмтэд хубсаһиень хараад, энэ тэрэ монгол зүйл олоо. Энгэрын монгол дэгэлдэл адли баруун гар талаһаа гэнэ хэн. Харин өөһэдөө хөөрэхэдөө, малшан арад байтараа, иишээ ерээд, тарьяа ургуулха, загаһа жараахай агнаха баатай болоходоо, хормойтой дэгэл үмдэхэе болёобди гэжэ ойлгуулна. Нээрээшье, саг үргэлжэ газарай хүрьһэ онгилжо ябахата, хормой хаалта болонгүй аргагүй.

- Тиихэдэ таряал ургуулдаг ажалтай зон болоно...

- Тиимэ даа. Одоошье дээрээ ахагүй таряашад болонги. Жэгдэ тала газараа элдүүрилхын хажуугаар, үшөө тойроод байһан бүхы хада уулааа таряалан болгонхой. Тэрэниинь табсанта таряалан гэжэ монголшууднай нэрлэнэ. Хахалагдагүй газар гэжэ одоошье үгы.

- Юу ургуулна гэшэб?

- Ногоон базаартань манай нюдэ аманда үзөөгүй элдэб жэмэс наймаалагдана. Тиихэ зуураа юумэниинь үнэгүй, одоол миинтэ гэхээр.

- Теэд жэлдэ гурба дахин ургаса хуряжа байхаар найхан уларилтай газар гэжэ ойлгоо нэм. Тиимэ гү?

- Тон зүб. Бидэ зунай дунда харын хүүл багаар ябаабди. Ааяма халуун Улаан-Үдэнһөө ошоһон бидэндэ одоошье аргагүй аятай байгаа. Үдэшэ үглөөндөөшье, хүни үдэртөөшье тон адли: бүгшэм халуунш бэшэ, эхүүн хүйтэнш бэшэ.

- Мал барихата таарамжатай байгаа ёһотой...

- Гансаш толгой мал хараагүйлди. Мяха эдихээ болинтоһон хаш. Хүндын шэрээ дээрнэ элдэб ногоонһоо, амтан жэмэсхээ гадна, хорхой шумуул элбэг. Шараһаншье, хуураһаншье хорхойнууд. Туршахада, чипсы шэнгил эдээн лэ даа.

- Хөөрөөгөөртнай тобшолходо, монгол гэхэ юумэн тэдэндэ үлөөгүй шахуу...

- Хэлэ ярыгаа, ёһо заншалаа алдаһаншье хаа, "монгол" гэхэдэ, үнэн зүрхэнһөө хүзэглэдэг зон гэжэ мэдэрээ нэм. Энэнь, минии ханахада, юунһээш үлүү. Бүхы нангин хүсэлэнгын Монголтой холбоотой байһиень Синмэниин түбтэ бодхоогдоһон мориной хүшөө гэршэлнэ. Хубилайн сэрэгэй эндэ ержэ хуурижаһаар, 750 жэлэй ойдо зорюулжа, Монгол руу хараһан мори бүтээһэн байха юм. Үшөө Монголой хаануудай хүмэ Синмэндэ бии. Чингис, Мүнхэ, Хубилай хаануудай хүрэгүүдтэ мүргэжэ байдаг.

- Тиихэдэ Юньнаниин үсөөхэн монголшууд алас холын тэрэ дайдада Агууехэ Монгол гүрэндөө алба хааһаар лэ ха юм даа. Жанна Чимитовна, нонирхолтой хөөрөө дэлгэнэдэтнай баяр хүргэнэбди.

Д.БОЛОТОВ хөөрэлдэбэ. Наталья УЛАНОВАГАЙ фото.

Уншагшатай туршалганууднаа

Би, Цыбиков Виталий Цырендоржиевич, Хяагтын аймагай Алтай-Дунгы шотагта 1940 оной сентябрийн 17-до түрэнби.

Московско заочно университетдэй уран зурагай факультет дүүргэһэмби. Алтайн совхоздо малшанаар, механизатораар, кочегараар, уран зурашааршые ажаллаад, 2000 ондо пенсионер болонхойб.

Залуу наһанһаа шүлэг зохёохо дуратайб. 5 хүбүүдтэй, 4 басагатайб. Нэгэ хүбүүмни бизнесмен, шүгөө хүбүүмни хүниие эмшэлдэг, гурбадахим бурханай дүрэ зурааша, дүрбэдэхим модон дээгүүр һиилгэдэг, Ивалын дасанда ажаллана.

Би басагантайгаа ялварь һараһаа Улаан-Үдэдэ байнаб. Түрэнн шотагтаа ехэ басаган, хүрэгэн байдаг юм.

Бэшэ үри хүүгэд бултадаа Улаан-Үдэдэ. Нёдондо намар наһанайм хапи бурхандаа мордоо һэн. Иимэл байдалтай һуунаб даа.

*Ухаагаараа бэшэһэн
үгэнүүдэйнгээ
Удхыень һэлгэн һольбонгүй,
Угаа һайхан шотагайнгаа
Улад зондоо зориулнаб.
Ула Хүгтэйнгөө хормойдо,
Урдааша Сүхынгөө
хоймрто
Урма зоригтой һуухань
болтогой.
Ум маа ни бад мэ хүм!*

Виталий ЦЫБИКОВ

АРАДАЙМ ДУУНАЙ АЯЛГА

Алтанхан Дэлхэйнгээ альган дээрэ
Абымши түрэнн шотаг бии юм.
Аярхан харида ябахандаа,
Арюухан шотагаал
һанагшаб даа.
Аглагхан Хүгтэйнгөө
хормой дээрэ
Алтайхан Дунгы шотаг бии юм.
Арюухан шотагтаа
бусахадаа,
Алагхан зүрхэмни
жаргагшал даа.
Аршаанта Сүхынгөө
хоймор дээрэ
Арадайм түрэнн шотаг бии юм.
Айлшалан шотагтаа
бусахадаа,
Агаарайнь һайханаар
садагшаб даа.

Эрдэни Дэлхэйнгээ альган дээрэ
Эжымши түрэнн шотаг бии юм.
Эндэһээл холохон ябахандаа,
Энхэрдэг шотагаал
һанагшаб даа.
Эгсэхэн Уулынгаа хормой дээрэ
Элбэгхэн Алтай шотаг бии юм.
Эрьежэл шотагтаа
бусахадаа,
Эрэхэн зүрхэмни
жаргагшал даа.
Эрьсгэ Сүхынгөө хоймор дээрэ
Эдирхэн наһанайм шотаг бии юм.
Энэхэн шотагтаа
айлшалхадаа
Эдэнэйн һайханаар
садагшаб даа.

Нарата Дэлхэйн альган дээрэ
Нагасын түрэнн шотаг бии юм.
Наһаараа харида ябахандаа,
Намжаахан шотагаа
һанагшаб даа.

Найдалтай Хангайнгаа
хормой дээрэ
Найрамдал Алтай шотаг бии юм.
Намжаахан шотагтаа
бусахадаа,
Налгайхан зүрхэмни
жаргагшал даа.
Намдуухан Сүхынгөө
хоймор дээрэ
Нарайхан наһанайм шотаг бии юм.
Намартаа Алтайдаа
айлшалхадаа,
Намагайнь һайханаар
садагшаб даа.

Үндэр Хүгтэй хадатай,
Үргэн Сүхэ мүрэнгэй,
Үрил, мойһо жэмэстэй
Үржэлтэ миши Алтай
Дуратайб шамдаа, дуратайб:
Дуунайм аялга эдэлһыш.

Арал зомнай падалтай,
Ажал дээрэ алдартай,
Алта мүнгөөр элбэгтэй
Ажаһуугаа миши Алтай.
Дуратайб шамдаа, дуратайб:
Дуунайм аялга, эдэлһыш.

Үри хүүгэд элбэгтэй,
Үнэр баян һуудалтай,
Үбгэд хүгшэд хүндэтэй,
Үргэмжтэй миши Алтай.
Дуратайб шамдаа, дуратайб:
Дуунайм аялга, эдэлһыш.

Эдир залуу Буряаднай
Эрдэм номдоо шуналтай,
Эгээл дээгүүр бодолтой
Эрхим баян миши Алтай.
Дуратайб шамдаа, дуратайб:
Дуунайм аялга, эдэлһыш

Ялалзама паранай гэрэлдэ
Ягаашые гоёб даа шотагнай.
Саһанай үбэлдөө ороходо,
Сагаарна дахин таламнай.

Уужам Дэлхэйнгээ агаарые
Уушхаараа дүүрэн амилнаб.
Шотагайнгаа дулаахан
хизаарыс
Нюдэндөөл шэнгээжэ
хараһаб.

ЮРӨӨЛ

Эжы абын юрөөл эдлэн
Элүүр энхэ ябаарай.
Эпэ ехэ Дэлхэй эзэлэн,
Эпхэ тайбан һуугаарай.

Халуун дуран соогоо
Хани гансаа гамнаарай,
Хамаг наһан соогоо
Харгы замдаа жаргаарай.

Аба эжын буян эдлэн,
Аша гушаа үзөөрэй,
Агаар сэбэр Дэлхэй эзэлэн,
Арюун һайхан һуугаарай.

Ипаг дуран соогоо
Илдам гансаа гамнаарай,
Энэл наһан соогоо
Эрхим золтой жаргаарай.

Аха зопой һургаал эдлэн,
Ажал соогоош суурхаарай,
Алтан энэ Дэлхэй эзэлэн,
Агуу һайхан һуугаарай.

Айдар дуран соогоо
Анхан гансаа гамнаарай,
Ами наһан соогоо
Ажаһуужал жаргаарай.

Удаан удаанхан
Урдан урдаалши,
Улаан-Үдэгтэйгөө
Уулзааш, Үдэ гол.
Аяр холоһоо
Ага, Шэтэһэн
айлшаар ерэлһи.
Эгсэ үндэрхэн
Эрье дээрэши,
Үдэ, шамайгаа,
угтан байналби.
Ага шотагһаан
Аршаан уһая
Асарбан намдаа,
амтархан уугааб.
Шамайгаа харан,
шалан һууналби,
шэхэндэмни ши
шэбэньш, Үдэмни.
Хабарайнгаа дулаанда
Хайлаалби гээ,
Угайнгаа Сэлэнгэтэй
Уулзаабди гээ.
Байгал эсэгдээ

Баяр мэндсэ
Аршаан бэлэгтэй
Абаашахамни гээ.
Наһаа мүнөө хахасан,
Наран доро ялалзан,
Үргэн мүрэн Сэлэнгэтэйгээ
Үдэ голнай сэнгүү лэ.

Дунгы гуламтаа
Дурдан һанагшаб,
Дулаан шотагаа
Дуугаар магтагшаб.
Эхин гуламтаа
Эпхэ һанагшаб,
Эжэл шотагтаа
Эрьсеп бусагшаб.
Үндэрэй оройһоо
Үргэн Дунгымни
Үнгиһ холонгоор
Үршөөн бадарна.
Намар сагаараа
Намай татагша
Наһанайм Дунгымни
Найрлан байгша даа.
Халуун зүрхэйим
Хангал шотагни
Хараса нүдэндэм
Халыанаш талаая.
Заха үзүүргүй
Замбуулиң сооһоо
Замайм эхиндэ
Залуудам золгоош.
Эдир наһанайм,
Эжы абымни
Эрхим шотаг лэ
Энэл Дунгымни.

Сэнхирхэн тэнгэрийн
Сээжэ дүүргэмэ
Сэбэрхэн агаараар
Сэнгэлжэ ябаһан
Сэгсэхэн үүлэн
Сэдьхэлээ хаһаан,
Сэсэг ногоо руу
Сэржэмдэнэ бороогоо.

Далай Байгалай долгинууд
Даллажа намай урялаа.
Эрьедэш ерээб гансаараа...
Элһээ долбоһон
долгинууд
Ундалма һайхан уһаараа
Угтажа намай баясуулаа.

Хүгтэй Хангайнгаа хаяһаа
Хүрээжэ ерээб Байгалдаа.
Хүрьһэгэ энэ Дэлхэйдэ
Хүпэйл шотаг хүйтэн даа...
Харин гансал Алтаймни
Харин хүйтэн шотагһаа
Дулаахан даа үбэлдөөшые –
Дуугаа дуулан
харихам даа.
Хүдөө һайхан Алтайгатаа
Хүйһөөрөө би таһархагүйб,
Хүгтэй Хангай уулатайгаа
Хүгшэртэрөөш
хахасахагүйб.
Наран гарана, ороно,
Наһамнишые үнгэрнэ,
Намар дахинаа болоно,
Намайгаа хүсэн ерэнэ.
Эпэл намарай үдэрөөр
Эжымни намай түрөө һэн.
Жаран зургаадахи жэлши
Жаргыш мүнөөдэр
гэнэлби.
Урдана Сүхэ аалинаар,
Уруудана Сэлэнгэтэйгээ,
Урданай ёһо зашалаар
Уулзахал даа
Байгалтайгаа.
Хүдөө һайхан Алтайгатаа
Хүйһөөрөө би таһархагүйб,
Хүгтэй Хангай уулатайгаа
Хүгшэртэрөөш
хахасахагүйб.
Наран гарана, ороно,
Наһамнишые үнгэрнэ,
Намар дахинаа болоно,
Намайгаа хүсэн ерэнэ.
Огторгойн паран шараба,
Октябрийн хоёр гараба.
Далаад, наядтай
хүгшэднай
ДК ордондоо урялтай.
Амар мэндэ, алтайнхидни,
Ажаһуужал жаргыт даа.
Аша зээнэр хүүгэдни
Абын юрөөл шагныт даа:
- Эрдэм помоо эрхим
шудалжа,
Эжын юрөөл хүргыт даа.
Буряад ёһоор бууса голоо
Бузарлангүйн һуугыт даа.
Хүдөө һайхан Алтайгатаа
Хүйһөөрөө би таһархагүйб,
Хүгтэй Хангай уулатайгаа
Хүгшэртэрөөш
хахасахагүйб.

ТЭЭГДЭМНИ

Зүүдэндэм ородог шотагтаа
Зорижо одоол ерээбди.
Золтойхон арад зонтойгоо
Зориута мүнөө
золгохолби...

Үндэр Баабай - сэргэмнай
Үүлэн дороһоо мийһэрб:
«Үлгы шотагаа ерһыеш
Үнэн сэхээр магтанаб!».

Тэнюун сарюун Тахяашам
Түргэн буухым урялба:

«Шотагаа шэртын,
айлшамнай,
Нарата һайхан Тээгдээ!».

Тэбхэр сагаан шотагни
Тэнижэ, урдан дэлгэрэ,
Үндэр Хаанайм хормойдо –
Үлгы сарюун тоонтонни!

Хүрьбэ Хатан Эжынгээ
Хүйтэн аршаан хүртэхэм,
Алтан шара эльһыень
Альган соогоо адхам!

Хүхэ сэнхир хадагаа
Хуһан модондоо уяхам.
Аягатай һүеэ үргэжэ,
Архиин дээжээ сүршэхэм!

Доро дохин зальбаржа,
Дайдын Эзэлтэ мүргэхэм,
Аргунхан сайгаа абажа,
Алтанхан Тээгдээ
барихам!

Улаан, Сагаан хаданууднай
Упяртан байна холоһоо.

Улаан зүрхым хүдэлгэн,
Урялал байна хододоо.

Түрэл Тээгдым зоһиис
Түбшэн байхат, мэдэнэб,
Танай буян мандажа,
Тарахал танай хүүгэдтэ!

Хүбшэ тайгаар бүрхэһэн
Хүрьһэгэ алтан дайламни,
Хүхюун ороһойм арад зон
Ходо амар байхалта!
С. БУДАЖАПОВА.

ТИВИКОМ

СТС «БАЙКАЛ»

НТВ

5 КАНАЛ

ДТВ

Table with TV schedule for ТИВИКОМ channel, listing times and program titles.

Table with TV schedule for СТС «БАЙКАЛ» channel, listing times and program titles.

Table with TV schedule for НТВ channel, listing times and program titles.

Table with TV schedule for 5 КАНАЛ channel, listing times and program titles.

Table with TV schedule for ДТВ channel, listing times and program titles.

Четверг, 2 ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for ПЕРВЫЙ КАНАЛ on Thursday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for СТС «БАЙКАЛ» on Thursday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for АРИГ УС on Thursday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for 5 КАНАЛ on Thursday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for ДТВ on Thursday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for «РОССИЯ» channel, listing times and program titles.

Table with TV schedule for КУЛЬТУРА channel, listing times and program titles.

Table with TV schedule for ТИВИКОМ channel, listing times and program titles.

Table with TV schedule for СТС «БАЙКАЛ» channel, listing times and program titles.

Table with TV schedule for 5 КАНАЛ channel, listing times and program titles.

Пятница, 3 ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for ПЕРВЫЙ КАНАЛ on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for СТС «БАЙКАЛ» on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for АРИГ УС on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for ТИВИКОМ on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for ДТВ on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for «РОССИЯ» channel on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for КУЛЬТУРА channel on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for ТИВИКОМ channel on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for 5 КАНАЛ on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for ДТВ on Friday, listing times and program titles.

Table with TV schedule for СТС «БАЙКАЛ» channel on Friday, listing times and program titles.

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕИ-ЧАС»
07.10, 21.00, 21.50, 22.35, 23.25, 00.10, 01.00 Т/С «СЛЕД»
08.00 «УТРО НА 5»

ТВ-программа

Буряад үнэн - Дүхэриг

26.01.2012

№ 3 (21851)

№ 3 (766)

10.25 Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
11.30 Д/Ф «НОЧЬ ЛЕОПАРДА»
11.45, 13.45 Х/Ф «ПЕРВЫЙ ЭШЕЛОН»
16.00, 17.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00, 20.30 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
01.45 Х/Ф «ПОВОРОТ РЕКИ»

03.30 Д/Ф «НАУКА КИНО»
04.15 Х/Ф «ТОРПЕДОНОСЦЫ»
05.45 Д/С «ВАРВАРЫ ТЕРРИ ДЖОНСА»
ДТВ
М/Ф «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
14.00 «СОСЕДИ»

09.00, 16.00, 20.00, 23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
09.30 Х/Ф «КО МНЕ, МУХТАР!»
11.15, 15.30, 19.00, 23.00, 05.40 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
11.30, 12.30, 13.00, 14.30 «СМЕШНО ДО БОЛИ»
21.00 «КВН. ИГРАЮТ ВСЕ»
Д/С «АВИАКАТАСТРОФЫ»

16.30 «ВНЕ ЗАКОНА»
22.00, 00.30 «ДЖЕНТЛЬМЕНЫ НА ДАЧЕ»
00.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
01.30 Х/Ф «АТКИНС»
03.15 Т/С «CSI: МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ»
04.10 Х/Ф «ЗАГАДОЧНОЕ ПОХИЩЕНИЕ»

Суббота, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «ВЗРОСЛЫЕ ДЕТИ»
08.45 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ»
09.35 «ДЖЕЙК И ПИРАТЫ ИЗ НЕТЛАНДИИ»
10.00 «УМНИЦЫ И УМНИКИ»
10.45 «СЛОВО ПАСТЫРЯ»
11.15 «СМАК»
11.55 «ЛЕВ ЛЕЩЕНКО. НИ МИНУТЫ ПОКОЯ»
13.15 Д/Ф «СРЕДА ОБИТАНИЯ»
14.10 Т/С «ВЕРБНОЕ ВОСКРЕСЕНЬЕ»
18.00 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
19.00 «ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ» С СУБТИТРАМИ
19.20 «В ЧЕРНОЙ-ЧЕРНОЙ КОМНАТЕ»
20.20 «МУЛЬТ ЛИЧНОСТИ»
20.55, 22.25 «КУБОК ПРОФЕССИОНАЛОВ»
22.00 «ВРЕМЯ»
23.25 «ПЕРВЫЙ КЛАСС» С ИВАНОМ ОХЛОБЫСТИНЫМ
00.30 Х/Ф «ПОДАЛЬШЕ ОТ ТЕБЯ»
03.00 Х/Ф «САНКЦИЯ НА ПИКЕ ЭЙГЕРА»
05.25 Х/Ф «ДОКТОР ДУЛИТТЛ: РЕБЯТА НА МИЛЛИОН ДОЛЛАРОВ»

«РОССИЯ»

05.50 Х/Ф «СТАЛИНГРАД»
07.35 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»
08.05 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
09.10, 12.10, 15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.50 «СУББОТНИК»
10.30 «ГОРОДОК»
11.05 «ПОЗИЦИЯ»
11.25 «ЧАЙНЫЙ ПУТЬ»
11.35 «ТЕЛЕВИЗИОННАЯ ПРИЕМНАЯ»
11.50 «ШЭДИТЭ ХАНЗА»
12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.55 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
13.25, 15.30 Т/С «ВЕСНА В ДЕКАБРЕ»
17.15 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
19.15 ШОУ «ДЕСЯТЬ МИЛЛИОНОВ» С МАКСИМОМ ГАЛКИНЫМ

20.15, 21.45 Х/Ф «КАБЫ Я БЫЛА ЦАРИЦА»
21.00 ВЕСТИ В СУББОТУ
00.50 «ДЕВЧАТА»
01.25 Х/Ф «300 СПАРТАНЦЕВ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ»
11.35, 01.20 Х/Ф «ВСЕ ОСТАЕТСЯ ЛЮДЯМ»
13.15 «КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!»
13.45 Х/Ф «ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ»
14.10 Х/Ф «ПО ШУЧЬЕМУ ВЕЛЕНЬЮ»
15.05 М/Ф «МИССИС УКСУС И МИСТЕР УКСУС»
15.20 «ОЧЕВИДНО-НЕВЕРОЯТНОЕ»
15.50 В ВАШЕМ ДОМЕ
16.30 АЛЕКСЕЙ ГРИБОВ. «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПРОСТОТА»
17.10 Х/Ф «СВАДЬБА»
18.15 Д/С «ПЛАНЕТА ЛЮДЕЙ»
19.10 «РОМАНТИКА РОМАНСА»
21.15 «ВЕЛИЧАЙШЕЕ ШОУ НА ЗЕМЛЕ. РИХАРД ВАГНЕР»
22.00 Х/Ф «ОТЕЦ ГОРИО»
23.45 СПЕКТАКЛЬ «СЕРЕЖА»
02.55 «ЗАМЕТКИ НАТУРАЛИСТА» С АЛЕКСАНДРОМ ХАБУРГАЕВЫМ
03.25 «ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ». ЕЛЕНА ШАНИНА
03.50 Д/Ф «ВОЛЬТЕР»

АРИГ УС

08.00, 09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
08.30, 19.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ. ПОГОДА
08.50 М/Ф
09.35 МУНГЭ СЭРГЭ. МУЛЬТИК-ЛАНЧ
10.00 «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА»: ШКОЛА №49 - ШКОЛА №18
10.30 «ШКОЛА РЕМОНТА»
11.30 «ЕШЬ И ХУДЕЙ!»
13.00 «ВЫЧИСЛИТЬ ВАМПИРА. И ОБЕЗВРЕДИТЬ»
14.00, 15.00 18.00 COMEDY WOMAN
15.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»
16.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»
17.00 «СУПЕРИНТУИЦИЯ»
19.00 ИНТЕРНЫ
20.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
С АЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
21.00 Х/Ф «ПУНКТ НАЗНАЧЕНИЯ-4»

22.50 «КОМЕДИ-КЛАБ». ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
01.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА». ПОГОДА
01.30 Х/Ф «ТЕРМИНАТОР»
06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.05, 07.30, 09.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
06.30, 09.00, 12.00 НОВОСТИ ДНЯ
07.05 «РАДАР-СПОРТ»
08.00 «МУЛЬТФИЛЬМЫ»
10.00 «ХИТ-ПАРАД ИНТЕРЬЕРОВ»
10.30 «КУМИРЫ: БОЛЬ, О КОТОРОЙ МЫ НЕ ЗНАЕМ»
11.00 Х/Ф «СПЕЦРАССЛЕДОВАНИЕ»
12.30 Х/Ф «МИМИНО»
14.20 «УТУМАТА»
14.50 Х/Ф «АЛИБИ»
16.40 «ЗАРИСОВКИ: КОРОТКО О ГЛАВНЫХ»
17.10 «10 САМЫХ»
17.40 «АЗИЯ 5»
18.10 «В ПРОКАТЕ»
18.40 Х/Ф «КРЕМЛЬ-9»
19.30 «ВКУСНО»
20.00 «ЗВЕЗДНЫЕ ИСТОРИИ: ШУМАХЕР»
21.00 Х/Ф «РИЧАРД III»
23.00 ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!
00.00 НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ
05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05,

ТИВИКОМ

06.00, 07.30, 09.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
09.00, 12.00 НОВОСТИ ДНЯ
«РАДАР-СПОРТ»
«МУЛЬТФИЛЬМЫ»
«ХИТ-ПАРАД ИНТЕРЬЕРОВ»
«КУМИРЫ: БОЛЬ, О КОТОРОЙ МЫ НЕ ЗНАЕМ»
Х/Ф «СПЕЦРАССЛЕДОВАНИЕ»
Х/Ф «МИМИНО»
«УТУМАТА»
Х/Ф «АЛИБИ»
«ЗАРИСОВКИ: КОРОТКО О ГЛАВНЫХ»
«10 САМЫХ»
«АЗИЯ 5»
«В ПРОКАТЕ»
Х/Ф «КРЕМЛЬ-9»
«ВКУСНО»
«ЗВЕЗДНЫЕ ИСТОРИИ: ШУМАХЕР»
Х/Ф «РИЧАРД III»
ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!
НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ
07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05,

СТС «БАЙКАЛ»

17.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ
06.00 Х/Ф «ПОЛКОВОДЕЦ»
08.00 М/С «ВОЛШЕБНЫЕ ПОППИКСИ»
08.30, 16.00 «КРАСНЫЙ ДЕНЬ КАЛЕНДАРЯ» НА СТС-БАЙКАЛ
09.00 «ГАЛИЛЕО»
10.00 «ЕРАЛАШ»
11.00 СЕМЕЙНАЯ ТЕЛЕИГРА «ЭТО МОЙ РЕБЕНОК». ВЕДУЩАЯ - ТАТЬЯНА ЛАЗАРЕВА
12.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
14.00 СЕМЕЙНАЯ ТЕЛЕИГРА «МОЯ СЕМЬЯ» ПРОТИВ ВСЕХ». ВЕДУЩИЕ - ТАТЬЯНА ЛАЗАРЕВА, МИХАИЛ ШАЦ
15.00 М/С «ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ»
15.30 М/С «ЛЕГЕНДА О ТАРЗАНЕ»
16.30 6 КАДРОВ

Хүндэтэ мавай ВАЛЕРИЙ ИННОКЕНТЬЕВИЧ ба ЕКАТЕРИНА ДЫМБУЕВНА!
Таанадаа далантайхан далан наһанайтнай ойгоор амарша-лаад, ингэжэ үрээхэ байнабди:
Хуби заяанай хэжүүртэ Хурдан заанда, эсэнгүй, Үндэр наһанай үзүүртэ Үбшэ зоболон үзэнгүй,

Амаршалагшад: Гармаевай, Дондовой, Арфьевэй, Цыбиковэй гэр бүлэнүүд.
Удэр сагай тэмсэндэ Улзы ябахыетнай хүснэбди!

17.10 Х/Ф «БРОСОК КОБРЫ»
19.20 М/Ф «ДОРОГА НА ЭЛЬДОРАДО»
21.00 Х/Ф «ЛЕГЕНДА ЗОРРО»
23.25 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ОТЦЫ И ЭТИ»
00.55 Х/Ф «ЭЛЕКТРОШОК»
03.00 Х/Ф «БРОШЕННАЯ»
04.30 Х/Ф «ПОДПОЛЬНАЯ ИМПЕРИЯ»
05.25 М/С «НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДИЕНИЯМИ»

НТВ

06.40 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ-5»
08.25 «СМОТР»
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.20 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ»
09.45 «АКАДЕМИЯ КРАСОТЫ С ЛЯИСАН УТЯШЕВОЙ»
10.20 «ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ 3 ИМИНЫМ»
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА»
11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК» С ОСКАРОМ КУЧЕРОЙ
13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»
14.20 «СВОЯ ИГРА»
15.10 Д/С «СССР: КРАХ ИМПЕРИИ»
17.20 «ТАИНСТВЕННАЯ РОССИЯ»
18.20 «ОЧНАЯ СТАВКА»
19.20 ОБЗОР «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
20.55 «ПРОГРАММА МАКСИМУМ»
22.00 «РУССКИЕ СЕНСАЦИИ»
22.55 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!»
23.55 Х/Ф «АФЕРИСТКА»
01.50 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА»
05.50 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА»

5 КАНАЛ

07.00 М/Ф
09.35 Х/Ф «САМЫЙ СИЛЬНЫЙ»
19.30 «СЕЙЧАС»
11.00 Т/С «СЛЕД»
20.00 «ПРАВДА ЖИЗНИ». СПЕЦРЕПОРТАЖ
20.30 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
00.30 Х/Ф «ГОСУДАРСТВЕННАЯ ГРАНИЦА»
03.15 Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
04.10 Х/Ф «ЗОЛОТАЯ МОЛОДЕЖЬ»
05.50 «ПОСЛЕ СМЕРТИ»

ДТВ

06.00, 08.30 М/Ф
06.15 Х/Ф «КО МНЕ, МУХТАР!»
08.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
09.30, 11.00 Х/Ф «МАТЧ СОСТОИТСЯ В ЛЮБУЮ ПОГОДУ»
12.30 «ЧТО ДЕЛАТЬ?» С МИХАИЛОМ ПОРЧЕНКОВЫМ
13.30 «СМЕШНО ДО БОЛИ»
15.00 Х/Ф «СВОИ»
17.10 Х/Ф «ПОБЕГ»
19.40, 22.30 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
20.00, 23.00 «+100500»
20.30 «СУП»
22.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО». САМЫЕ ОПАСНЫЕ ПРОФЕССИИ РОССИИ
23.30 «СТЫДНО, КОГДА ВИДНО»
00.30 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО»
01.25 Х/Ф «ФЕХТОВАЛЬЩИК»
03.25 04.55 Х/Ф «ПОЛКОВНИК РЕДЛЬ»

Воскресенье, 5

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «ПЕРЕХВАТ»
09.15 «СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!»
09.50 «ГУФИ И ЕГО КОМАНДА»
10.15 «ЗДОРОВЬЕ»
11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.35 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
12.30 «ФАЗЕНДА»
13.15 М/Ф «ВАЛЛ-И»
15.05 Т/С «ОХОТНИКИ ЗА БРИЛЛИАНТАМИ»
19.10 КОНЦЕРТ
22.00 ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
23.00 «БОЛЬШАЯ РАЗНИЦА»
00.05 «КЛАН КЕННЕДИ»
00.55 Х/Ф «ФАНТАСТИЧЕСКАЯ ЧЕТВЕРКА»
02.55 Т/С «ДЕТРОЙТ 1-8-7»
05.20 «ХОЧУ ЗНАТЬ» С МИХАИЛОМ ШИРВИНДТОМ

«РОССИЯ»

06.15 Х/Ф «СТАЛИНГРАД»
08.20 «ВСЯ РОССИЯ»
08.30 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
09.20 «СМЕХОПАНОРАМА»
09.50 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.30 «СТО К ОДНОМУ»
11.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. НЕДЕЛЯ В ГОРОДЕ
12.00, 15.00 ВЕСТИ
12.10 «С НОВЫМ ДОМОМ!». ИДЕИ ДЛЯ ВАС
12.25, 15.30 Т/С «ВЕСНА В ДЕКАБРЕ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
17.00 «СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ»
19.00 Х/Ф «ЛЮБОВЬ ПРИХОДИТ НЕ ОДНА»
21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
22.05 Х/Ф «РОМАН В ПИСЬМАХ»
00.00 Х/Ф «ОБРАТНЫЙ ПУТЬ»
02.10 Х/Ф «ЛОЖЬ И ИЛЛЮЗИИ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 02.55 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ»
11.35 Х/Ф «ДЕЛА СЕРДЕЧНЫЕ»
13.05 Х/Ф «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
13.35 М/Ф
15.00, 02.05 Д/Ф «ДИКАЯ ПРИРОДА КАРИБСКИХ ОСТРОВОВ»
15.50 «ЧТО ДЕЛАТЬ?»
16.40 ОПЕРА «ТОСКА»
19.00 КОНТЕКСТ
19.40 Х/Ф «ОТЧИЙ ДОМ»
21.15 «ИСКАТЕЛИ»
22.05 ДМИТРИЙ ХВОРОСТОВСКИЙ. МАСТЕР-КЛАСС
23.10 Х/Ф «ПРОКЛЯТИЕ»
01.20 КОНЦЕРТ «ФОНОГРАФ-СИМФО-ДЖАЗ»
03.25 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
03.50 Д/Ф «ЭДГАР ПО»

АРИГ УС

08.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙРОНА»
08.55, 11.50 М/Ф
09.10 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ. ПОГОДА
09.30 «МУНГЭН СЭРГЭ». МУЛЬТИК-ЛАНЧ
10.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ (ПОВТОР ОТ 4 ФЕВРАЛЯ). ПОГОДА
11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ»
11.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!»
12.00 СУПЕРИНТУИЦИЯ
13.00 «ЗАРАБОТАТЬ ЛЕГКО-2»
14.00 «ЗОЛУШКА-ПЕРЕЗАГРУЗКА»
15.00 Т/С «ЗАЙЦЕВ +1»
16.30 «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА»: ШКОЛА №47 - ШКОЛА №25
17.00 Х/Ф «ПУНКТ НАЗНАЧЕНИЯ -4»
18.50 «КОМЕДИ-КЛАБ». ПОГОДА
19.30 «ВСЯ БУРЯТИЯ». ПОГОДА. МУЛЬТИК-ЛАНЧ
20.00 Х/Ф «ВАВИЛОН Н.Э»

21.50 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ. ПОГОДА
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА». ПОГОДА
00.30 Х/Ф «ТУРНИР НА ВЫЖИВАНИЕ»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.30, 10.30 «ВКУСНО»
07.00 «КРЕМЛЬ-9»
08.00 «МУЛЬТФИЛЬМЫ»
09.00 «РУССКИЙ ЧАРТ»
10.00 «АЗИЯ 5»
11.00 Х/Ф «ДОЛГАЯ ДОРОГА В ДЮНАХ»
12.20 Х/Ф «ПЕТЛЯ»
13.40 Х/Ф «МНИМЫЙ БОЛЬНОЙ»
16.00 «ВАШЕ ПРАВО»
16.15 Х/Ф «РИЧАРД III»
18.10 «ХОРОШЕЕ КИНО»
18.40 Х/Ф «ЛУБЯНКА»
19.30 «ОБЪЕКТИВ»
20.00 «БЕЗУМНО КРАСИВЫЕ» ШОУ
21.00 Х/Ф «ПРОКЛЯТИЕ НЕФРИТОВОГО СКОРПИОНА»
23.00 ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!
00.00 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ»

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ
06.00 Х/Ф «СЧАСТЛИВИЧКИ ГИЛМОР»
07.45 М/Ф «ЭТО ЧТО ЗА ПТИЦА?»
08.00 М/С «ВОЛШЕБНЫЕ ПОППИКСИ»
08.15 М/Ф «ЛИСА И ВОЛК»
08.30, 16.00 «КРАСНЫЙ ДЕНЬ КАЛЕНДАРЯ» НА СТС-БАЙКАЛ
09.00 «САМЫЙ УМНЫЙ»
10.45, 13.00 «ЕРАЛАШ»
11.00 «ГАЛИЛЕО»
12.00 «СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО!»
13.35 Х/Ф «ЛЕГЕНДА ЗОРРО»
16.30 6 КАДРОВ
17.20 М/Ф «ДОРОГА НА ЭЛЬДОРАДО»
19.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ

ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НАНО-КОНЦЕРТ, НА!»
20.30 «ВАЛЕРА TV»
21.00 Х/Ф «МАСКА ЗОРРО»
23.30 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». СМЕШНЯГИ
01.00 Х/Ф «ИЗМУЧЕННЫЙ»
02.30 Х/Ф «СПОСОБНЫЙ УЧЕНИК»
04.35 Х/Ф «ПОДПОЛЬНАЯ ИМПЕРИЯ»
05.30 М/С «НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДИЕНИЯМИ»

НТВ

06.45 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ-5»
08.25 ЖИВУТ ЖЕ ЛЮДИ!
09.00, 11.00, 14.00, 17.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 «РУССКОЕ ЛОТО»
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ЕДИМ ДОМА»
11.20 «ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА»
11.55 «РАЗВОД ПО-РУССКИ»
13.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ»
14.20 «СВОЯ ИГРА»
15.10, 04.00 Т/С «МОСКВА. ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОКРУГ-3»
17.20 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
18.20 «И СНОВА ЗДРАВСТВУЙТЕ!»
19.20 ОБЗОР «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ». ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ
20.00 «СЕГОДНЯ. ИТОГОВАЯ ПРОГРАММА» С КИРИЛЛОМ ПОЗДНЯКОВЫМ
21.00 «ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ»
21.50 «ЦЕНТРАЛЬНОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ»
22.55 «ТАЙНЫЙ ШОУ-БИЗНЕС»
00.00 «НТВШНИКИ». АРЕНА ОСТРЫХ ДИСКУССИЙ
01.05 Х/Ф «ДАЧНИЦА»
03.05 «КРЕМЛЕВСКАЯ КУХНЯ»
06.00 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА»

ДТВ

06.00, 08.30 М/Ф
06.30 Х/Ф «ДВА КАПИТАНА-2»
08.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
09.30, 11.00, 03.30, 04.55 Х/Ф «СЛУШАТЬ В ОТСЕКАХ»
12.30 «ЧТО ДЕЛАТЬ?» С МИХАИЛОМ ПОРЧЕНКОВЫМ
13.30 «СМЕШНО ДО БОЛИ»
14.55 Х/Ф «РЫСЬ»
17.00 Х/Ф «ПЛАЧУЩИЙ УБИЙЦА»
19.10, 22.35 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
20.00, 23.00 «+100500»
20.30 «СУП»
22.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО». САМЫЕ ОПАСНЫЕ ПРОФЕССИИ РОССИИ
23.30 «СТЫДНО, КОГДА ВИДНО»
00.35 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО»
01.30 Х/Ф «ФЕХТОВАЛЬЩИК-2»: «ПОЛИЦЕЙСКИЙ-ГЛАДИАТОР»

5 КАНАЛ

07.00 М/Ф
09.00, 06.00 Д/Ф
«МАРС. ПОИСКИ ЖИЗНИ»
09.55 Д/Ф «ДИКАЯ ПРИРОДА: ШПИОН СРЕДИ АНТИЛОП ГНУ»

Хайрата Ольга Николаевна МАХУТОВАГАЙ удаан саг соо үбдэжэ, наһа бараһан ушараар хургуулида сугтаа һураһан нүхэдэнь гэр бүлэдэнь, ури хүүгэдэнь шаналал гашуудалаа мэдүүлэнь. Таёжһый һууринай Кодунская үйлсын 2-дохн гэрһээ январинн 26-да үдэрһэй 13 часаа хүдөө табигдаха.

ДИНАСТИЯ ПЕДАГОГОВ РАДНАЕВЫХ-ЖАЛСАНОВЫХ

Уважаемые читатели! На страницах нашей газеты вы сможете познакомиться с интересными разработками учителей, творческими работами учащихся. Сегодня ведущий учитель бурятского языка республиканского бурятского национального лицея-интерната №1, занявшая II место в республиканском конкурсе «Лучший учитель бурятского языка и литературы 2011 года», Мира Байровна МУНКУЕВА предоставила научно-исследовательскую работу ученика 7 «а» класса Булада ЖАЛСАНОВА.

Из международного журнала «Эксперт» я узнал, что по уровню образованности наша республика стоит на первом месте. В этом есть заслуга и моей семьи – династии педагогов Раднаевых-Жалсановых. Поэтому я решил изучить биографию моих родственников – педагогов.

Основным источником моей работы стала газета «Буряад үнэн», где опубликованы статьи Б.Дугаржапова «Ацагатская девушка, прославленная в Аге», С.Гурова «Знаки ветеранам партии». Также использована статья Д.Лхамаевой «Слово об учителе», документы и фотографии семейного архива.

МОЙ ПРАДЕД РАДНАЕВ ЦЫРЕТОР РАДНАЕВИЧ – ЛИКВИДАТОР БЕЗГРАМОТНОСТИ

Родоначальник династии Раднаевых-Жалсановых – мой прадед **Раднаев Цыретор Раднаевич**. Он родился в 1902 году в селе Ацагат Заиграевского района в семье крестьянина-бедняка, был старшим сыном из 17 детей. В школе он не учился, но самостоятельно изучил старомонгольский алфавит. Трудную деятельность начал с 11 лет. Чтобы помочь отцу прокормить большую семью, Цыретор работал по найму у кулаков. Так продолжалось до 1920 года. Когда в Забайкалье утвердили Советскую власть, молодого батрака, владевшего грамотой на родном языке, избрали председателем Ацагатского сомонного совета. Цыретор Раднаевич был свидетелем и участником событий, связанных с провозглашением Бурят-Монгольской Автономной Советской Социалистической Республики. В 1923 году, после объединения нескольких советов, его назначили секретарем сомонного совета.

В 1923-1924 годах мой прадед обучал жителей своего села старомонгольской письменности. Самому младшему его ученику было 20 лет, самому старшему – 50. Благодаря его самоотверженному труду, многие жители села Ацагат научились писать и читать.

Цыретор Раднаевич после учительских курсов начал работу по ликвидации безграмотности, вплоть до сел Агинского национального округа Читинской области прошел пешком. У него были хромые сапоги и маленький белый доскут, как воротничок от рубашки. Их он одевал

только при входе в поселение. Люди говорили: «Приехал большой начальник, грамотный человек – эрдэмтэй хүн эрээ». Не все стремились изучать грамоту, часто приходилось уговаривать, убеждать.

В 1937 году Цыретор Раднаевич окончил Высшую Коммунистическую сельскохозяйственную школу в Улан-Удэ. Работал помощником директора по политчасти Чесанской МТС Кижингинского района, парторгом, председателем колхоза имени Ленина (села Ацагат).

Мой прадед внес большой вклад в дело по ликвидации безграмотности и стоял у истоков становления народного образования. За добросовестный труд он награжден Ленинской юбилейной медалью, Почетной грамотой Президиума Верховного Совета РСФСР, Почетной грамотой Президиума Верховного Совета Бурятской АССР, «Знаком 50 лет в партии». В селе Ацагат всего 4 улицы: одна из них названа в честь моего прадеда.

СТАНОВЛЕНИЕ СЕМЕЙНОЙ ДИНАСТИИ УЧИТЕЛЕЙ РАДНАЕВЫХ

Наш прадед смог привить своим детям любовь к труду учителя. По его стопам пошли 4 дочери: Ганжитма, Мариша, Тамара и Димит.

Марина Цыреторовна окончила исторический факультет БГПИ, работала учителем истории в лицее № 27 города Улан-Удэ, ныне она – инспектор по охране труда в РБНЛИ №1. Её сын Батусев Зоригто Байрович получил высшее духовное образование в Индии на базе Гомап дацана, учитель философии.

Тамара Цыреторовна окончила географический факультет Педагогического института имени Герцена в Санкт-Петербурге, долгое время работала завучем Ацагатской средней школы Заиграевского района. Её сын Цыжинов Борис Валерьевич окончил отделение трудовых дисциплин БГПИ, учитель технологии.

Димит Цыреторовна окончила филологический факультет БГПИ, работала учителем русского языка и литературы, затем заместителем директора по воспитательной работе СОШ № 43 города Улан-Удэ, ныне пенсионер. Её дочь Чимитова Сэсэг Тулуповна окончила факультет начального образования БГПИ.

Цыцилма Эрдэниева, Тамара Раднаева, Цыретор Раднаев

Ганжитма Жалсанова (Раднаева)

Сын Цыретора Раднаевича **Даши-Жамсо Цыреторович** выбрал другую профессию, но его дочь **Степанова (Раднаева) Елена Дашевна** работает преподавателем в БГУ, кандидат филологических наук.

Как видим, семейные традиции продолжили и внуки Цыретора Раднаевича.

СТАНОВЛЕНИЕ ДИНАСТИИ ЖАЛСАНОВЫХ

Моя бабушка **Жалсанова (Раднаева) Ганжитма Цыреторовна** после окончания филологического факультета БГПИ в 1973 году работала учителем русского языка и литературы. Она давала прекрасные уроки, вместе с детьми ставила спектакли, учила вдумчивому чтению. Моя бабушка была убеждена, что на юную душу школьника влияет не только слово, но и весь облик учителя, каждый его шаг – видимый и невидимый.

Ганжитма Цыреторовна талантливый руководитель. В 1986 году её назначили

Булад Жалсанов Аур дүүтээ

заместителем директора по учебно-воспитательной работе, через 8 лет – директором Судунтуйской средней школы Агинского района. За годы работы директором она вывела свою школу в число передовых. В 2007 году Судунтуйская школа признана лучшим сельским общеобразовательным учреждением района и Агинского Бурятского автономного округа, вошла в «Ассоциацию лучших школ России».

Моя бабушка – «Отличник народного просвещения», «Заслуженный учитель РФ», занесена в «Книгу Почета Сибири».

Супруг Ганжитмы Цыреторовны, мой дедушка **Жалсанов Батор Жамбалович**, окончил Бурятский педагогический институт и работал учителем труда в Судунтуйской средней школе Агинского района. За многолетний плодотворный труд он награжден Почетной грамотой Министерства образования Российской Федерации.

Бабушка и дедушка также воспитали будущих учителей. Их дети Байр, Жамбал и Ма-

рина поступили в Бурятский государственный университет.

Династию учителей Жалсановых достойно продолжает их старший сын, мой отец **Жалсанов Байр Баторович**. С 2005 года работает директором национального лицея-интерната №1 города Улан-Удэ. Победитель всероссийского конкурса общеобразовательных учреждений, внедряющих инновационные программы в рамках реализации приоритетного национального проекта «Образование», конкурса «Лучшая школа Бурятии – 2005», лицей-интернат №1 функционирует как научно-методический центр бурятских национальных школ. 22 августа 2006 года ему был присвоен статус образовательного учреждения для одаренных детей. Байр Баторович – лауреат конкурсов «Лидер образования Бурятии» и «Лучшие люди Бурятии». Таким образом, мы видим, что династия педагогов Жалсановых внесла большой вклад в становление национальных школ.

МИНИИ ХҮРШЭ

БИ «Запорожец» машинаараа, харин хүршэмни, үнийнэй пенсионер, велосипедээрээ рюкзак тяшка хоёроо нюргандаа үргэлөөд, дача тээшээ гүйлгэнэ. Тиэхэдэнь хажуугаарнь алад гарабаб.

«Москвичтай» болонхойб. Хүршэмни үнөөхил велосипедээрээ рюкзактаа үргэлэнхэй, ой тээшээ хархяагта ошоно. Хажуугаарнь алад гарабаб.

«Жигули» абанхайб. Хүршэмни велосипедээрээ рюкзак хахуули хоёртой нуур тээшээ зурына.

Дахинаа алад гарабаб.

Шэнэ «Тойота» унанхайб. Үнөөхимни рюкзак хүхэ хоёртой

түлээндэ ошоно. Помон шэнгээр алад гарабаб.

«Мерседес» машинаар гүйлгэнэб. Үнөөхи хүршэмни 15 модоной зайда оршодог Дабхата нуур тээшээ халуудашанхай, велосипедээрээ

арайл гэжэ ябана. Энеэбхилэн, алад гарабаб.

Харин мүнөө бинь «букет роз» үблэгтэй болонхой, больницада хэбтэнэб.

Хүршэмни үнөөхил велосипедээрээ дүрбэ дахин сонхо доогуурни гарабал даа.

МЭДЭЭ ОРОХОДОО, ГИПСТЭЙ ХЭБТЭБЭБ

ҮНДЭР наһатай хүгшэн басагандаа хандана: - Минийш шамтаяа хууха сагни охорхон үлөөл даа, юрэдөө, үхэхэдөө хуурсаг соогоо хайшаахан үхээри хэбтэхэ гээшэбиб. Минийнгээ амидыда эртээнһээ гоё, дулаахан хуурсаг бэлдэ, хүүлэхэдэни досоонь орожо хэбтээд үзэхэм, тийгээд фотозурагаа абхуулхамни. Басаганинь иигэжэ харюусаба:

- Амиды мэндэ ябажа ябаад, хуурсаг бэлдүүлхэдэ нүгэл шэбэл бэшэ юм гү, яаж хумхаараабта, наһа дүүрэн хойноотнай хүүлэнэ бээбди.

Тээд эхынгээ халан хандангүй өөрынхисэ хэлэжэ халахагүйдэнь, дарханда хуурсаг захижа хүүлэбэ.

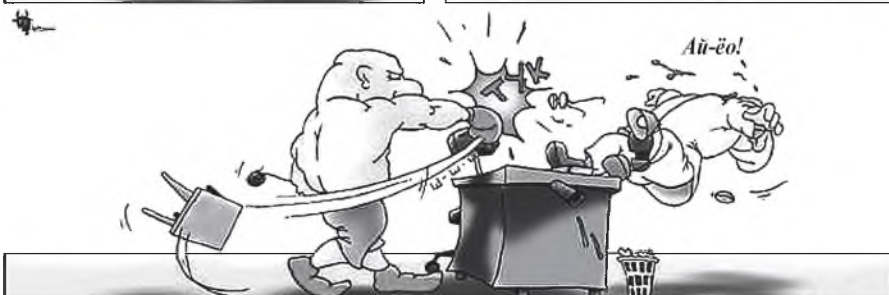
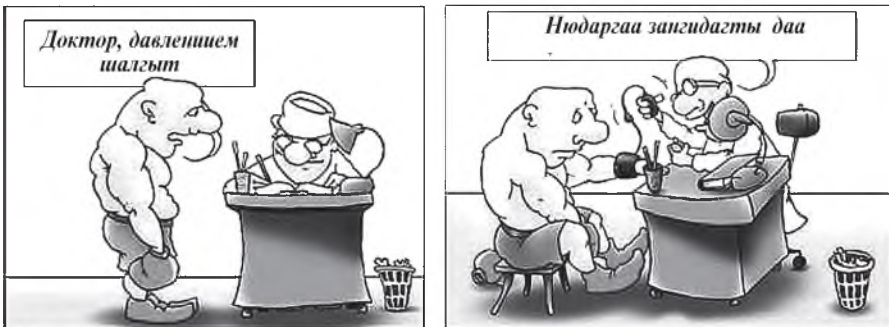
Хүлэһынь архьяар тоосожо, энээн тухай хүн зондо ама гарахагүйн тула үшөө зуун граммаар нэмэлгэ тангариг баталан, хэлсээгээ дүүргэбэ.

Эхэс хуурсаг соонь ямарханаар хэбтэхэб гэжэ тааруулан, шубуун дэн альгандань барюулаад, фотографы залан зурагынь буулгахаяа уриба. Боро хараан боложо байһан үе. Фотографынь эндэ тэндэнь гаран буулгана.

- Энэмнай хэды сэнгэй, юутэ болохо юм, - гэлдэн, басаган фотограф хоёр сэнгээ тааруулжа ядлан янзатай нилээн болобо. Гэнтэ фотографой эрьелдэжэ үхэнхэй хүгшэнөө харан гэнэнь, тэрэнь туранхай, торхигор гараараа тулгалан үндьжэ байба ха. «Бурханһаа этээрхэхэ, гайхахаяа янаш, иимэ үндэр сэн эрихэдээ» - гээд, шангаар бадашууллаба.

Үхэнхэй хүгшэнэй үндьжэ байһы хараһан фотограф буугай һомондол гүйн гаража ябатараяа, үүдэнэй боһоһодо торожо, гэшхүүрһээ тархяараа газар хадхан, гараа хуха даража унаба. Больницада мэдээгээ ороходомни, гарни гипсэдүүлэнхэй байгаа гэхэ.

Тийгээд «Бриллиантовая рука» гэнэн кинодол адли, гипс соонь алта, мүнганһы олодоогүй хаш. Энээн тушаа тэрэ сүүдэлдээдэнь үзөө хаш, фотозурагайнгаа мүнганһы нэхэжэ шадаагүй, хүхэ бөөрэ энээдэн болоод үнгэржэ, фотографой үхэнхэй хүнэй зураг буулгахана байтагай, тиймэ юумэн тухай дуулахашы дуранинь үгы болоо бэлэй.

ЭХЭ ХҮБҮҮН ХОЁРОЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

- Хүбүүн, хүгшэрхэ наһандамни зохидхоноор үргөөрэй даа, - гэжэ эжынь хүбүүндээ хэлэнэ. Харин тэрэнь урдаһаань: - Эжы, урданай юумэ бү ханагты. Хүгшэрхэ үедэгтай һамгатай, хүүгэдтэй болоод байхаб. Танда ханаагаа зобожо байха сүлөө олодохогүй байха. «Долоон гоё хүбүүдхээ дохон үбгэн дээр» гэдэг арадай сэсэн үгэн мэргэнинь эндэ гарана хадаа гэжэ эжынь досоогоо ханажа хуугаа бэлэй.

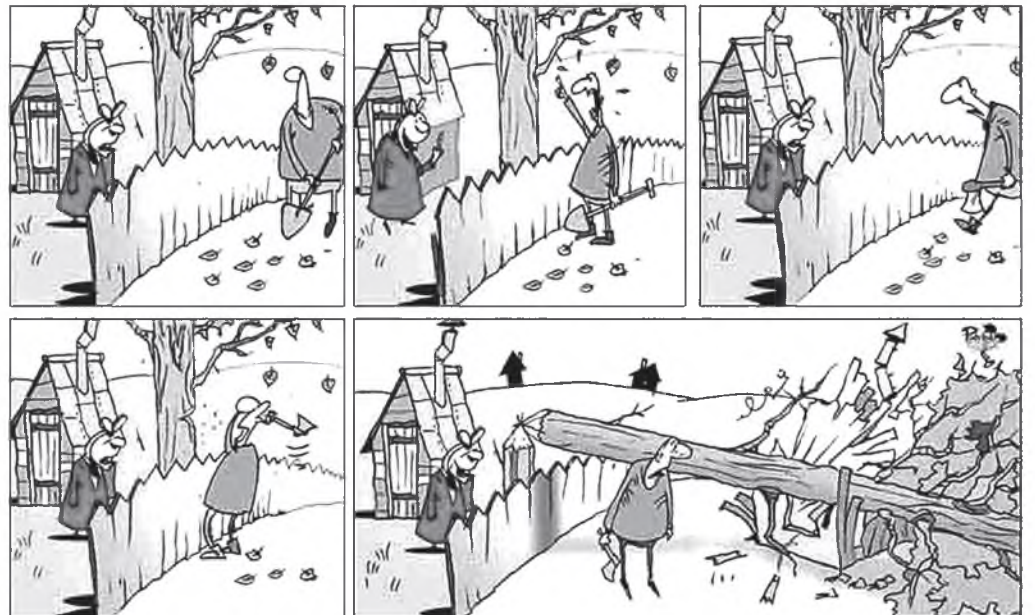
ҺАЙНДЭРЭЙ ҮДЭШЭ

- Хүбүүн, мүнөөдэр һайндэр боложо, һогтуушуул олон. Ши нэгэ үдэр зайнгүй гэртээ үнжэ, гэмтэ муу һайн юумэндэ магад оробош. Би ханаагаа зобожо хууха ха юм биб.

- Эжы, та ходоодо мууе бү ханагты. Тийхэдэгтай муу юумэн түргэн ушаралдаха ха юм. Харин 100 солхооб намдаа барюулаад, бэрхэ, һайнаар ябаад эрээрэй даа, - гээд хүжюутэйгээр үдэшбэлтнай, би эрхим һайнаар ябаад эрэхэ ха юм биб.

П. БУЯНТУЕВ.

Х.БИДСТРУПАЙ зурагууд.

Шог ёгто долгин дээрэ

ШЭБЭРДЭЛГЭН

Совет гүрэнэй хандаржа бутараадүй байха үедэ ХХ зуун жэлэй 70-аад оноор һэн хаш. Совхозой 1-дэхи отделениин дарга хурьгадые эхэ хонидхоонь илгэха гэжэ май һарын хуушаар, ноһоной сарайда суглуулжа, эрэ эмээрнь илгалга, гурговани эмхидхэлгэн эхилбэ. Тушаан болоходоо тулюур зондо тодхор тохёолдохо гэнэндэл, аадар бороо, хүйтэн һалхин буужа, оло мянган хурьгад соо муу һайн тулюур амитад дааража, норожо, шэбэрдэжэ, зууража, нүгөө тээшээ халаха гуйлдаа хүрбэд. Амитадай иигэжэ зобожо байхада, отделениин дарга мийн хараад, һалгажа байха бэшэ, эдэниие абархын хойноһоо оролдохо, арга хургаа бэдэрхэ баатай болобо.

Даргамнайш: «амитан аргатай, аляһан далитай» гүбэ, дарга хүн аад, аляһанһаа доро болоо гүбди, урдандаашы, мүнөөшө зуураһан амитадые архи шудхажа, амин голын абардаг арга байдаг, нүхэд, эдэ шэбэрдэһэн-зуураһан амитадтаа архи шудхаха арга хэе», - гэбэ хаш.

- Теэд архи хаана байхаб, архи алаабхида байдаг, алаабхийн архи мүнгэтэ байдаг, мүнгэн хэндэ байдаг бэ гэлсэжэ байтараа: нүхэд, ахамад ветврач, ахамад зоотехнигүүдтээ хандайл, эдэндэш мал аргалдаг, мал үрэжүүлдэг спирт байдаг гүбэ, - гэлсэбэ.

Даргамнайшы мориной гүйдлөөр ошожо, боложо байһан бодото ажалаа ойлгуулжа, нэгэ шэл спирт тэбэринхэй: «Одоо, юрэдөө, шэбэрдэлгээ гаргаха эмтэй болобди», - гэжэ эхэ хүжюутэй янзатай һамайштараяа элэһэн бууба.

Теэд энэ аадар бороодо өөһэдөөшө нооро, зүдэрөө юм бээ. «Хурьгадайнгаашы, өөһэдынгөөшө шэбэрдэлгэ дааралгаяа абараеы», - гэлсээд, хурьгадтаашы шудхажа, бага зэргэ өөһэдөөшө хүртэжэ байһаарнь, «шудхалдаг эмынь» дууһантаба.

«Энэмнай нүхэд, багадаа. Үшөө мууданһан амитад бии боложо байна, үнөөхимнай багадабал», - гэлсэбэ.

Үшөө дахинаа эрихэ болоходоо, - даргамнай бага халанхайшаг: «Битнайр ошохо гүбии», - гэн, моринойнгоо гүйдлөөр ошожо, боложо байһан үйлэ хэрэгээ тодорхойлжо, «үшөө нэгэ шэл» - гэхынь забһарта, тухайлһан янзатай ахамад ветеринар:

- Нүхэд, өөһэдынгөө шэбэрдэлгэ гаргана бэшэ аа гүт? - гэбэшэ, үгэхэ баатай болобо. Теэдшы дуулгабарида үхэхээ хатахаяа ханаһан хурьгад абарагдан, даргын онһон аргаар «амитан аргатай, аляһан далитай» гэлсээдгээр, хурьгадые абарагдаа, өөһэдөөшө шэбэрдэлгээ абарагдаабди гэжэ хожомынь хүхидэг һэн.

САГААН-УУЛА – МАНАЙ НЮТАГ

(Түгжээ. Эхивийн урдах дугаарта).

ПҮРБЫН БУУСА, ТООНГО

Тосхондоо хэды хоноод, Пүрбын тоонго Бэлшэрнүхэдгэс ошободди. Хойто жэлэй зунай сагта бусахадаа, майхан соо байртай хоёр долоон хоног амараа хэмди. Бэлшэрн ойбо, Хурмаста Тэгшэрини ообо ошохон байбади. Нүхэрн тоонго дээрээ олоон үдэр бүри, ханахандаа хүртгэр хульбэрдэг байгаа. Эхэл баян хотон айл байхан гэж ха. Байшан гэрэнь хуури байха юм. Пэс гэрэнь зайтай газарта адхадаг үнэнхэй хуури заада. Буусыгаа газарнаа томохонше, жэжээнше эд мүнэ, шайгай, гоё, сэрбэр сагахан шууу олохоноо Улаан-Үдэ асаржа, манайда хадагалаанда байдаг даа.

Үдэр бүри зүүн гүбээгэй саана, дүтэхэн олон тоото хошид томо боложо ябахан хурьгануудтайгаа мааралдааар, шуудалдааар буусымнай майханай хажуугаар барууддаг байгаа. Хара-Шэбэрэй гол ошожо уналдаг заншалтай. Гэдэггээтхэрингээ дүгэхэн, зэргэлдэ мүнхэлэн Бэлшэрэй аршаан булагаар дамжааар хотон байра гэжээ ошодог хэн. Бидэнь энэ булаг ай унаа жэжэй дүрбэн сагта гаһадууддаг үй, баян хана эдэ хоолоо шагнадаг байгаабди.

Эдэ бүтэе хаража, газараа галаа түлжэ, эдэ ундаа буйлуулжа байхада, аргагүй ноин байдаг хэн.

Зуһаландаа Гурбан Холбоо нуурай хажууда, хоно бэлэ газарта Содбо ахайтан хошидо, хошидон гэр бүлөөрөө ажаһуудаг байгаа.

МАЛАЙ АРГАШАН

Содбо ахайндаа оноод, Дылгэмагай шаһаан амтатай, шэмэгэй эдэ хоол дээрэ хэды хожоо байгаабди. Нэгтгэ бидэндэ танигдаагүй хүн буужа эрбэ. Хөөрэдөөбди. Энэ залуу пүхэр ветеринар мэргэжэлтэй, олон жэл хүдэлжэ ябахан нютагай хүн байгаа. Энэ ветврач буряад хүбүүнэй нэрэ, обог яажашье напжа ядааб. Мартажархиһан хүн мүнөө ябана хаб. Содбо ахайтанһаа хоно бэлэ, Холбоолжын гурбан нуур байдаг. Нютагаархидлай Холбоолжын эдэ гурбан нуур хоорондоо доогуураа холбоотой. Тимэһээ иимэ ноин нэрэгэй болоһон гэлээдэг.

Малай эмшэн хэлэхэ юм: “Эдэ гурбан нуурта пивка хорхой байдаг. Пүрбэ ахада хадхуулаад үзэ. Пивкаар болындаа үбшэгэни аргалша ха юм. Пайн болодог гэлээг”.

Эдэ үгэнүүдэ дуулаад, Содбо ахайтан машина унаатай болоһой. Тийгээд бултадаа хуугаад, Холбоолжын гурбан нуур “хаанаб” гээд лэ, “гүмэр моринойноо” жолоо Содбо ахай нуурнууд тээшэ табиба. Захш нуурай уһан дулаахан даа. Пүрбын гаршаан баряад, энэ аршаанда оруулба. Бидэ харажал байбади. Гэгтэ бэ-дэнь бишхэн хара пивканыуд хаджажа “хилб”. “Үбшэгэй бэлэ, аргай зохид” гэжэ Пүрбэ хэлэхэ юм. Удана-сье болонгүйгөөр, часыгаа хаража байхан ветврач уһанһаа гаргахадэ, бэ-дэнь няалдаһан нэгэнь пивка үгылдаа, үгыл. Хаанаб? Муу шуһанһаа садаад, үхэдэ байгаа ха. Муу байгаа үгыл. Туһа болоһон лэ байха ёһотой. Одоол үбшэгэй байха”. Тимэ бэлэ байба. Хожом хойно болоһон сагта Улаан-Үдэдэ аптеканууд соо пивка хайсал хараа хэмби.

СОДНОМ СОСОРОВИЧ СОСОРОВ

Аглаг сэлгэ Ага нютагта суугайсье, солотойсье болоһон, дээдш уханай хурса харасатай, зүгөөргүй хэсэгэй, бурханһаа, дээрэһээ үгтэһэн талаан бэлэгтэй арбан эди шэдитэ аргалха гэхэн хургануудтай нэгэ

баряаша байһан. Энэ хэн бэ гэхэдэ, Содном Сосорович Сосоров ахай. Нүхэрэемни аргалаа. Тосхонше ердэг, бидэнь зуһаландаа байхадэ ошожо, аргалууддаг хэмди. Должин эгэпын эдэ хоол хайсал эдихэн, хүртгэн байхабди.

1976 оной хабаршагайгаа гэмтэд, аргын хүсөөр бараг боложо, ВСГИК ажалдаа хүрэдэг болоо хэмби. Тээд хүлнэ ходел хабдаха. Энээн тухай Содном Сосоровичто хэлэхэдэ, хүлэемни хараад хэлээ: “Алхана ошожо, аршаанда сохоулаадерэ”. Захьяань бүрин бүгэн дүүргэдэргэжэ, нэгэ дахин баряад, хуушан байрадань табья хэн. Хүлэймни гэмтэһэн шагай анхалайгаа хуушан хэбээр аргалһан, эдгэрэн баряаша гээшэ.

Содном Сосорович Сосоров баян, дэлгэр хотон аилай эзэн болоһон. Баряашын залуу үетэн урган хүгжэжэ ябаа ёһотой.

САГААН-УУЛА ҺАА УРГАН ГАРА ҺАН СУУТА ГЕРОЙ

Базар Ринчино дайнай урдахи жэлүүдгэ багша ябаһан хүн. Эсэгш дайнай эхилхэдэ, Базар Ринчино армид морложо, дайнда хабаадасба. Байлдагууд соо гайхамшагта габыя, шэй зориг харууһангайгаа түлөө Эхэ ороной зүгөө “Советск” Союзай Герой” гэхэн үндэр дээдэн пэрэ солодо хүртгэн баатар. Эрэлхэг зориг, хатуу бэрхэ сагай болоходо харуула гэхэн хуби зайтай нютагай хүбүүн байгаа ха юм даа.

Мүнөө Базар Ринчиногай алдар соло мартагдаагүй. Мүнхэ хэтэ байха ёһотой. Нютагай хизаар ороноо шэлжэлгын ардай музей соо олоо тоото материалнууд Базар Ринчино тухай байдаг.

Базар Ринчино баатарай шаһанше ехэл богонхоһон байгаа. 1944 ондо дайнай дүлэн соогуур наһа бараһан. Алтан дэлхэйдэ амиды мэндэ ябахадэа буянтай хүн ябаа гэжэ. Арадай дунда дэлгэрэн үгтэй сэлтэй эдэ үгэнүүдэ ханаабы:

- Буян хээд, наһаяа утадхадаг. Нүгэл хээд, наһаяа хороодог.

Саанань бэлэхэдэ, Сагаан-Уула тоонго шотагаа суурхуулжа ябаһан эрдэмтэд, багшаар, геологууд, хүдөө ажахын ажаллад, врачнууд гээд лэ урган гаражал ябана ёһотой.

Хүдөө газрагуур, илаһага Алхана, Бэлшэр гэхэ мэтэ нютагуудаар ябахадэмнай, унаа хэрэгтэй болодог хэн. Иимэ харгыгаар ябахадэмнай, аргагүй үгтэй сэлтэй туһа Бата-Жаргал Уржин Цыреновна нүхэрэгэй өө хоюулан хүргэдэгэсье яажа мартажа болохоб. Үдэр хүни, бороотойсье байхадэнь “ябаял даа” гэхэдэмнай, ябадлэ үгэдэ хэн.

ДУУРГЭЛТЫН ҮГЭНҮҮД

Шэтын областийн Агын национальна округой Могойтын районной Сагаан-Уула – түрэл шотагаа, аглаг сэлгэ Агаяа аяар холуур суурхууһан, суурхуулжашье ябадаг алдар солото зарим хүдэ тухайгаа эгэ тэмдэглэл бэлэжэ, хүддэгэ ушлагшадай анхарада зориулаба.

Бурхан багшын һургаалаар, Алтан дэлхэйн үргэмжөөр, Апата аба, энхэрэгшэ эхлэн Хайраар амар мэндэ ябаял даа.

АЖАГЛАЛТА:

1. Дарижапова Д.Д. Сүүгэй Дашичойишелинг дасалай хоёрдугаар шэрээтэ Галсап-Жимба Дылгыровый намтарһаа. Улаан-Үдэ, 2007 он.
2. Бобонов Цыретор Бобонович Мэдэг нүхэртгэе Байр, Баатар хүбүүдтэй, Нина басагатай. Сэсэн, сэрбэр, ажалша Нина басаган үни гэр бүл болоһон. Мүнөө стапца Могойтодо ажаһуудаг.
3. Жамбалов Содбо Жамбалович дайнда ябаһан, шагналуудга хүртгэн.

Дулма ДАРИЖАПОВА, педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент, арадай гэгээрэлэй отличник, **Российн Буддын шажананай** заншалта Сангхын хүрэл медалистка.

Угсаата буряад араднай эртэ урда саһаа хойшо эрын гурбан наада эхилдэг байһан түүхэтэй. Бүхэ барилдаан, һур харбаан, мори урилдаан эрын гурбан нааданда ородог байһан юм. Манай Буряад ородо бэсын тамир хүгжөөлгын гүрэн турын зүгөө дэмжэдэгэ эхилһэн сагынь 1920-1930-дахи онуудта хабаатай. Спортивна журналистика 1950 оной һүл баһаа эхитэй. Николай Левский, Леонид Бобыкин, Исая Альцман, Бадмацыбик Цыденов, Норжимо Бадмацыренова, Анатолий Сумкин, Юрий Зилотин, Борис Сандапов болон бусад физическэ культура ба спорт тухай түрүүлэн бэлэжэ эхилһэн юм гэжэ түүхэ гэршэлдэг. Эдэмнай хүдөө ба хүдэлмэришэн бэлэжэгд гэхэ гү, али штатнабэлгэ корреспондентууд, тобшолбол, түрүүлшын туһалагчид болодог байгаа.

Үнэ эрһэн зуун жэлэй 30-дахи онуудай гэн үсэдэ Буряад орон тухай бүхэ дэлхэйн зон дуулаа бэлэй. Буряад табан басагад, тусхайлбал, С.Тыхсева, М.Хахалова, Е.Константинова, А.Сункуева, В.Любимская гэгшэд хоригшо Леонид Бобыкинэй хүтэлбэри доро Улаан-Үдэһөө Москва хүртгэр санаар олоо хэмнай. 1936 оной октябрийн 21-дэ Революцийн талмай дээрэһээ гараад, 1937 оной маргын 6-да манай ороной нислэл хото хүрһэн байгаа.

Хожом хойшоодо Николай Иванов, Василий Мамилов, Александр Игумнов, Лубсама Гармаева, Николай Галданов, мүн бэлэнь эрбхитэд физкультурнигууд, спортсменүүд тухай бэлэжэ, газетын хуудалһанууды шэмэглэдэг болоо хэн. Эдгэй һүүлээр Владимир Бараев, Анатолий Субботин, Гешадий Болдогов, Бадма Цыремпилов, Бага-Мүнхэ Жигжитов, Ким Баторов, Сергей Бухасев, Роберт Гаязов, Валерий Бадмаев, Владимир Фомин болон бусад аха үетэнөө халажа абанан юм. Саашадаа Анатолий Карнов, Борис Миромапов, Валерий Сыдеев, Герман Намжилов, Баясхалан Дабани, Андрей Данчинов, Борис Балданов болон бэлэнь журналистнууд бэсын тамирые хүгжөөлгэ тухай үргэһөөр бэлэжэ, түүхэдэ мүнхэлэ. Тээд эдэмнай хэд гэгшэб? Зариманайн намтартай уншагшадда танисуулаа.

Лубсама Аранзаевна Гармаева 1927 оной декабрийн 25-да Хурамханай аймагай

«Буряад үнэн» сониной 90 жэлэй ойдо

ТҮРҮҮШЫН ТУҺАЛАГШАД

Хүсэгөөр шотагта түрэнэн юм. 1935 ондо Элһэнэй эхин һургуулида хурахаая оробо. 1948 ондо долоон жэлэй һургуули дүүргэб. Энэл жэлдэ Л.Гармаева Буряад-Монголой хүдөө ажахын техникумтэ орожо, 1952 ондо тэрлэгэ түгэхэжэ, зооветеринарна институтта хураад, 1957 ондо ветеринарна врач болоо хэн. Тийн арбан жэл соо Ивалгын, Хурамханай, Баргажанай аймагуудта ветеринарна врачаар хүдэлб. 1962 онһоо Лубсама Аранзаевна Буряадай хүдөө ажахын. Зүүн Сибириин технологическа институтуудта багшаала хэн. Ветеринарна эрдэмэй кандидат 1972 ондо боложо, доцентээр хүдэлөө. Техникум, институтта хураха үедөө тэрэ хүнэн алетикэ, саиа, велосипедээр урилдаанда эршэмтэйгээр хабаададаг байгаа. Тийгэбшье шатараар эгэл эхэ амжалта туйлаһан габыяатай, тэрэ шатараар Буряад Республикын 13 дахин чемпион, Сибири болон Алас-Дурна зүгэй 5 дахин чемпион, «Буревестник» бүлгэмэй Российн Советэй, хүдөөгэй шатаршад соһоо СССР-эй чемпионка болоһон алдартай. Араталын ажалай ветеран Л.А.Гармаева Российн Федерацийн габыяата тренер, «Российн физическэ культурын габыяата хүдэлмэрилэгшэ» гэхэн үндэр нэрэ зэргэтэй байгаа. 50 гаран эрдэмэй хүдэлмэри бэлэһэн юм. Тэрэ олон шабиартай байһан гэжэ. Л.А.Гармаева эрдэм ухаанда, спорто, журналистикада эхэ мур сараа үлөөһэн хүн гэжэ олоһон тэмдэглэгтэй.

Николай Батомункуевич Галданов 1930 оной түмэр сагаан Морин жэлэй декабрийн 15-да Хэжэнгын аймагай Дулда-Хулаһанай сомоной Тураасгай шотагта түрэнэн юм. Дайнай жэлүүдһээ эхилдэг, 1948 он болотор түрэл колхоздоо элдэб ажалда ябажа гараа. 1958 онһоо тэрэ журналистаар хүдэлһэн байгаа. 1962 онһоо СССР-эй Журналистнуудай холбооной гэгшүүн. 1965 онһоо шатараар СССР-эй спортын мастерта кандидат.

Түрүүшээр Хэжэнгын аймагай сониндо, удаань «Баргажанай үнэн» газетэд харуусалгата секретаряар, редакторай орлошоор хэдэн арбан жэлэй туршда амжалтагайгаар ажаллаһан намтартай. Үнэн шударгы ажаллаһаа түлөө Н.Б.Галданов 1984 ондо Буряадай Журналистнуудай холбооной Ярослав Гашегай пэрэмжэтэ шалгай лауреат болоһон, 1987 ондо «Буряад Республикын физическэ культурын габыяата хүдэлмэрилэгшэ», 1992 ондо «Российн Федерацийн соёлой габыяата хүдэлмэрилэгшэ» гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдгэ хүртгэн байгаа. «Илалтын 50 жэл» гэхэн республикын конкурс-фестивалиин лауреат 1995 ондо болоо хэн.

Николай Галданов хүдөөгэй шатаршад дунда республикын арбан дахин чемпион юм. Ородой шатарай һургуулийн үндэһэ һуури табигша Михаил Иванович Чигориний кубогта хүртгэн түлөө 1958 ондо РСФСР-эй хубин-команда болон бэлгээр наадалгаар СССР-эй XII чемпионатуудай түгэхэлэй мурьсөөндө хабаадаһан байгаа. Галдан тэрэ командын бүридэлдэ оруулагдажа, СССР-Монгол, СССР-Польшо, СССР-Венгри хоорондын мурьсөөнүүдгэ хабаадаһан гэжэ.

Николай Батомункуевич табан номой автор: «Шахматы в Бурятии» (1976), «Баян-Голой солотон» (1987), «Нажар сагай дуул» (2000), «Арбан гурбан абарга» (2001), «Дүрбэн балта» (2004). Мүнөө тэрэ «Түүхэдэ» шалгалта хэдэгтэй гэжэ удаадахи номоо бэлэжэ дүүргээд, хэблүүлхэ зорилготой ажал ябуулжа байна.

Манай республика дотор угай журналистнууд олон юм. Эсэгэ, хүбүүн, аша гурбан **Субботинтоние** элдэ дурдалтай: эсэгшэ – **Григорий Григорьевич**, хүбүүниин – **Анатолий Григорьевич**, ашань **Алексей Анатольевич**. Эгэл үгшэй «Правда Бурятии» газетэд ажаллаһан, мүнөө Алексей Анатольевич ИТАР-ТАСС-ай

Буряад Республикадахи корреспондентээр хүдэлдэг. Үшөө эндэ эсэгэ хүбүүн хоёр **Сергей** болон **Петр Цырендоржиевтоние**, **Тарас болон Геннадий Башкуевтоние**, **Юрий** болон **Дмитрий Коркинтоние**, **Андрей** болон **Евгений Румянцевтоние** дурлаха байна.

Оюун бэлэгтэй журналист **Анатолий Григорьевич** Субботин Эрхүүгэй университетгэ хурахадаа, боксёр ябаһан, боксоор СССР-эй түрүүлшын олимпийскэ чемпион Владимир Сафронов тухай «Олимпийскэй алтан бэлэг» гэжэ ном 1982 ондо Улаан-Үдэдэ барлуулан гаргуулаа хэн. 1956 ондо аяар холын Австралийн Мельбурн хотодо үнэргэгдэһэн XVI Олимпийн наадалгаудта Улаан-Үдэдэ тоонотой хүбүүн совет боксын түүхэдэ түрүүлшын олимпийскэ алтан медаль ол ууһан юм.

Журналист, уран зохёолшо **Сергей Дмитриевич Бухасев** мүн лэ манай суута боксер Владимир Сафронов тухай «В квадрате ринга» гэжэ ном бэлэһэн байна, журналист, драматург **Геннадий Тарасович Башкуев** «Великий Баранников: жизнь как ближний бой» гэжэ гоё хайханаар нэгэ үгшэ гэхэн ном 2008 ондо республиканска типографида хэблүүлэн гаргаа хэн. 1964 ондо Токиогой Олимпиадада мүнгэн медальар шагнагдаһан, хойто жэлын Берлиндэ Европийн чемпион болоһон суута боксёр В.Баранников тухай энэ ном соо хөөрэгдэн.

Сүлөөтэ барилдаагаар дэлхэйг, Европийн, Ази түбийн чемпион Борис Будаев тухай ном журналист **Баясхалан Дабани** бэлэжэ, уншагшадта бэлэглэһэн байгаа.

Буряад ороноо бүхэ дэлхэй дээрэ алдаршуулан суурхууһан элитэ эхэ спортсменүүд тухай эрбхитэд, тренерүүд, журналистнууд, уран зохёолшод элдэб сонинуудта, сэтгүүлүүдтэ, брошюрануудта, тусхай номууд соо үргэһөөр бэлэжэ, түүхэдэ мүнхэлэн бшуу.

Бага-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист.

Мүнхэ дурасхаал

БУРЯАД СЭРЭГШЭДЭЙ БААТАРШАЛГА

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай дүүрэнээр 20 мэлэй хайндэртэ Москвае хамгаалганда буряадудай гаргаһан баатаршалга тухай Хурамхаанай аймагай партактивай суглаанда 312-дохи дивизион 510-даху стрелково полкын парторг-снайпер, Ленинэй, Алдар Солын орденто Василий Александрович Петелин элидхэл соогоо тэмдэглэбэ. Шэтын, Эрхүүгэй, БМАССР-эй 10000 сэрэгшэдхээ бүридэһэн 312-дохи стрелково дивизидэ 1500 буряадуд байгаа. Декабрь харын хүйтэниие буряадуд хайса дабадаг, санаар ябаханда бэрхэнүүд, буудаханда мэргэн бэлэй.

Гармаев Гармажаб Аюрович

Борсоев Владимир Бузинаевич

Тулаев Жамбал Ешеевич

Балдынов Илья Васильевич

Жанаев Дарма Жанаевич

Хантаев Василий Хариневич

Ринчино Базар Ринчинович

Мархеев Михаил Фёдорович

Дэрээнхээ Дарма Жигжитов санаар дайсанай ара талада гаража, буу зэбсэгэй ехэ склад тэнхэлбэ. «Дайшалхы Улаан Тугай орденээр манай дундаһаа түрүүшын хүн шагнагдаба. Москвае хамгаалганда Гааргаһаа - майор Дашинама Занабадаров, Аргатаһаа - Аюрзан Будаев, Майск тосхонһоо Илья Чулков дайшалхы баатаршалга гаргажа, Алдар Солын орденээр шагнагдаба. Москвада мединститут дүүргэхээр, Дулгар Цыденова, Шагдар Дашиев, Самадай Пилданов тус-тусгаа хэдэн зуугаад шархатаһан сэрэгшэдые үхэлһөө абарбад. Хурамхаанай дунда хургуули алтан медальтайгар дүүргэһэн Обхор Дондулов аймагай военком Жибаевта ерэжэ: "Би дайшалхы хэрэгтэ хурааб, намайе Москва хамгаалганда эльгээгты", - гэбэ. Уданшбегүй Обхор Москва дүтэлжэ ябаһан «Хейнкель»

бомбардировщицые пулемёдоор бууджа шатааба, Улаан Одоной орденээр шагнагдаба. Дэрээнхээ Сэсэг Мыжытовна Эрдыниева Чойбалсан городто Японин дайнда сэрэгшэдые аргалһан буянтай", - гэхэ мэтэ олон баримтанудые В.А.Петелин коммунист партиин аймагай нээмэл актив дээрэ хэлээ бэлэй. Тэд мүнөө В.А.Петелин шэнги, манай нютагай оратор Дондоб Доржиевич Очиров шэнги хөөрэдэг, бэшэдэг хүнүүд үгы тооной болоо. Түнхэнһөө гарбалтай, городто ажаһуудаг дунда наһатайшаг томоотой хүнһөө: «Түнхэндэмнай Советскэ Союзай Герой хэн бэлэй? - гэхэдэмни, «Байза, Тулеев бэлэй гү», - гэжэрхибэ. Гаарга нютагай Улаан-Үдэдэ дээдэ хургуулида хурадаг басаганһаа: «Гааргаһаа ургаһан генералнуудаа нэрлыгт», - гэжэ асууһамни, мэдэхгүй байшаба.

Манай үсөөхэн буряад яһатан Советскэ Союзай 8 геройнуудтай: Гармаев Гармажаб Аюрович, Борсоев Владимир Бузинаевич, Тулаев Жамбал Ешеевич, Балдынов Илья Васильевич, Жанаев Дарма Жанаевич, Хантаев Василий Хариневич, Ринчино Базар Ринчинович, Мархеев Михаил Фёдорович. Советскэ Союзай Геройнууд булта хайн хургуулитай байһан. Тиэхэдэ «Алдар Солын» I, II, III шатын орденот баатарнуудые нэрлэе: Батагав Семён Иванович, Булутов Самбу Хайдапович, Дымчев Бата Микишкевич, Шарапов Гуродоржи Султимович. Гүрэнэй архивай мэдээгээр, Литва II Советскэ Союзай Геройтой, Эстони - 8, Кабардино-Балкари - 7, Абхаз - 5, Молдави - 2, буряадудһаа үсөөн зонтой яхад - 3, эвенк I тоологдоно. Буряад генералнуудай тоогоор бидэнэр

армян, грузин яһатанһаа дутуугүйбди. Ленинскэ, Гүрэнэй шангай лауреат, генерал-лейтенант, техникескэ эрдэмэй доктор, баллистическэ ракетые агаарта сохихо зэбсэг бүтээһэн Шарапанэ Або Сергеевич, шэнгэн шуһа плазма болгоһон медицинһын эрдэмэй кандидат, генерал-майор Занданов Антон Бадмаевич, Днепр, Дунай мүрэнүүдые гаталха тусгаар операциин түсэб зохёһон генерал-майор Тукеев Иван Олзоевич, Польшодо амгалан байдалай хуури зохёолсоо, Хинган-Мукденскэ операциин автор генерал-майор Цыденов Даба Ринчинович. Тиэхэдэ алдарта фронтовик, БМАССР-эй МВД-гэй министр, генерал-майор Бутуханов Николай Васильевич - эдэ 6 генералаараа буряадуд омогорхохо ёһотойбди. «Танай Буряад Республикын сэрэгшэд, тэрэ тоодо буряадуд, Москвае хамгаал-

ганда онсо габьяатай», - гэжэ Москва хотын мэр Ю.М. Лужков Баргажанда 1990-ээд онуудаар ерэхэдэ хэлээ, баярай тэмдэг барюулаа», - гэжэ аймагай гулваа Л.Б.Ванюшкина 1992 ондо намда хөөрөө хэн. 1941 оной ноябриин 7-до Улаан талмайда И.В. Сталинай амаршалгын үгэнүүд совет сэрэгшэдтэ үшөө ехэ хүсэ шадал нэмээжэ, Улаан Арми немедүүдые Москваһаа намба. Хэзээдэшые, хэндэшые булигдаагүй немедүүд совет сэрэгшэдтэ бута сохигдобо, энэнь сахилгаан мэтэ бүхы дэлхэйгээр тарашаба. Японни, Турци СССР-тэ дайгаар довтолхоёо арсаба. Гитлер мэдээгээ алдажа, гурбан фельдмаршалнуудые, 40 генералнуудые үлдэһэн юм.

Владимир БАТОРОВ,
дайнай
ара талын ветеран.

ДАЙНАЙ ҮХИБҮҮД, БУЛТА НЭГЭДЭЭЛ!

Һүүлэй 2009, 2010, 2011 онуудта дайнай үхибүүдтэ зориулагдаһан яһала олон статьянууд манай республикын газетэ, журналнуудай худаһанууд дээрэ толилогдодог болоо юм. Энэнь ехэ хайшаалтай. Юундэб гэхэдэ, 1928 онһоо 1945 он болотор түрэн зон манай республикын аймагуудта топ олон. Дайнай үхибүүдэй эрхые бии болгохо, тэрэниие хамгаалхын түлөө манай республикын коммунист партиин республиканска комитет үүсхэл гаргажа, август харын 25-да эмхидхэлэй конференци дээрэ Республиканска нийтын-патриотическа «Дайнай үхибүүд» гэхэн эмхи бии болоһон байна. Шухала зорилгонь юун болоһон гэхэдэ, дайнай үхибүүд ара талын ветерануудта адли эрхэтэй, мүн адли тэдхэмжэтэй болгохо. Энэ эмхи дайнай үхибүүдэй эрхые дээшэн үргэжэ, ажабайдалын хайн болгохо зорилготой. Аяар холо хадалиг Аха нютагта

аяар 200 гаран зон 1928 онһоо 1945 он болотор ажаһуугаа. Зарим нэгэниинь хургуулида балай хураагүй, гансал хүндэ хүшэр ажалда эхэ эсэгэтээ ябадаг байгаа. Тэрэ сагта Аха нютагта мал ажал байһан юм. Мүнөө болоходо эдэ зон аяар 83 наһатай, 1945 ондо түрэн зон 66 наһатай. Аха нютагта дайнай үхибүүд 1928 оной 3 хүн, 1929 оной - 6 хүн, 1930 оной - 8 хүн, 1931 оной - 7 хүн, 1938 оной - 8 хүн г.м., 1943 оной - 7 хүн, 1944 оной - 5 хүн, 1945 оной - 5 хүн болонот. Аха нютагта 220 зон сооһоо аяар 20 гаран зон 403 түхэриг ЕДВ абадаггүй, юундэб гэхэдэ, эдэ зон правительствын ямаршы шагнал үгы юм, эдэ зон ехэнхидэ 1930-37 онуудта түрэн зон болоно. Зарим нэгэ зонийн гүрэнэй пенсис оройдоол 5-6-7 мянган түхэриг болодог. Харин эдэ зон ганса нэгээрэ үлэһэн, үншэн үрөөһэн зон, аалин, балай ехэ эрилтэ табидаггүй зантайну-

уд, хаяхан аймагай депутадудай сесси дээрэ бюджетно-финансова комиссин гэшүүд 20 гаран дайнай үхибүүдтэ октябрь харын 1-һээ хүн бүхэндэ 403 түхэриг туһаламжа үзүүлхэ гэжэ тогтоол абаа юм. Энэмнай ехэ хайшаалтай мэдээсэл. Саашадаа аймагай тосхон бүхэндэ нийтын патриотическа эмхи бии болгожо, урдаа табигдаһан зорилгонуудаа үргэн дэлисэтэйгээр бэлүүлхэ гэжэ ехэ найдагдана. Энэ ажалые аймагай ветерануудай соведэй гэшүүд, мүн коммунист партиин гэшүүд хүтэлбэрилжэ ябаха ёһотой болоно. Аймаг дотор правлени бии болгохо ёһотой. Тиэхэдэ федеральна хэмжээндэ дайнай үхибүүдые аршалха, туһа үзүүлхэ, хамгаалха талаар ара талын ветерануудта хабаатай хуули абтагдаха ёһотой гэжэ ехээр найдагдана. Дайнай болоходо, эршүүлмнай армида ошохо баатай болоо, харин эдэ

зоной ажалые дайнай үхибүүд халажа абаа юм. Бага наһанһаань үхибүүд адуу мал, хони, ямаа хараха баатай болохо. Зунай сагта үбһэндэ ябаха, түлээ бэлдэхэ, шэрэхэ уялгатай болоо. Эртэ бодожо, эхэтээ үнээгээ наалсаха, тугал хараха, ногоо наба тугалдаа бэлдэжэ асарха уялгатай байгаа. Дайнай үедэ эдээн, хубсаһа хунар тон муу байгаа. Дайнай үхибүүд тэрэ сагта үхэн үхэрэй, хониной мяха, мүн үхэн тугалай мяха эдихэ баатай болоо, саахар, конфет тон хомор байгаа хэн. Үхибүүд кукурузын, гальян талханай хилээмэ нормоор эдидэг байгаа. Дайнай илалтын хэрэгтэ 7-11 наһатай үхибүүдэй ажалын үүргэ тон ехэ байгаа гэжэ ханагдана. Андрей ГАКАНОВ, ажалай ветеран, 1959 онһоо коммунист партиин гэшүүн, 73 наһатай.

(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

МИЛОСЕРДНАЯ ЛЮБОВЬ МАТЕРИ УЭЛУН

После того как покинули их подданные, друзья, даже слуги Есугэй багатура, жизнь сирот, оставшихся с матерью Уэлун, начала ухудшаться изо дня в день. Дошла до крайней нищеты и страданий. Такая внезапная напасть пришла в лучшую семью степных аристократов. Возле матери Уэлун остались привеленная хатун Есугэй багатура, ее дети, также двое-трое слуг, несколько голов скота.

В таких трудных условиях ловкая от рождения мать Уэлун не отчаялась и стала мужествен-

матери Уэлун, ее мужественную решимость, ее терпеливое трудолюбие, ее светлую материнскую любовь, обрисовать национальный образ монгольской матери. В этом видна отличительная особенность изложения монгольских историков, национальное своеобразие их труда. Только в «Сокровенном сказании» можно найти художественно-лирический характер изложения исторических фактов в форме образных стихов. Хотя мать Уэлун выкармила своих детей самой скромной пищей, съедобными растениями и дикорастущей ягодой, они не только выжили и выросли, но и стали главенствующими госу-

САЙШИЯЛ

кроме собственных теней, нет кисти (цапога), кроме хвоста».

Мать Уэлун сочетала в себе трудолюбие и терпимость, милосердный, честный характер монгольской матери. Она не только вырастила и воспитала своих детей, но, можно сказать, стала символом милосердия к сиротам, сострадания к бедным. Потом, когда Темучин затеял великие деяния по объединению многочисленных монгольских племен, она воспитала, как своих собственных детей, еще четырех мальчи-

ЗАКАЛКА ТЕМУЧИНА ЛИШЕНИЯМИ И СТРАДАНИЯМИ

Хотя и родился в семье знаменитого полководца Есугэй багатура, происходившего из степных аристократов рода Борджигин, с малых лет Темучин испытал измену своих сородичей, оставленный ими, жил в страшной нужде, терпел унижения и оскорбления других, знал лишения и одиночество, «не имея друзей, кроме собственной тени, не имея защиты, кроме хвоста». Эта

Детские и молодые годы Чингисхана

но бороться с навалившимися на них бедами. В упорных трудах она собирала ягоды черемухи и дикой яблони, стебли ревеня, корни и луковички, дикий лук, ловила рыбу, охотилась на тарбаганов и сусликов, тем кормилась.

Все заботы по воспитанию сирот, по всякой домашней работе целиком были взвалены на плечи их матери Уэлун. В таких летописях, как «Сокровенное сказание», «Лу, Алтан Тобчи» о сострадательной и милосердной любви Уэлун приводятся хвалебные стихи.

Автор «Сокровенного сказания» сумел передать тяжелую, полную трудных забот жизнь

дарственными деятелями, вожакими масс, ханствующими персонами. Об этом тоже говорится в стихотворных строках:

**Корнями и луковичками
вскормленные
Строгоправной Ужин сыновья,
Чинами власть держащими
выросли,
Травами и ягодами
вскормленные,
Светлолицей Ужин сыновья
Правителями высокородными
стали.**

Жалостливая и сердобольная Уэлун Ужин сама мало ела и плохо одевалась, но зато своих осиротевших детей старалась всем обеспечить, не сокрушаясь,

не сгибаясь, мужественно и неустанно учила их всему доброму, здоровому. Прежде всего, она учила их почитать своих предков, учила на примерах доблести и отваги Хабул хана, Хотала хана, их отца Есугэй багатура. Учила ненавидеть их врагов, особенно тайчигутов, татар, также ханов Золотого государства, которым нельзя прощать обиды, просила не забывать никогда их злодеяния, призывала отомстить им. Затем по примеру древней матери их рода Алун Гуа учила их быть дружными, держаться всегда друг за друга, постоянно напоминала им об их трудном положении, говоря: «Нет у вас друзей,

ков-сирот, плененных у разных родов. Среди них были Гуцу, найденный на меркитских землях, Гугэцу, найденный на землях басутского рода тайчигутов, Шикхутуху, найденный у татаров, Борохул, найденный на землях Зуркинов. Она воспитала их, чтобы они стали для ее собственных детей ушами ночью, глазами днем, довела, чтобы «руки их достали тороки седла, чтобы ноги их достали стремени». В ходе великих дел ее сына Темучина эти воспитанники стали ему верными, надежными друзьями, багатурами - предводителями войск, полководцами и министрами.

обстановка, эти обстоятельства особенно закаляли Темучина, сыграли определяющую роль в становлении его характера, его человеческого облика.

Если задаться вопросом: что особенно отличало юного Темучина в его молодые годы, то можно отметить прежде всего трудолюбие, бескорыстность, упорство и терпение.

Перевел со старомонгольского Нориол ОЧИРОВ.
Подготовила Г.ДАШЕЕВА.

(Продолжение следует).

(Ургэлжлэл. Эхинийн январин 19-эй №2 (765) дугаарта).

Уран зохёолшын 80 жэлэй ойдо

Николай ДАМИНОВ

ШИЛДЭЙ ЗАНГИ ТУХАЙ ДУУН

Поэмэ

2
Хаанаһааб энэ аялга - хонгёо, эбтэй?
Хаданаа эхитэй зээрэг горхон гү, али
Ойгоор шууяһан халхин гү даа, хүртэй?
О, тэрэ - халхинш,
горхонш бэшэ хань эли!
Шадамар бэрхэ Шилдэй занги
Шатар хээтэй үргэн ехэ танхимдаа,
Арзын хатууе баатарнуудтаа заланги
Амаржа, хүхижэ зугаалжа хууна
ха юм даа.
Архин зугаа улыгам зохидоор урдана.
Али абада хэнэй мэргэн байһые,
Ямар газараар хүлэгүүдэйнгээ зайһые
Ярилдаашаднай омогорхолдон дурдана.
Гэнтэ тэндэ ара талаһаа нэгэн
Гэшхэдлээ улам хурдан болгоһоор,
Шэнэ үедэ хуушанай гомдол нэхэн,
Шилдэйн нюдые сэхэ гэтэн золгоһоор,
Туласа ержэ, үгэ хэлэхэм гэбэ,
Туулай самсын энгэр захые сэлибэ.
Эрсэн шара нюдэтэй, хабтагархан
норготай,
Энэ хадаа - Бүхэтэр Атаан гэгдэһэн,
Хамаг юумые хараарнь хараха дуратай,
Хатуу гэгшын досоохитой хүдхэ хэн.
- Мэргэн хайдууд! - гэнэ Бүхэтэр Атаан,
Мэхын утаһа үзүүр талаһаань шатаан. -
Эндэ, мүнөө, Шилдэй зангини
танхим соо
Эрын дээжэнэр архидашоо, тамхилшоо,
Хаанай урда мэтээр урдан хүгэдэлдөө,
Хархис барлаг болошоо
хэбэртэй бүгэдэндөө.
Үүлэн шэнги сүлөөтэ нүүлгээ орхижо,

Үрхэ доогуур шэбээлшэһэн таанадтаа
Сэхыень хэлэхэм, ойгоо гутан жэрхэжэ:
Памгад болоһон хайд мэргэдүүд
байнат даа! -
Бардам аалинаар хууридаа ошоод хууба.
...Баатарнууднай абягаүйхэнээр ууба.
Удаан тездшье шэмээгүй
байдал тогтоогүйл.
Ухаасай мэргэн бодобо, хэлмээс хугалан:
- Нээрээ, мэргэд, энэмнай ехэ таагүйл!
Нэрээ түрээс үсын үедэ хухалан,
Малшад юундэ болошообидни ябууд
Манан зэрлинг хүбшэ тайгын хүбүүд? -
Эрхидэй баатар үргэлжэлүүлбэ үгыень:
- Эрхэ сүлөөмнай хаанаб?
Харуулыг биень!
Олоо үхидтэй сэнгэхэ гү бөмнай, -
Одоо намда ганса гэргэмни хашаршоо.
Алим бэ тэрэ - шуурган шэнги хатар соо
Адуун хүрэгые намнан асардаг үемнай?
Хэрээгы шэрүүнээр шагнажа
хууһан Шилдэй:
- Хэрэггүй юумэ шашанат! -
гэжэрхибэлтэй.
- Юундэ хэрэггүй байха юм? -
гээд лужаганажа,
Юсэдүү хүбүүн ерэбэ, урда гаража: -
- Хамагнаа, Шилдэй, засагтайб
гэжэ бү гоёо,
Хатан номоннай үлүү засагтайл, - гэжэ
Гурьбатай хана руунь эльгээжэрхибэ
годийбэ:
Гушаад годли хойноһоонь шаагдабал,
сэрбэжэ.
- Ухаагаараа дишлэхэб гэжэ заннаа хааш,
Урдаһааш бодохо Бүхэтэр Атаан байхал.
Шарайн хайхаар үлэбэб
гэжэ һанаа хааш,
Шамһаа үлүү Эрхидэй баатар байхал.
Эрэ мэргээрээ эрхимби гэжэ ханабалшини,
Энэ зогсоном Юсэдүү хүбүүн урдашини! -
Аляһанай нийдэмэ абягаүйхэн
Аалин хүлээнги байдал тэндэ тогтобо.

Шэг шарайдаа улаан шуһа гүйһэн
Шилдэйн нюдые олохон нюдэд угтаба:
«Хараялши, энэ бусайдуу урьхаһаа
Хайшан гэхэдээд суута Шилдэй
гарагша ааб?
Арад зонойнгоо, баатарпуудайнгаа
урдаһаа
Ахмад мэргэн ямар нюдөөр
харагша ааб?»
- Засаг тухайда асуудал намда
табьяалта,-
Залан зөөлэнөөр эхилбэ
мэргэн Шилдэй -
Номо һаадагтай сэсэн зугаада хаалта,
Нохойн эдихэгүй юумэ ухаандаа
шэбинэлтэй,
Сэсэн зугаае хэлмээр гутаадаг
бэшэ хэн хадаа,
Сэлмэг аажамаар харюусажа туршаһуу.
Орхини, Юсэдүү, тэрээхэн годли, жадаа;
Огсом хэдэр аашаяашь мартажу хуу,
Мүргэхэгүйлби - зуунпые
жадынтнай урда,
Мүн таанаршые мүргэхэгүйлта намда.
Энэл даа, харатгы, дээдын
засагай хүлдэ! -
Эгэшэг зохидоор дуугараад,
Шилдэй мэргэн
Арадаа байһан абдараа нэрһэнэй хүлдэ
Алтан үзэгөөр бэшээтэй саарһа үргэн,
Дүлэтэ нюдээс омогорхолоор
ялалзуулаа:
- Дүтэлыг наашаа, баатар мэргэд,
бултуулаа.
Эрхилэн ябаһан отогойхидни, бүгэдэ,
Эритэ мэсын бэшэ, энээнэйл урда хүгэдэ!
Обёорон уншыт: одо мүшэнэй
сараа мэтэл,
Ородой хаанай манда
үршөөһэн грамотал!
Харалган хатуу сагта халхалха
зоригтойгоор
Хайра хэшэгнай боложо,
бидэндэ бууһан лэ.
Энгэр бэсдээ халдагалхалди толотойгоор!
Эрдэни шухаг эржэн тамгатай

хажууһан лэ! -
Мэргэд хайдууд толгойнуудаа
дохилдобо:
- Мэтэр даа, зүб, арсаан
байхагүй, - гэлдэбэ.
Энэбхилээд, Шилдэй саашань хэлэнэ:
- Эрхидэй шарайгаар хэнһэшые
сэбэр гэнэ.
Эрын хайхан - эмээлтэ дээрэ гэлэйл даа,
Шарайдаа бэишэ, шандаһандаа
бэлэйл даа.
Харин тэрэ шэди мэргээс туршаһын,
Харсага хурдан һума годли харбахын
Тухайда, Юсэдүү, шинни хэлһэн үгые
Тунайшалжа хууха аргам үгы лэ.
Үбэр талынгаа үндэр дободо гараялши,
Үрсэн! тодхохо газарнуудаа хараялши.
Болзоото сагтаа зэргэлхэдэжэ хуухадаад,
Бодолой хатууе бэе бэсдээ туухадаад,
Эрхин хурганай эршэ хүсье зүйлгээл,
Эрэлхэг нюдэнэй хүбэлгэн
хурсые гүйлгээл.
- Одоол энэтнай ёһотой байна! - гэлдэжэ,
Олоороо мэргэдүүд хананхатайгаар
шууялдаа.
Архита шэрээһэ, амаа аршан
бодолдожо,
Агтанууд тээшэ, газаашаа,
бушуулалдаа.
Үбэр талынгаа үндэр добо дээрэ
ерэхэдэ,
Үбгэд сээсдтээ урданай гуримаар
хандажа,
Үрсэн табихынь даалгаба Шилдэй,
Үдэһын хараанһаа уридлахаар
шамдажа.
(Ургэлжэлэһын хожом гараха).
¹ Үрсэн— харбаха сагаалса

КАК ПРАЗДНУЮТ САГААЛГАН В БУРЯТИИ

В Бурятии в последнее десятилетие сложились традиции празднования Белого месяца. Праздник длится целый месяц, собственно Новый год встречают первые три дня. Обряды подразделяются на культовые, которые проводятся в дацанах, и народные.

В большинстве дацанов проводятся особые торжественные богослужения - хурапы, описание которых публикуется на страницах местной прессы. Верующие собираются во дворе дацана, где находится конусообразное сооружение «Дугжуба» из досок и дров, обтянутое тканью, с подобием языков пламени. К этому конусу приделываются флажки из бумаги, устремляющиеся вверх. «Дугжуба» - символ всех людских прегрешений за год. Ближе к вечеру совершается обряд сжигания Дугжубы. Все желающие приносят куски ткани или кусок пресного теста, заранее обтерев ими себя и домочадцев. В процессе горения «Дугжубы» нужно бросить принесенные кусочки в горящий костер. Этим Вы предохраняете себя и своих близких от болезней, напастей и дурных помыслов, совершая обряд очищения огнем. Теперь Вы можете смело встречать Сагаалган с чистой душой и телом.

Там же можно заказать молитву, защищающую Вас и Ваших близких от педугов и пожелать счастья, радости и удачи в наступающем году. Особую молитву нужно заказывать людям, чей год рождения по восточному 12-летнему животному календарю наступает, поскольку завершается очередной цикл жизни и начинается новый.

На следующий день читаются молитвы богине - хранительнице веры Лхамо, являющейся также покровительницей Иволгинского дацана. По легенде, она в этот день совершает обход всей земли, ведет подсчет скота и людей. С рассветом, когда Новый год вступает в свои права, во всех дацанах устраивается пятнадцатидневный хурал, посвященный победе Будды над врагами его учения. По легенде именно столько потребовалось Будде, чтобы одержать победу, проявляя различные чудеса. В это же время ламы читают священные книги и молитвы, молятся о плодородии, о здравии, о процветании и благополучии в Новом году.

Готовиться к Сагаалгану начинают задолго до праздника. Во-первых, необходимо привести в порядок все хозяйственные дела по заготовке дров, сена. Мужчины начищают до блеска или заказывают новую сбрую и упряжь для своих лошадей. Женщины занимаются чисткой и шитьем одежды. Все семьи зани-

маются уборкой дома и во дворах, безжалостно выбрасывают старые и сломанные вещи. Затем необходимо окурить благовониями домочадцев, скот, дом и все постройки.

Сам праздник можно условно разделить на три основные фазы: канун, первый день Нового года, остальной месяц.

КАНУН ПРАЗДНИКА

В канун (бүтүү үдэр) желательнее всего быть дома, среди своих родных и близких. В этот день совершаются не менее важные обряды, чем в первый день Нового года, среди которых символический обряд «люмки» или «вскрытия» каких-либо предметов. Это форма проявления древнего магического действия ломания старого и освобождение дороги новому. Например, достают заготовленное на зиму мясо, достают лопатку или берцовую кость барана (нүлдэ) и извлекают из нее костный мозг, заключающий в себе жизненную силу скота.

Другой обряд кануна Нового года - «Бурха дэлгэхэ», или поклонение домашним божествам. У верующих бурят-буддистов в каждом доме в северной или северо-восточной стороне находилась божница (хоймор), где размещались скульптуры и священные книги или другие буддийские предметы, развешивались изображения буддийских божеств. Каждый, кто приходил в дом, в первую очередь устремлялся к божнице, чтобы засвидетельствовать

свое почтение божествам. Перед изображениями божеств зажигалась лампада (зула), воскурялись благовония (санзай), ставились различные угощения, например, молочные продукты, печенье и другие сладости на подносах. Магическое значение имела баранья грудинка (үбсүүн), которую подавали вместе с бедренной костью (можо сэмгэн). Подобное угощение (буулэг табиха) должно стоять несколько дней.

Особо значащимся считался обряд «Далга» - подношение хозяину огня, в котором участвовали все члены семьи. Каждый отламывал кусочки еды со всех блюд и бросал в огонь, проговаривая: «Отзвенел старый год, наступил новый, совершаю жертвоприношение грудинкой белой овцы. Да исчезнут смерть и страдания, да установятся счастье и благополучие».

Только после этого все дружно садились за праздничный стол. Обилие праздничного стола имело свое магическое значение - чем богаче угощение, тем лучше будет следующий год. Поэтому стол изобиловал более всего молочными блюдами,

что символизировало хороший удой молока и отличный приплод скота в наступающем году.

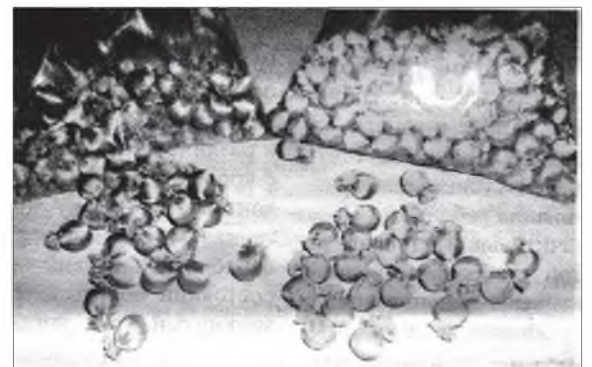
КУХНЯ

Национальные блюда заслуживают особого внимания - только блюдо из баранины не менее десятка. Это отварная баранина в бульоне (бүхэлээр), баранья голова (төөлэй), которая подавалась самому уважаемому и почетному гостю, грудинка (үбсүүн), кровяная колбаса в желудочке (хотын шуһан), печеночно-кровяная колбаса (эрэжле), закрутка (орёомог), прямая кишка (хошхоног). И, конечно, ни один стол в Сагаалган не обходится без поз (бууза).

Из молочных блюд готовится творог (айрһан), домашний сыр (хурууд), саламат. На сладкое подаются молочные пенки (үрмэн) и обжаренное в кипящем масле пресное печенье разных форм (бообы). Специально к Новому году в старые времена перегоняли молочную водку (тогооной архи), хотя в канун праздника пить запрещается. В целом в дни праздника употребление спиртных напитков ограничивалось либо вообще не приветствовалось.

В канун Нового года каждый должен был попробовать непременно все блюда, выходящие из-за стола не насытившимся было нежелательно. После завершения праздничного угощения все пораньше ложились спать, чтобы утром не пропустить рассвет.

Фото
Радна-Нимы БАЗАРОВА.

Оберег «СЭСУН»

Этот оберег, защищает от сглаза и порчи.

История оберега началась в 1062 году, в буддийском монастыре в Наланде. Тибетский монах Пори Лоцапа отправился обучаться в Индию. Однажды во время молебна ветер донес до него звук, напоминающий шелест бумаги. Подойдя к тому месту, он обнаружил сверток, который находился в стене храма между камнями. В этом свертке он обнаружил подробное описание этого амулета. Все компоненты «сэсуна» были изложены на санскрите.

Позднее, с помощью книги «Пиом Карбо», автором которого был эмчи Донце Лхасе, в Тибетском медицинском центре «Ютог Менлинг» в Индии г. Дхармасала был изготовлен «сэсун» и освящен монахами монастыря «Гандэн Шанце».

Состав. Состоит из 42 редких и необычных компонентов, защищающих человека от вредоносных воздействий духов и демонов, злых языков и различных опасностей. Освящен силой Тайного Хаягривы (божества), части реликвий, принадлежавших Далай Ламе и другим высокопочтенным ламам высокого сана.

Польза. «Сэсун» предотвращает воздействие негативных эмоций: страх, необъяснимую боязнь, предчувствие опасности. Защищает человека от вредоносных воздействий духов и демонов, злых языков и различных опасностей.

Как пользоваться. «Сэсун» следует хранить дома, на работе в чистом месте, можно носить при себе или в машине. Осквернять и открывать сверток нельзя. Приготовленный таким образом оберег можно передавать по наследству как семейную реликвию.

Оберег «ЯНЗАЙ»

Этот оберег привлекает счастье, богатство, достаток.

История оберега. Впервые «янзай» был приготовлен в Индии 1500 лет назад великим ученым Нагарджуной. Позже, когда буддизм начал распространяться в Тибете, лама Баро Лоцава письменно изложил секрет изготовления, который ранее передавался только устно. Впоследствии, когда в Тибете буддизм подвергался гонениям, «янзай» был спрятан как клад. Спустя несколько столетий, в 15 в. знаменитый тертон (в перев. с тиб. яз. «открыватель кладов») Шунво Линва нашел клад и заново записал порядок изготовления «янзай» в книге «Дариг». В данное время «янзай» готовят в соответствии с текстом «Дериг» в тибетском медицинском центре «Ютог Менлинг» в Индии г. Дхармасала и освящаются монахами монастыря Гандан силой гения - хранителя Гунгар.

Состав. В оберег заключаются части реликвий, принадлежавшие Далай ламе и другим высокопочтенным ламам высокого сана, пять видов драгоценностей, пять водных компонентов, пять земных компонентов и т.д. Всего 25 компонентов.

Польза оберега. Когда у человека иссякает добродетель и открываются «двери убытков и неудач», оберег способствует укреплению положительной кармы, духовного и материального благополучия. Например, в случае, когда результаты трудов непонятным образом растрачиваются, т.е. не накапливаются, несмотря на старания, то оберег помогает исправить ситуацию.

Как пользоваться. «Янзай» следует хранить дома в чистом месте в шкатулке, обернутой синей материей и завязанной красной шелковой ниткой вдали от людских глаз. Открывать сверток нельзя.

Приготовленный таким образом оберег можно передавать по наследству как семейную реликвию.

Подготовила Б.ОРБОДОЕВА.

Гарагай 2-то үбэлэй һүүлшын сагаагшан Үхэр һарын январини 30 (шэнын 7).

Сагаан Бар, 8 сагаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан табиюулха, хангал тахиюулха, һахиюуһанда үгэлтэ үгэхэ, бурхан, лусууд, тэнгэри тахи-ха, бурхан шүтээн, орон гэрээ арамнайлаха, дасан хинд бодхохо, хэшэг даллага абаха, эм найруулха, хүрэнгэ эһээхэ, замда мур гаргаха, гэр байшан бариха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, хубсаһа эсэхэхэ, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, модо тариха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, һэем гэр табихада һайн. Модо отолхо, тангариг үгэхэ, хүншүү гутуулха, анда нүхэр бололсохо, эхилжэ ном соносохо, холын замда яба-ха, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатаахада муу.

Хүнэй үһэ абал, хараал шэрээл, арсалдаа хэрүүл, тэмсэл болохо.

Гарагай 3-да январини 31 (шэнын 8). Дүйсн үдэр.

Сагаагшан Туулай, 7 улаан мэнгын, хиндэ һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, дуган шүтээн бодхохо, арамнайлаха, тарни уншаха, харюулга хэхэ, ехэ хүндэ бараалхаха, ном заалгаха, дайсанни дарахада һайн. Улай гаргаха, хүншүү гутуулха, тээрмэ бодхохо, шууяа гаргаха, замда гараха, эхэнэр абаха, хубсаһа эсэхэхэ, байшан эхилэн бариха, түрэл садан бололсохо, газар халха, хубаг татаха, хурим хэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, нүүдэл хэхые тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абаа һаа, наһан утад-хагдаха.

Гарагай 4-дэ февралини 1

ХVII ЖАРАНАЙ САГААГШАН ТУУЛАЙ ЖЭЛ

ҮБЭЛЭЙ ҺҮҮЛШЫН САГААГШАН ҮХЭР ҺАРА

Буряад литэ	7	8	9 Б	10 Д	11	12 МХ	13 ХЭ
Европын литэ	30	31	1	2	3	4	5
Гараг Нэрэ Үдэр	ДАБАА ҺАРА ПОНЕД.	МЯГМАР МАРС ВТОРНИК	ҺАГБА МЕРКУРИ СРЕДА	ПУРБЭ ЮПИТЕР ЧЕТВЕРГ	БААСАН СОЛБОН ПЯТНИЦА	БИМБА САТУРН СУББОТО	НИМА НАРАН ВОСКР.
Үнгэ Үдэр	сагаан Бар	сагаагшан Туулай	хара Луу	харагшан Могой	хүхэ Морин	хүхэгшэн Хонин	улаан Бишэн
Мэнгэ	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара
Һуудал	модон	хиц	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан

(шэнын 9). Хара Луу, 6 сагаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Бальжини-маттай (буян хэшэгтэй) үдэр.

Бурханда зальбарха, хэшэг даллага абхуулха, дасан шүтээн бодхохо, бэшэг зурхай зураха, дуган хиндэй тахил зааха, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, өөрын амидаралда туһатай ажал хэхэ, ехэ хүндэ бараалхаха, буянай үйлэ бүтээхэ, эм найруулха, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, замда гараха, түмэрөөр урлаха, зүүдхэл шэмэг зүүхэ, нүүдэлдэ һайн. Онгосо, һала, модон тээрмэ урлаха, хүүргэ бариха, хануур, төөнүүр хэхэ, газар малтаха, бэри буулгаха сээртэй.

Хүнэй үһэ абал, үбшэн хомор

хүрэхэ. Гарагай 5-да февралини 2 (шэнын 10).

Харагшан Могой, 5 шара мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Дашиниматтай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Дасан шүтээн бодхохо, тахиха, лама болохо, бэшэг зурхай зураха, санаар олгохо, номын хурал байгуулха, эрдэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, замда ябаха, эм найруулха, модо тариха, хүрэнгэ эһээхэ, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, тангариг үгэхэ, һаад тодхор дарахада һайн. Газар халха, хурим хэхэ, нохой абаха, наймаа хэхэ, гэрэй һуури табиха, угаал үйлэдэхэ, замда гарахада

бүтэмжэгүй. Хүнэй үһэ абаа һаа, бэе ма-Гарагай 6-да февралини 3 (шэнын 11).

Хүхэ Морин, 4 ногоон мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, 8 лусууд тахиха, тахида үгэлтэ үгэхэ, лама болохо, ехэ хүндэ тангариг үгэхэ, бэри буулгаха, хурим наада хэхэ, эм найруулха, замда гараха, эрдэмдэ һураха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, модо отолхо, ханаха үйлэнүүдтэ һайн. Нэхэхэ, нүүдэл хэхэ, бууса байра түбхинүүлхэ, мори худалдаха, хүүгдые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, сэргэ хүдэлгэхэ, эд, хүрэнгэ зээлээр үгэхые тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абал, бэе махабад

Һайжарха. Гарагай 7-до февралини 4 (шэнын 12)

Хүхэгшэн Хонин, 3 хүхэ мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Модон хохимой үдэр.

Бурханда зальбарха, шүтээн бодхохо, лусууд тахиха, «Чавдор», «Уһан балин», «Лудор», «Лусын балин» үргэхэ, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, наһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо һуулгаха, хото байшан бариха, хурим найр хэхэ, тушаал зарлиг гаргахада һайн. Бэри буулгажа, хүрэгэ оруулжа болохогүй, ханаха, төөнэхэ, эм найруулха, сэргэ хүдэлгэхэ, замда гараха, адууһа мал худалдажа абаха, үбшэн эмнэжэ эхилхэ, гэр бүрихэ, нохой абахада сээртэй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, үбшэн, хамшаг хүрэхэ.

Гарагай 1-дэ февралини 5 (шэнын 13).

Улаан Бишэн, 2 хара мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурхан, лусууд тахиха, харюулга хэхэ, лама болохо, модо һуулгаха, сээрлиг байгуулха, шэмэг зүүхэ, бүжэг наада табиха, тут дарсаг хиндхэхэ, бэри буулга-ха, замда гараха, түмэрөөр урла-ха, харюулга хэхэдэ һайн. Ехэ гол гаталха, заһаһа бариха, тангариг үгэхэ, хүүргэ бариха, һубаг тата-ха, дайсанни номгодхохо, шэнэ хубсаһа эсэхэхэ, үмдэхэ, шэмэг оёхо, худалдаа хэхэ, байшан гэрэй һуури табиха, шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэдэ тохиромжогүй.

Хүнэй үһэ абал, зол жаргал оршохо.

САГААЛГАНАЙ ҺАРА

Һайндэрые угтуулан

Мүнөө сагта нургуули бүхэндэ буряад хэлэнэй багшанар олон тоото хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэнэ. Эндэ гансагыне буряад хэлэнэй хэшээлнүүдтэ түрэл орон түхайгаа, түүхэ, ёһо заншалнуудта зориюулжа, шэнэ мэдэс һурагшадтаа ойлгуулха бэшэ, харин түрэл хэлэндээ дурлал хүмүүжүүлхэ зорилго табигдаа. Хэмжээ ябуулгануудта бүхы багшанар хабаадана. Тиэхэдээл һурагшад буряад хэлэнэйнгэ үнэтэй сэнтэйе ойлгожо, саашадаа дуратайгаар шудалха. Иимэ ябуулга хэхын урда тон һайн түсэб хэрэгтэй. Жэшээ болгон, иимэ түсэб дурадханаб.

Сагаан һарын һайндэрые һара соо үнгэргэбэл дээрэ. Түсэбэй ёһоор шагай наадан эхилдэг. Классай хүтэлбэрилэгшэ класс соогоо мүрысөө үнгэргөөд, түрүүшүүлэ ондоо классай хүүгэдтэй табина. Шагай наада үнгэргэжэ эхилхэдэ, түрүүшын лэ жэл хүндэ байдаг, саашадаа хүүгэд бэе бээдээ заагаад лэ, хүнгэн болошодог. Бүхэ барилдаан - хүбүүдэймнай эрэ болохо замдань тон туһатай мүрысөөн. Уран шүлэгшэдэй конкурс хадаа ганса поздүүдэй шүлэг уншаха бэшэ, харин өөрынгөө гуурһанай шадал туршаха гэнэн зорилготой. Зургай конкурсдо "Түрэл Буряад оромни" гэнэн темэдэ бүхы зураха дуратай үхибүүд хабаадажа, удаань выставкэ үнгэргэгдэнэ. Хүгжэмэй ба буряад хэлэнэй багшанар ёохорой дуунуудые классуудтаа заагаад, тэдэндээ ёохор хатаржа нургана. Бүхы багшанар энэ Сагаалганай һайндэр соогуур өөрынгөө предмедээр Буряадтаа

н п/п	Конкурснууд	Хабаадаха классууд	Болзор	Хүтэлбэрилэгшэ
1	Шагай наадан	5-11 кл.	2нед.	к/х., физрук
2	Бүхэ барилдаан	5-11 кл.	1нед.	Тренер
3	Шатар наадан	5-11 кл.	1нед.	к/х., орг.
4	Уран шүлэгшэдэй конкурс	Бүхы классууд	1үдэр	Буряад хэлэнэй багша
5	Уран зураашадай конкурс	Бүхы классууд	1үдэр	к/х., ИЗО
6	Еохорой конкурс	Бүхы классууд	1үдэр	БХБ., к/х., хүгжэмэй
7	Арадай дуунай конкурс	5-8 кл.	1үдэр	БХБ., хүгжэмэй
8	Буряад орондоо зориюулһан хэшээлнууд	1-11 кл.	1нед.	Багшанар
9	КВН	10-11 кл.	1нед.	БХБ., к/х.
10	Викторина	8-9 кл.	1үдэр	БХБ., к/х.
11	Конференци	10-11 кл.	1үдэр	БХБ.
12	Хүгжэм дуута үдэшэ	Ахамад классууд		Организ., БХБ
13	Нээмэл классна часууд	Бүхы классууд	расписанияар	к/х

АЖАЛЛАТА: бхб - буряад хэлэнэй багша, кх - классай хүтэлбэрилэгшэ

зориюулһан хэшээлнүүдые класс бүхэндэ үнгэргэжэ ёһотой. КВН үнгэргэхэдэ, ехэ бэлэдхэл хэрэгтэй. Хабаадаһан һурагшад буряадаараа хэлэжэ шадха ба темээ һайн мэдэхэ ёһотой. Энээнине үнгэргэхын тула хоёр команда байха. Жэшэнь, Х. Намсараевай зохиолоор КВН үнгэргэхэдэ болохо:

1. Амаршалга: Табхар харахан Тахуунай шэнги түргэн бодолтой, һайхан сэдхэлтэй, ажалша бэрхэ байгаарайт!
2. Девиз: Үгэтэй, дуутай, хүхиюун, дорюун байхабди.
3. «Тахуунай» расказай удхаар жюри команда бүхэндэ 2-2 асуудал табиха.
4. Гэрэй даабари. Команданууд бэе бээдээ 2-2 асуудал бэлдээд ерэхэ.
5. Капитанууд Х.Намсараевай зохиохы ажалаар асуудалнуудые бэлдээд, тэдэндээ тобшо харюу үгэхэ.
6. Уран зураашад расказ сооһоо нэгэ зураглал уншаад, тэрэнээ самбар дээрэ зураха.
7. Х.Намсараевай шүлэгһөө дуу зохиожо гү, али тэрэнэй үгөөр бэшгэдэһэн дуу дуулаха.
8. Команданууд бэе бээдээ хахасалгын үгэ хэлэхэ, үрэл тогтохо.
9. Жюри нааданай дүн гаргаха.

Гараһан темээрээ асуудалнуудые бэлдээд, һурагшадтаа хубааха, удаань тэрээгээрэ викторинэ үнгэргэхэ. Харюунууд ямараар үгтэнэб гэжэ сэгнэхэ.

10-11 классуудта шэнжэлхы хүдэлмэри хүүлэхын тула темнүүдые үгөөд, конференци үнгэргэхэ. Зургауудаараа нургуулияа гоёохо, дуунуудаа дуулаха, ёохороо хатарха, үрэлнүүдээ хэлэхэ.

Иигэжэ шабинартаа ёһо заншал, түүхэ ойлгуулха, түрэл буряад хэлэндээ дурлал хүмүүжүүлхэ гэжэ оролднобди.

Татьяна БИМБАЕВА, 40-дэхи нургуулиин буряад хэлэнэй багша.

<p>Учредители: Президент, Народный Хурал, Правительство Республики Бурятия Ген.директор-гл. редактор - Э.Д.ДАГБАЕВ Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев (замгендиректора - руководитель редакций газет), Л.Г.Будаев (замгендиректора-директор по экономике и развитию), С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очинова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>Телефоны: 21-54-54 - приемная 21-35-95 - замгендиректора - руководитель редакций газет 21-68-08 - редактор 21-55-97 - замгендиректора - директор по экономике и развитию 21-64-36 - бильд-редактор 21-67-81 - компьютерный центр 21-66-76 - производственный отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 - отдел социально-политических проблем 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, отдел оперативной информации 21-06-25 - редакция журнала «Байтал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», редакционно-издательский отдел 21-62-62 - реклама 21-50-52 - подписка и распространение</p>	<p>АДРЕС: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад унэн». Учредитель - Правительство Республики Бурятия</p>	<p>Подписной индекс 73877 Газета зарегистрирована ФГУ «Восточно-Сибирское межрегиональное территориальное управление». Регистрационный №60079 e-mail: unen@mail.ru</p>
	<p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад унэн». Отпечатано с готовых диалитивов в ОАО «Республиканская типография» тиражом 4000 экз. Объем 6 п.л. Заказ №187. 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 25.01.2012 в 16.00 - по графику; 25.01.2012 г. в 16.00 - фактически. Общий тираж изданий ИД «Буряад унэн» - 18900 экз. Цена свободная.</p>		<p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, тел./факс: 21-54-54</p>

ДЕВЯТНАДЦАТОЕ ЗАНЯТИЕ

"ТООГОЙ ЭЛДЭБ ШЭНЖЭНҮҮД" ДОЛООН ЦИФРЭЭР

97. Пубарюулаад 1-һээ 7 хүрэтэр цифрэнүүдые бэшэгты: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Эдэниие нэмэхэ ба хороохо тэмдэгүүдээр аргын олоод холбобол, 40 тоо гараха. Жэшээн, иигээд: 12+34-5+6-7=40.

Эдэ цифрэнүүдые үшөө ондоо аргаар холбоод, 55 тоо гаргагты.

ЮЧЭН ЦИФРЭЭР

98. Нэгэнһээ юһэ хүрэтэрхи цифрэнүүдые нэмэхэ ба хороохо тэмдэгүүдээр холбон, 100 тоо гаргагты.

ТАБАН ХОЁРНУУД

Табан хоёрнуудые абаад, арифметикын дүрбэн үйлэ дуран соогоо хэрэглэгты. Бэрхэ бодолгошо 15, 11, 28 гэрэн тоонуудые гаргаха байха.

ДҮРБЭН ТАБАНУУД

99. Дүрбэн табануудые Дуран соогоо эблүүлээд, Арбан зургаае Абан сасуу гаргаашые Уран нугархай, Ухаа ехэтэй гэхэлби, Бодол найтгай Бараг нурагша гэхэлби.

100. Дүрбэн хоёрнуудаар аргын олоожо, 111 тоо гаргажа болохо. Дүрбэн юһэнүүдээр 20 тоо гаргагты.

Иимэрхүү янзатай бодолонуудые нурагшад өөһдөө зохбог оод, бэе бээдээ дурадхаадань болохо байна.

101. Ямар хоёр тоонуудые үдхэхэдэ, гарахан тоонь тэдэниие нэмэхэдэ гарахан тооноо бага байхаб?

102. Ямар хоёр бүхэли тоонуудые бэе бээдэнь үдхэхэдэ, 7 болохоб? Үдхэгдэгшэ үдхэгшэ хоёртнай заагагүй бүхэли тоонууд байха ёһотой.

103. Ямар хоёр тоонуудые үдхэхэдэ, гарахан тоонь тэдэниие нэмэхэдэ гарахан тоотой адли байхаб?

104. Ямар гурбан ондо ондоо бүхэли тоонуудые нэмэхэдэшье, үдхэхэдэшье нэгэ адли харюутай байхаб?

105. Ямар хоёр бүхэли тоонуудай ехыень багадань хубаабал, тэдэниие үдхэхэнтэй адли тоо гарахаб?

106. Ямар эгээн ехэ тоодо ямаршые тоо үлэгдэлгүйгөөр хубаагдадаг бэ?

107. Ямар хоёр тоодо ямаршые тоо үлэгдэлгүйгөөр хубаагдадаг бэ? Хубаагдагша дээрэнь хэдые нэмэхэдэ, хүртэсэн нэгээр ехэ болохоб?

Б.РЫБДЫЛОВЭЙ "Бодоод үзэе" гэрэн номһоо.

Хороод ехэ
досгон чисэсидлэх тэсүскен чисдээр тгэрэгтгөдлх эчтгэрэгтгөдлх
чисидөө тг өрөөш сгдн - 107
104. 1+2+3=6; 1x2x3=6
102. 7x1=7
22:2+2+2=15; 22:2+2-2=11
Табан хоёрнуудые бодоод
ягтай.
97. 98. Хадгаша бодоод өрөөш тгдгэрэгтгөдлх
ХАРЮУ: Д.АЛАНУУД

Таабаринууд

УРГАМАЛНУУД ТУХАЙ

- 1. Үндэр басаган Үбэл даарадаггүй, Зун халуудадаггүй.
- 2. Ахар сагаан бэстэй, Аха дүү олоптой, Алган пар толгойтой, Далан дабхар дэгэлтэй.
- 3. Хээр морин хэжэмтэй, Хэжэм бүрээ сасагтай, Сасаг бүрээ монсогтой, Монсог бүрээ эдеэтэй.
- 4. Залуу хүбүүн Зундаа дахатай нуудаг.
- 5. Газар доогуур Гахай нүүгээ.
- 6. Нарин үндэр модон, Наян халаа модон, Жаран улаан монсог, Зуун сагаан зулзаган.

- 7. Үбэл дэгэлээ тайладаг, Зун дэгэлээ үмдэдэг.
- 8. Нарин улаан модон Наян халаа хабартай, Сагаан нулаад нэмэржэ, Ногоон тэрлиг хэдэржэ, Ногоон номин шэмэгтэй, Мянган шүрээ сасагтай.
- 9. Нарин боро бэстэй, Наян сэрэг нүхэдтэй, Хара ногоон субатай, Хара хубхан шэмэгтэй, Матахада, хухархагүй, Татахада, тахархагүй.
- 10. Набтар хара басаган Нарин шамбай бэстэй, Шара хуба зүүдхэлтэй.

Г.ЛЕНХОБОВОЙ суглуулбаринаа.

- 5. Могоной үндэр
- 6. Хушын намар.
- 7. Хушан.
- 8. Угир.
- 9. Иргэн.
- 10. Шасагана.

- 1. Хэгури.
- 2. Далан халбан.
- 3. Хуша модон.
- 4. Наран.

БОДХИСАТТВЫ Авалокитешвара

Авалокитешвара или Арья Баала по - бурятски - это Сострадание. Обращаясь к Нему, можно смягчить своё сердце.

Бодхисаттва существо, достигшее Просветления, по рождающееся в мире людей для помощи тем, кто стремится к Просветлению. Тем самым Бодхисаттвы совершают великий духовный подвиг, обрекая себя на тяжкие труды. Добиться, чтобы тебя называли воплощением Милосердия, - это величайший подвиг, растянутый на тысячи жизней, для которого требуется неимоверно много сил. Рождаться и рождаться вновь, из века в век продвигаясь к Чистоте и Свету, Любви и Состраданию.

Жить среди живых - сложная задача. А жить среди людей, постоянно прощая, любя их, творя только добро, - какой же это тяжкий труд! Авалокитешвара тоже был простым духом. А стал Бодхисаттвой. Он прошёл этот путь когда-то давно, показав

людям пример, создав бесценный опыт. А значит, можем и мы. Значит, возможно и нам преодолеть препятствия, мешающие нам Прозреть.

Авалокитешвара и другие, прошедшие до нас этот нелёгкий путь, помогут всем, кто верит: для того и шли они, трудились и проливали пот и кровь. На это работает всё: трудности жизни и её радости, наши открытия и озарения, ход времени и сложныи, неведомые нам формулы и уравнения жизни. Всё для того, чтобы каждый из нас мог стать собой. Стать Самим собой! Это должно быть заветной мечтой каждого человека! Без отягощающих и мешающих нам футляров, скорлупок, комплексов, ошибочных представлений должен быть человек. Каждый знает, что на самом-то деле он Прекрасен, Добр и Великодушен. Просто часто

что-то мешает нам проявлять своё великодушие и доброту. Когда мы уничтожим все помехи, мешающие нам, вот тут-то мы и обнаружим, что стали Бодхисаттвой. А они, старшие братья наши, радостно примут нас в свои ряды. И мы будем работать вместе, помогая другим просветлеть.

Если ты хочешь стать добрее, преодолеть неприязнь и недовольство, если ты попал в беду - обратись к Авалокитешваре. Это просто - сейчас такое время, что достаточно позвать по имени. Но если ты будешь раздражен, сердит или сильно испуган, к тебе просто не смогут приблизиться. Поэтому надо всегда заботиться о чистоте мыслей. Это очень важно.

Мантра Авалокитешвары, помогающая увеличить милосердие и сострадание, всем хорошо известна: ОМ МАНИ ПАДМЕ ХУМ.

Кроме Авалокитешвары есть много известных Бодхисаттв. Наиболее известны Самантабхадра, Ваджрапани, Ратнапани, Вишвапани, Маньчжури.

Они обладают большими возможностями. Но есть такой космический закон - помогать только тем, кто просит о помощи. Так что не надо стесняться просить, в этом нет ничего стыдного. А люди, которые не верят, сами лишают себя могучих помощников.

Виктория АЛАГУЕВА.

ТРУД - АЖАЛ

(Перевод - оршуулга)

Основным занятием бурят было скотоводство.

С глубокой древности буряты разводили пять видов животных: копей, коров, овец, коз и верблюдов. Люди получали от этих животных «белую пищу», мясо, шерсть, кожу. Уход за животными - нелёгкий труд. Он объединял людей.

Мальчики с детства помогали взрослым пасти стада, приручать лошадей, учились строить жилища, изготавливать орудия труда. У бурятского народа особым уважением пользовались кузнецы - дарханы.

Девочки учились готовить вкусную пищу из молока, мяса. Также они учились пряхать шерсть, валять войлок, шить красивую одежду.

Буряад зоной онсо ажал - мал ажал.

Эртэ урда сагһаа буряад зон табан хушуу мал үдхэдэг байгаа. Морин, үхэр, хошин, яман, тэмээн - эдэ булга зоной баялиг байһан юм. Малаа тэжээжэ, «сагаан эдеэтэй», мяхатай болодог, мүн ноохо, арһа абадаг байгаа.

Мал ажал хүндтэй ажал гээшэ. Тэрэ хамтын ажал болоно. Үхибүүд бага шаһанһаа ажал хэжэ нурадаг байгаа. Хүбүүд малаа харалсадаг, мори нургалганда хабаададаг, гэр байра барилсадаг, элэрб зэр зэмсэг хэлсэдэг байһан юм. Дархан болоһон хүн хүндтэй байгаа.

Басагад амгатай эдэ хоол шаһажа нурадаг. Мүн ноохо ээрэжэ, һэеи шэрдэг даража, гоё хайхан хубсаһа оёжо нурадаг байгаа.

Онһон үгэ

- 1. Слава и труд рядом идут. Ажал эрдэм хоёр - аха дүүтэн.
- 2. Труд человека кормит, а лень - портит. Ажал хүниие тэжээдэг, залхуу - гутаадаг.
- 3. Не потепаешь - не полопаешь. Ажал хэхэдэ аман хүдэлхэ.
- 4. Из малого выходишь великое. Ехые хэхэ гээ һаа, баганагай гэхэл.

- 5. Кто любит труд, того люди чтут. Ажалша хүн тоотой, Ажалгүй хүн шоотой.
- 6. Потрудишься - рот в масле. Поленишься - пусто в чашке. Ажал хэхэдэ - ама тоһодохо, Залхуурхада - аяга хоһодохо.

Г.САНЖАДАЕВА, О.КУШЕЕВА. Полосу подготовила Галина ДАШЕЕВА.